

รูป 3-7 ศาลผีประจำชุมชนบ้านดอน จังหวัดสมุทรสาคร ตั้งอยู่ริมคลองสายขอบชุมชน

ร่องรอยการเปลี่ยนแปลงปรากฏอย่างเป็นรูปธรรมในหมู่บ้านขนาดใหญ่ (มากกว่า 500 หลังคาเรือน) โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ยกระดับขึ้นเป็นตำบล เช่น ตำบลหนองปร่ง ตำบลห้วยท่าช้าง ตำบลดอนมะเกลือ เป็นต้น แม้ว่าชุมชนขนาดใหญ่จะมีการปลูกเรือนเรียงรายต่อเนื่องกันไปโดยตลอด แต่ก็ถูกแบ่งย่อยซอยแยกออกเป็นหลายหมู่บ้านตามแบบแผนการปกครองท้องถิ่นไทย ชุมชนลาวโซ่งเริ่มแรกและเก่าแก่อย่างตำบลหนองปร่งถูกแบ่งออกเป็น 6 หมู่บ้าน เป็นอาทิ

การมีหมู่บ้านขนาดเล็กเกิดขึ้นใหม่ซ้อนอยู่ในหมู่บ้านขนาดใหญ่เดิม ไม่มีสัญญาณทางกายภาพใด ๆ ที่ทางราชการทำขึ้นเพื่อการแบ่งเขตการปกครองโดยเฉพาะ หากแต่ชาวลาวโซ่งที่สังกัดแต่ละหมู่บ้านพากันสร้างศาลผีและป่าเฮ้วประจำหมู่บ้านใหม่ของตนขึ้นมา เป็นการประกาศการมีตัวตนของหมู่บ้านตามวิถีลาวโซ่งออกมาอย่างชัดเจน ในชุมชนระดับตำบลหนึ่ง ๆ จึงมีศาลผีและป่าเฮ้วแทรกกระจายอยู่หลายแห่ง

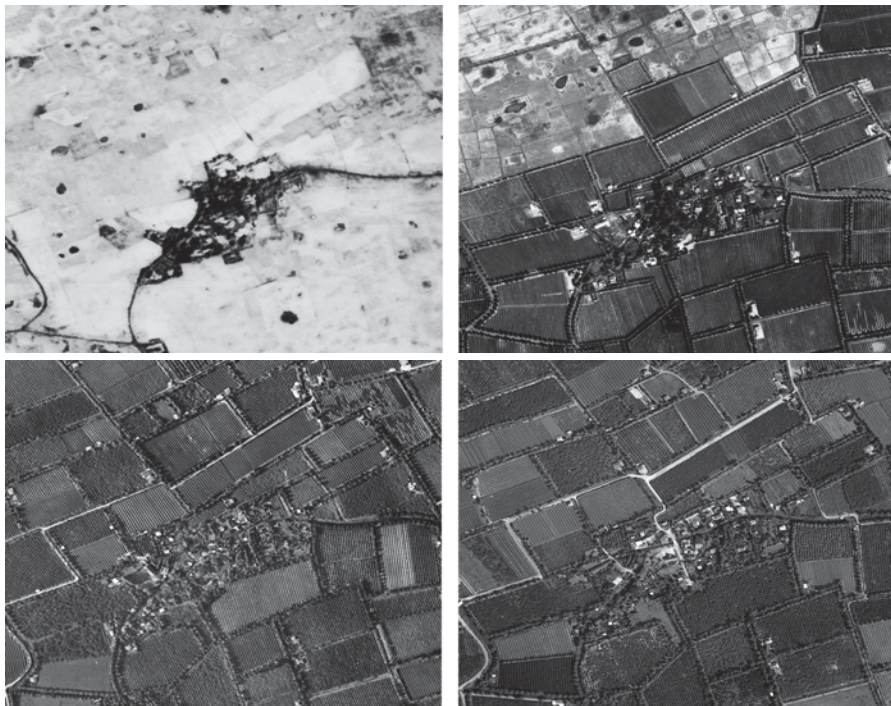
สิ่งซึ่งแสดงถึงการรับเอาความเชื่อทางพุทธศาสนาเข้าไปเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ คือการมีวัดเป็นศาสนสถานประจำชุมชน ในหมู่บ้านขนาดใหญ่และมีระยะเวลายาวนานในการตั้งถิ่นฐานวัดประจำชุมชนได้รับการสถาปนาขึ้นก่อนปี พ.ศ. 2500 หลายทศวรรษ ทำให้มีทั้งพุทธศาสนสถานและศาลผีอยู่ควบคู่กัน บ่งบอกถึงความเป็นสังคมชาวพุทธและผู้นับถือผีพร้อม ๆ กัน สำหรับหมู่บ้านขนาดเล็กที่ไม่มีวัดประจำชุมชนก็ไปใช้วัดร่วมกับหมู่บ้านอื่น ในประการสำคัญ วัดมักเป็นแหล่งกำเนิดโรงเรียนอันเป็นสถาบันบ่มเพาะความรู้ให้แก่กุลบุตรกุลธิดาลาวโซ่ง ด้วยการเปิดศาลาการเปรียญให้เป็นที่เล่าเรียน เช่นเดียวกับวัด โรงเรียนประจำชุมชนลาวโซ่งที่เก่าแก่ได้รับการก่อตั้งขึ้นก่อนปี พ.ศ. 2500 หลายทศวรรษแล้ว อาทิ โรงเรียนวัดหนองปร่งและโรงเรียนวัดเกาะแรดก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2466 และ พ.ศ. 2476 ตามลำดับ

ทำนองเดียวกับชุมชนคนไทยและชนกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ชุมชนลาวโซ่งทั้งหมดทุกที่ไม่มีเว้น ถูกลากโยงเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบการปกครองท้องถิ่นไทย ทำให้ชุมชนลาวโซ่งโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านอื่น หรือที่พัฒนาขึ้นเป็นตำบล ทอยปรากฏมีสถานที่ราชการขึ้น เช่น สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบล โรงพยาบาล หรือแหล่งเผยแพร่ข้อมูล อย่าง ศูนย์วัฒนธรรม เป็นต้น สถานที่ต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นนับเป็นองค์ประกอบใหม่ภายในชุมชนลาวโซ่งซึ่งไม่เคยปรากฏ

มีมาก่อน และมักปลูกสร้างทับลงบนพื้นที่ป่าแควอันเป็นพื้นที่สาธารณะผืนใหญ่ของชุมชนลาวโซ่ง เบียดพื้นที่ป่าแควให้มีขนาดเล็กกลดลงเรื่อยมา ทุกวันนี้ หมู่บ้านลาวโซ่งบางแห่งไม่มีร่องรอยของพื้นที่ป่าแควหลงเหลือให้เห็นแล้ว การจัดพิธีกรรมส่วนที่เกี่ยวเนื่องกับการนับถือผีในประเพณีงานศพซึ่งยังคงมีอยู่ต่อมาไปอาศัยพื้นที่วัดในการประกอบพิธี

กรณีที่แตกต่างกันที่อื่นและน่าจะกล่าวถึงไว้ในที่นี้ด้วย คือที่ตำบลหนองสองห้อง ซึ่งมีชุมชนลาวโซ่งอยู่ 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านหนองสองห้อง บ้านดอน และบ้านกลางนา ลาวโซ่งในชุมชนทั้งสามแห่งนี้ได้พลิกผันวิถีชีวิตเมื่อราว 30-40 ปีที่ผ่านมา จากสังคมเกษตรกรรมทำนาเปลี่ยนมาเป็นการทำสวนแบบยกร่อง คล้อยตามคนอื่นในท้องถิ่นที่ทำมาหากินด้วยการทำสวนผลไม้ ไม่เพียงการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมถิ่นฐานและการหายหมดไปของประเพณีพิธีกรรมอันเนื่องมาแต่ข้าวเท่านั้น ยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะการตั้งถิ่นฐาน จากที่เคยอยู่รวมกลุ่มกระจุกตัวบนที่ดอนท่ามกลางทุ่งนาที่ทำกิน มาเป็นการกระจายตัวอยู่ห่าง ๆ กันในสวนใครสวนตนอีกด้วย

หากเทียบกับไทดำในสิบสองจุไทแล้ว ที่นั่นหมู่บ้านส่วนใหญ่ยังดำรงสภาพเป็นชุมชนเกษตรกรรมทำนา มีผืนนากว้างไรย์ตัวอยู่เบื้องหน้าเขา กลุ่มเรือนเกาะตัวเรียงรายอยู่เชิงเขาเหนือผืนนาขึ้นไป โดยมีป่าแควอยู่ห่างออกไปไม่ไกล เหมือนดังเช่นที่เป็นมาแต่อดีต มีการเปลี่ยนแปลงไปน้อยมาก

รูป 3-8 ภาพถ่ายทางอากาศชุมชนบ้านกลางนา จังหวัดสมุทรสาคร ทุ่งเกษตรกรรมรอบชุมชนค่อยๆ เปลี่ยนจากนาเป็นสวน (บนซ้าย พ.ศ.2498 บนขวา พ.ศ.2518 ล่างซ้าย พ.ศ.2538 ล่างขวา พ.ศ.2545)

ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

เรือน

ในระยะแรกของการลงหลักปักฐานบนแผ่นดินไทย ลาวโซ่งปลูกที่อยู่อาศัยเป็นเรือนทรงกระดองเต่าอย่างแน่นนอน เช่นเดียวกับเรือนที่พวกเขาเคยอิงอาศัยเมื่อครั้งอยู่บนแผ่นดินแม่ ทั้งไม้จริง ไม้ไผ่ และหญ้าคา ชนหมู่นี้มาประกอบประกอบกันเป็นเรือนเครื่องผูกยกพื้นสูง หลังคาชัน ดัดด้าน สกิดหัวท้ายให้โค้งมน ยอดจั่วประดับด้วยไม้ไขว้สัญลักษณ์ของเขาคายอันเป็นอัตลักษณ์เรือนของชนหมู่นี้ ซึ่งไม่มีชนหมูใดในย่านลุ่มน้ำภาคกลางของไทยแม่นยำเหมือน การที่ระนาบหลังคาทางด้านสกิดโค้งมนไปบรรจบกับระนาบหลังคาด้านข้างละม้ายเหมือนกระดองเต่า เป็นที่มาของการเรียกที่อยู่อาศัยเยี่ยงนี้ว่า เรือนทรงกระดองเต่า

ไม่ต่างจากเรือนบนแผ่นดินแม่ พื้นที่ใต้ถุนถูกปล่อยโล่ง พื้นที่ใช้สอยหลักอยู่บนเรือน พื้นที่บนเรือนได้รับการแบ่งออกอย่างชัดเจนเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย ชาน ห้องกลาง และกว๊าน เรียงตามลำดับ โดยมีบันได 2 ทางพาดขึ้นลงทั้งทางด้านชานและด้านกว๊าน ชานมีทั้งส่วนที่เป็นชานร่มซึ่งอยู่ใต้ชายคาและชานแดดใช้เป็นที่ทำงานบ้าน ซักล้าง ผึ่งตากข้าวของ กว๊าน ซึ่งอยู่อีกฟากหนึ่งของห้องกลางเป็นพื้นที่ได้ชายคาใช้เป็นที่พักผ่อนของฝ่ายชายโดยเฉพาะ ห้องกลาง เป็นห้องโถงใหญ่ที่มีฝาล้อมโดยรอบ มีประตูเปิดเข้า-ออกทั้งทางด้านชานและด้านกว๊าน ใช้เป็นที่หุงหาอาหาร กินอาหาร และหลับนอน มีกระบะเตาไฟอยู่ตรงกลาง โดยมีมุมผี เรียกว่า กะลื้อห้อง เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อยู่มุมทางทิศหัวนอนด้านติดกับกว๊าน

เรือนเครื่องผูกทรงกระดองเต่าได้รับการปลูกสร้างขึ้นหลังแล้วหลังเล่าเรื่อยมา เพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยของหมู่ชนชาวลาวโซ่ง จนถึงราวถึงพุทธศตวรรษที่ 25 หรือราว พ.ศ. 2450 เรือนทรงไทยที่อยู่อาศัยในวัฒนธรรมกระแสดั้งเดิมจึงเริ่มปรากฏอิทธิพลขึ้นเหนือชุมชนลาวโซ่ง ในระยะแรกเป็นเพียงการเปลี่ยนรูปลักษณะหลังคาจากทรงกระดองเต่าเป็นจั่วทรงจอมแหอย่างไทย โดยคงกรรมวิธีการปลูกสร้างอย่างเรือนเครื่องผูกดั้งเดิม และพื้นที่ใช้สอยบนเรือนไม่มีอะไรแปลงเปลี่ยนไป

เรือนทรงไทยจั่วจอมแหทยอยเพิ่มจำนวนขึ้นทีละน้อยตลอดเวลา เป็นปฏิปักษ์กับเรือนทรงกระดองเต่าแบบดั้งเดิมที่ลดจำนวนลงโดยลำดับ ในระยะต่อมา เรือนลาวโซ่งทรงไทยค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนกรรมวิธีการปลูกสร้างมาใช้ไม้จริงอย่างเรือนเครื่องสับ ซึ่งแสดงความเป็นที่อยู่อาศัยอันมั่นคงถาวรกว่าเดิม พร้อมกันนี้ก็พัฒนารูปแบบจากเรือนเดี่ยวเป็นเรือนแฝดและเรือนหมู่ ซึ่งประกอบด้วยเรือนประธาน (เรือนแฝด) เรือนครัว และเล่าข้าวที่ได้รับการผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของเรือน สะท้อนความต้องการพื้นที่บนเรือนที่เพิ่มมากขึ้นตามการขยายตัวของครอบครัว อย่างไรก็ตามพื้นที่บนเรือนที่ขยับขยายจนกว้างขวางนั้นคงความโล่งตามแบบแผนพื้นที่บนเรือนลาวโซ่ง ไม่มีการกั้นฝาซอยห้องหับภายในใด ๆ ยกเว้นพื้นที่ 1 ห้องเสาด้านในสุดเท่านั้นที่กั้นฝารอบ เพื่อเป็นห้องผี พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ประจำเรือนที่ยังคงรักษาไว้ไม่เปลี่ยนแปลง

เมื่อเวลาล่วงมาถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 26 หรือราว 40-50 ปีที่ผ่านมา เรือนทรงปั้นหยาซึ่งเรียกกันเป็นสามัญว่า เรือนทรงฝรั่ง เริ่มปรากฏโฉมขึ้นท่ามกลางชุมชนลาวโซ่งและทยอยมีให้เห็นหนาตาขึ้นเรื่อย ๆ บ่งบอกว่าในช่วงหลังปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมาชาวลาวโซ่งพากันนิยมปลูกที่อยู่อาศัยเป็นเรือนทรงฝรั่งกัน เบียดเรือนทรงไทยที่เคยนิยมกันก่อนหน้านี้ให้กลายเป็นของล้าสมัยไป

เรือนไม้ 2 ชั้นหลังคาทรงปั้นหยา ซึ่งมีต้นกำเนิดจากประเทศแถบตะวันตก แพร่เข้ามาครอบครองพื้นที่บนแผ่นดินไทยพร้อม ๆ กับการเปิดประเทศรับการไหลบ่าเข้ามาของวัฒนธรรมฝรั่งในสมัยรัชกาลที่ 4 เรือนเยี่ยงนี้เริ่มปรากฏมีที่เมืองเพชรบุรีเมื่อรัชกาลที่ 6 ทรงโปรดให้สร้างพระราชนิเวศน์มฤคทายวันเป็นเรือนยกพื้นหลังคาปั้นหยาขึ้นที่ชายทะเลชะอำ ก่อนที่อิทธิพลจะแพร่ครอบงำ

ที่อยู่อาศัยของเจ้านายคหบดีที่ปลูกขึ้นในเมืองเพชรบุรี และต่อมาก็กลายเป็นแบบแผนที่อยู่ในความนิยมของชาวเมืองทั่วไป มีการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยเป็นเรือนทรงฝรั่งกันอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปลายของพุทธศตวรรษที่ 25 20-30 ปีให้หลังชาวลาวโซ่งจึงพากันรับเอาเรือนทรงฝรั่งเข้าไปในความนิยมอีกทอดหนึ่ง

เรือนลาวโซ่งทรงฝรั่งในระยะแรกมีลักษณะเป็นเรือนไม้จริง ยกพื้นสูง ใต้ถุนโล่ง หลังคาปั้นหยา มุงกระเบื้องเกล็ด ในระยะต่อมาได้มีการพัฒนาเปิดเป็นจั่วเล็ก ๆ ทางด้านสกัดหัว-ท้ายเข้าลักษณะหลังคามนิลา ซึ่งอวยให้อากาศร้อนภายในได้หลังคาสามารถระบายออกไปได้ พร้อมกันนี้ก็มีการประยุกต์ใช้หลังคามนิลา กับพื้นที่ที่มีโครงสร้างอย่างเรือนทรงไทย ก่อเกิดเป็นเรือนทรงฝรั่งหลังคาแผด ประกอบด้วยเรือนประธานและหอหน้า พร้อมทั้งมีเรือนครัว อีกทั้งเล้าข้าว โดยมีลานเล่นเชื่อมรวมเข้าด้วยกันเป็นเรือนหมู่

ไม่ผิดหากจะกล่าวว่า เรือนลาวโซ่งทรงฝรั่งเหมือน ๆ กับเรือนลาวโซ่งทรงไทย ยกเว้นเพียงหลังคาเท่านั้นที่ปรับเปลี่ยนจากจั่วทรงจอมแหมาเป็นทรงมนิลา พื้นที่บนเรือนไม่มีอะไรที่แตกต่างกัน คือทรงความเป็นห้องโถงโล่งตลอด ไม่นิยมการกั้นซอยแบ่งเป็นห้องเล็กห้องน้อย มีเพียงห้องผีพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ประจำเรือนเท่านั้นที่กั้นเป็นห้องหับมิดชิด ซึ่งครองตำแหน่งอยู่ที่มุมด้านในสุดของเรือน

ที่อยู่อาศัยซึ่งเปลี่ยนแปลงรูปลักษณ์ไปโดยลำดับ บ่งบอกชัดเจนว่า สังคมลาวโซ่งเดินตามสังคมไทยเรื่อยมา และเมื่อราวต้นทศวรรษ 2520 หรือ 20-30 ปีที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงได้อุบัติขึ้นอีกครั้ง เรือนทรงฝรั่งที่เคยปลูกสร้างกันอย่างแพร่หลายได้เสื่อมคลายความนิยมลงไป เรือนใหม่ ๆ ที่ผุดขึ้นในชุมชนลาวโซ่งระยะหลังมานี้กลายเป็นเรือนทรงบังกะโล่ ลักษณะเป็นเรือนยกพื้น ระเบียบกว้าง หลังคาจั่วหรือเพิงทรงดาดที่มีความลาดชันน้อย พร้อมกันนี้ก็นำกรรมวิธีการปลูกสร้างอย่างอิฐปูนมาใช้ร่วม เข้าลักษณะเรือนครึ่งตึกครึ่งไม้ ที่ก่อเป็นตึกทั้งหลังก็มี

เรือนทรงบังกะโล่ถือว่าเป็นเรือนสมัยใหม่ และไม่เพียงรูปลักษณ์ภายนอกเท่านั้นที่แตกต่างจากเรือนที่ผ่าน ๆ มา โครงสร้างของพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนได้รับการปรับเปลี่ยนเปลี่ยนแปลงไปหลายประการ กล่าวคือ

1. เล้าข้าวซึ่งเคยเป็นส่วนประกอบคู่เรือนลาวโซ่งทุกหลังไม่มีแล้ว มาในปัจจุบันไม่ใช่สิ่งจำเป็นที่จักขาดเสียมิได้อีกต่อไป เมื่ออาชีพหลักทุกวันนี้เป็นการทำนาเชิงพาณิชย์ ทนที่ที่ข้าวในนาสุกก็เก็บเกี่ยวส่งโรงสีโดยตรง ไม่ต้องเก็บไว้ที่เรือนเช่นอดีต เล้าข้าวจึงกลายเป็นสิ่งที่สูญหายไปในเรื่องแบบล่าสุดของลาวโซ่ง

2. พื้นที่ชั้นล่างซึ่งเคยเป็นใต้ถุนโล่ง ได้รับการปรับสภาพเพื่อเป็นพื้นที่ใช้สอยหลักในชีวิตประจำวันอย่างเป็นกิจจะลักษณะ ครัวเป็นสิ่งแรก ๆ ที่ยกย้ายลงมาใช้พื้นที่ชั้นล่าง โดยมักมีพื้นที่รับประทานอาหารควบคู่อยู่ด้วย นอกจากนี้ ยังอาจมีพื้นที่พักผ่อน-รับแขก หรือแม้แต่ที่หลับที่นอนด้วย

3. พื้นที่ภายในเรือนที่เคยโล่งโล้นนั้น ถูกกั้นซอยแบ่งเป็นห้องหับอย่างชัดเจนโดยเฉพาะอย่างยิ่งห้องนอนสนองความต้องการความเป็นส่วนตัวในการอยู่อาศัยของคนรุ่นปัจจุบัน

4. ห้องน้ำ-ส้วมซึ่งเคยปลูกแยกออกไปจากเรือนได้รับการผนวกเข้าไว้เป็นส่วนหนึ่ง โดยอาจมีอยู่ทั้งชั้นล่างและชั้นบน เพิ่มความสะดวกในการใช้สอยของสมาชิกในครัวเรือนยิ่งขึ้นไปอีก

เรือนลาวโซ่งทรงบังกะโลมีหลายสิ่งหลายอย่างที่เปลี่ยนแปลงไปจากที่อยู่อาศัยแบบเดิม ๆ สะท้อนการปรับตัวสู่วิถีชีวิตสมัยใหม่ของชนหมู่นี้ แต่สิ่งหนึ่งที่มีมาแต่ดั้งเดิมและยังคงมีอยู่ต่อมาคือ หองผีพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์บนเรือน แสดงความเป็นชนหมูผู้ยึดมั่นในการนับถือผีไม่เปลี่ยนแปลงแม้ว่าเหล่าพวกเขาจะกลายเป็นพุทธมามกะแล้วก็ตาม

การปรับเปลี่ยนที่อยู่อาศัยของชาวลาวโซ่งโดยลำดับดังกล่าวข้างต้นให้ภาพที่ชัดเจนว่า สิ่งที่แปรเปลี่ยนไปไม่หยุดนิ่งคือรูปลักษณ์ภายนอก ซึ่งแสดงออกถึงการพัฒนาสู่ความทันสมัย ความมั่นคงถาวร และความอยู่ดี สิ่งที่ยังคงอยู่ไม่เปลี่ยนแปลงคือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์หองผีที่อยู่ภายใน อันเป็นจิตวิญญาณซึ่งแสดงตัวตนของชนหมู่นี้

ขณะที่เรือนของชาวไทดำแห่งสิบสองจุไทก็มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด ในประการที่เรือนเครื่องผูกทรงกระดองเต่าไม่ใช่สิ่งที่พบเห็นได้ทั่วไปอีกแล้ว ชาวไทดำพากันปรับเปลี่ยนเป็นเรือนไม้จริง ยกพื้นสูง หลังคาตูปลาดมุงกระเบื้อง อย่างไรก็ตามพื้นที่บนเรือนมีการการปรับเปลี่ยนไปน้อยมาก เพียงแยกกระบะเตาไฟที่หุงหาอาหารจากกลางเรือนออกมาสร้างเป็นเรือนครัวอยู่ที่ชานเท่านั้น

รูป 3-9 เรือนไทดำสิบสองจุไท (ซ้าย เรือนทรงกระดองเต่า ขวา เรือนตูปลาด)

รูป 3-10 เรือนลาโซ่งในประเทศไทย (บนซ้าย เรือนทรงกระดองเต่า บนขวา เรือนทรงไทย
ล่างซ้าย เรือนทรงฝรั่ง ล่างขวา เรือนทรงบังกะโล)

ชีวิต

ลาวโซ่งเป็นชนหมู่ผู้มืทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นของตนเอง แน่่อนว่าการตั้งถิ่นฐานท่ามกลางบริบทของวัฒนธรรมไทยย่อมเป็นเงื่อนไขกำกับให้ลาวโซ่งต้องเรียนรู้ภาษาไทยเพื่อใช้เป็นช่องทางในการติดต่อสื่อสารกับคนภายนอก สถานภาพการรักษาภาษาเดิมและการปรับใช้ภาษาใหม่เห็นได้ชัดจากเอกสารทางวิชาการ 3 รายการที่ทำต่างช่วงเวลา กัน ดังนี้

“ลาวโซ่งจะใช้ภาษาของตนเองพูดจาติดต่อในระหว่างพวกลาวโซ่งด้วยกัน แต่จะใช้ภาษาไทยภาคกลางพูดจาติดต่อกับคนนอกหรือคนไทยอื่น ๆ คนรุ่นเก่าที่มีอายุสูงจะพูดภาษาไทยภาคกลางได้ไม่สู้สันทัดนัก แต่ได้กรุ่นใหม่ต้องเข้าโรงเรียนและใช้ภาษาไทยกลางเป็นสื่อในการติดต่ออยู่เป็นประจำ จึงใช้ภาษาไทยกลางได้อย่างคล่องแคล่วเหมือนเด็กไทยอื่นทั่วไป”

(สุมิตร ปิตีพัฒน์ และคณะ, 2521: 20)

“อดีต

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในอดีตที่ยังคงรักษาไว้ได้อย่างมั่นคง คือการพูดภาษาโง้ง และคนจำนวนหนึ่งยังสามารถอ่านและเขียนภาษาไทยโง้งได้.....

ปัจจุบัน

ในปัจจุบันหาคนที่อ่านเขียนภาษาโง้งได้ยากมาก และมีแนวโน้มว่าคนรุ่นใหม่จะไม่นิยมพูดภาษาโง้ง”

(งามพิศ สัตย์สงวน, 2545: 334-335)

“ในภาคกลางประเทศไทย ภาษาไทยโง้งเป็นภาษาไทยถิ่นที่สำคัญที่สุดรองจาก ภาษาไทยมาตรฐาน

ภาษาพูดก็ใช้กันภายในทุกครัวเรือนไทยโง้งและระหว่างคนโง้งด้วยกัน เพื่อแสดง ความสนิทสนมต่อกัน แต่ต่อหน้าคนแปลกหน้า แน่นนอนว่าคนโง้งใช้ภาษาไทย มาตรฐาน”

(ทวี สว่างปัญญางกูร, 2555: 1)

กล่าวได้ว่า แม้ชาวลาวโง้งต้องเรียนรู้เพื่อใช้ภาษาไทยได้อย่างคล่องแคล่ว ภาษาลาวโง้งก็ ยังคงใช้กันอยู่ โดยเฉพาะในหมู่พวกเดียวกัน ทั้งนี้ ในงานประเพณีพิธีกรรม เช่น เสนเรื่อน การบอก ทาง (นำวิญญาณสู่สวรรค์ในประเพณีงานศพ) หมอยังคงใช้ภาษาลาวโง้งในการประกอบพิธีสืบมาแม้ จนทุกวันนี้

ทำนองเดียวกับการแต่งกาย ทุกวันนี้ลาวโง้งไม่ว่าหญิงชายแต่งกายกันตามสมัยนิยม ละม้ายเหมือนคนไทยทั่วไป ไม่มีชายใต้งสวมเสื้อ (กางเกงขาสั้น) หรือส้วงฮี (กางเกงขายาว) สวม เสื้อโ (เสื้อผ่าอก แขนกระบอก) สีครามเข้มหรือดำ เช่นเดียวกับหญิงที่ไม่มีใครนุ่งซิ่นลายแตงโม (พื้น ครามเข้มหรือดำ มีลายทางสีขาว) สวมเสื้อก้อม (เสื้อรัดรูปผ่าอก แขนกระบอก) ในชีวิตประจำวันกัน แล้ว ทั้งนี้ เมื่อใดก็ตามที่มีงานประเพณีสำคัญ เช่น สงกรานต์ งานศพ แต่งงาน เป็นต้น เหล่าลาวโง้ง จะพร้อมใจกันแต่งกายแบบประเพณีนิยมของชนหมู่มาร่วมงานโดยพร้อมเพรียงกัน

ด้านประเพณีพิธีกรรม ส่วนที่เกี่ยวข้องกับการนับถือผีโดยเฉพาะอย่างยิ่งผีเรื่อน ซึ่ง ยังคงถือปฏิบัติสืบมาตลอดระยะเวลายาวนานไม่เปลี่ยนแปลงคือ ปาดตงและเสนเรื่อน ปาดตงเป็น พิธีกรรมที่กระทำในรอบทศวรรษ (วันต่าง ๆ ของลาวโง้งมี 10 วัน ไม่ใช่ 7 วันเหมือนของคนไทย) โดย ครอบครัวชนชั้นผู้ต่ำต้องทำ 2 ครั้ง ขณะที่ครอบครัวชนชั้นผู้น้อยทำ 1 ครั้ง ต่อเนื่องไปตลอดปี ด้วยการนำอาหารสำหรับเล็ก ๆ พร้อมน้ำ เหล้า มากพลู ไปวางเช่นผีเรื่อน ส่วนเสนเรื่อนเป็นการเช่นสรวง ผีเรื่อนครั้งใหญ่ ซึ่งลาวโง้งทุกครัวเรือนถือเป็นประเพณีสำคัญที่จักต้องจัดขึ้นทุก ๆ 2-3 ปีครั้ง ด้วยการ จัดเครื่องสังเวยสำหรับใหญ่ใส่พานเผื่อนใบโตเข้าไปวางเช่น และเชิญหมอผู้รู้มานำประกอบพิธีพร้อมทั้ง เชิญญาติมิตรทั้งใกล้ไกลมาร่วมงานอย่างเนืองแน่น

ประเพณีงานศพเป็นภาพสะท้อนการหลอมรวมสองวัฒนธรรม คือลาวโง้งและไทยเข้า ด้วยกัน ประเพณีตามแบบฉบับการนับถือผีนั้นเมื่อมีการตายจะตั้งศพไว้ที่เรื่อนคินหนึ่ง วันรุ่งขึ้น เคลื่อนศพไปเผาที่ป่าแหว่ มีการสร้างเรื่อนแหว่ววางไว้เหนือที่ฝังกระดูกเพื่อเป็นที่อยู่หลังความตาย พร้อมเครื่องประกอบต่าง ๆ มีเสาหลวง รม ธง และเรื่อนแก้ว โดยมีเขยยกเป็นผู้ทำพิธีบอกทางนำ วิญญาณผู้ตายสู่สวรรค์ ส่วนประเพณีที่ปรับเปลี่ยนเมื่อรับเอาพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ การตั้งศพไว้ที่เรื่อนขยายเวลาเป็น 2-3 คืนเพื่อบำเพ็ญกุศล มีการนิมนต์พระมาสวดอภิธรรมทุกคืน

วันสุดท้ายมีการเทศน์หน้าศพ บังสุกุล ตามประเพณีพุทธ และเคลื่อนศพไปเผาที่วัด จากนั้นจึงนำกระดูกไปทำพิธีตามประเพณีการนับถือผีต่อที่ป่าแฮ่ว

รูป 3-11 เรือนแฮ่วพร้อมเครื่องประกอบพิธีศพซึ่งจัดขึ้นที่ป่าแฮ่ว

ประเพณีซึ่งมีขึ้นเมื่อลาวโซ่งพากันหันมานับถือพุทธศาสนา คืองานบวช ก่อนหน้านี้ ประเพณีงานบวชไม่เคยปรากฏมีในวิถีของลาวโซ่ง สำหรับชุมชนเก่าแก่อายบ้านหนองปรัง ชายลาวโซ่งมีค่านิยมในการบวชมาก่อนปี พ.ศ. 2500 นานแล้ว (มนู อุดมเวช, 2547: 204) ทุกวันนี้นงานบวช เป็นหนึ่งในประเพณีสำคัญเกี่ยวกับชีวิตของชาวลาวโซ่ง โดยเฉพาะฝ่ายชาย ถือคติกันว่า ผู้ชายจะต้องผ่านการบวชเสียก่อนจึงจะอยู่ในสถานภาพที่สมควรจะแต่งงานได้ และอานิสงส์จากการบวชจะทำให้พ่อแม่ได้รับกุศลผลบุญอันยิ่งใหญ่ ในประการสำคัญ การบวชยังเป็นการย้ำความสำคัญของลูกชายผู้ถือสิทธิ์สืบเผ่าต่อจากพ่อตามวิถีลาวโซ่งอีกด้วย (งามพิศ สัตย์สงวน, 2545: 131)

นอกเหนือจากนี้ ยังมีงานที่ชาวลาวโซ่งทั้งมวลร่วมแรงร่วมใจกันจัดขึ้นจนกลายเป็น ประเพณีใหม่ที่เกิดขึ้นชุมชนแห่งนี้ ซึ่งนับวันจะทวีความสำคัญขึ้นโดยลำดับโดยเฉพาะในปัจจุบันนั้นคือ วันไทยทรงดำ วันดังกล่าวกำหนดจัดขึ้นราวเดือน 5 ถึงเดือน 6 ของทุกปี โดยชุมชนลาวโซ่งท้องถิ่นต่าง ๆ จะกำหนดนัดหมายจัดงานแสดงวัฒนธรรมและการละเล่นประจำชนหมู่ มีอันกอน ฟ้อนแคน เป็นต้น วงศ์วานว่านเครือลาวโซ่งท้องถิ่นอื่น ๆ จะพากันตระเวนร่วมงานอย่างครึกครื้นสนุกสนาน ผลัดกันเป็นเจ้าภาพผลัดกันเป็นผู้ไปเยือนหมุนเวียนกันไปตลอดทั้งเดือน ทั้งเป็นการรื้อยรัดความสัมพันธ์ระหว่างลาวโซ่งด้วยกันให้กระชับแน่น และเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมอันมีอัตลักษณ์สู่สายตาผู้อื่นด้วยในเวลาเดียวกัน

สรุปการศึกษาการปรับตัวแบบองค์รวมของลาวโซ่ง

ลาวโซ่งคือชนกลุ่มชาติพันธุ์หมู่หนึ่งผู้ซึ่งอาศัยอยู่บนผืนแผ่นดินไทยร่วมกับชนอีกหลายหมู่เหล่า นับตั้งแต่ชนหมู่นี้พลัดพรากจากสิบสองจุไทยบ้านเกิดเมืองนอนอพยพรอนแรมมุ่งใต้สู่แผ่นดินไทยเนื่องจากภัยสงครามครั้งสมัยธนบุรีต่อเนื่องมาถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น จวบจนปัจจุบันสมัยเป็นเวลาราว 200 ปีล่วงมาแล้ว โดยมีพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของไทยเป็นถิ่นพำนักอาศัย

การที่ลาวโซ่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินบนผืนแผ่นดินไทย หมายถึงการเผชิญกับสภาพใหม่ คือสถานะไพร่ การอยู่ในสภาพแวดล้อมของถิ่นฐานใหม่ คือที่ราบลุ่มน้ำและการแวดล้อมด้วยบริบททางวัฒนธรรมใหม่ คือวัฒนธรรมไทย

หนึ่งในปัจจัยภายในหรืออีกนัยหนึ่งปัจจัยที่เกิดจากชาวลาวโซ่งเองคือสภาพไพร่ อย่างไรก็ตาม ภายหลังการปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 ระบบไพร่และทาสถูกยกเลิกส่งผลให้ชาวลาวโซ่งทั้งมวลพ้นจากสถานะไพร่สู่ความเป็นไทแก่ตัว ไม่ต้องอยู่ภายใต้สังกัดของมูลนาย สามารถเลือกประกอบอาชีพได้ และมีเสรีในการโยกย้ายถิ่นฐาน ทั้งมีสิทธิ์จับจองที่ดินว่างเปล่าเพื่ออยู่อาศัยทำมาหากิน

ปัจจัยภายในอีกประการหนึ่งคือการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรลาวโซ่งตามระยะเวลา ยาวนานที่ตั้งถิ่นฐานบนแผ่นดินไทย ประจวบกับการยกเลิกระบบไพร่และทาส ทำให้ตั้งแต่ทศวรรษ 2440 เป็นต้นมา ภาพการปรับตัวด้านการตั้งถิ่นฐานของชาวลาวโซ่งปรากฏชัด ด้วยการขยับขยายโยกย้ายถิ่นฐานออกนอกเมืองเพชรบุรีอันเป็นถิ่นฐานแรกสู่จังหวัดอื่น ๆ อย่างกว้างขวางเพื่อเบิกพื้นที่ป่าดงตั้งหลักแหล่งขยายที่ทำกินใหม่ ๆ เรื่อยมา จนทุกวันนี้ นอกเหนือจากเพชรบุรีแล้วยังมีถิ่นฐานลาวโซ่งกระจายตัวอยู่ในอีกหลายจังหวัด เช่น ราชบุรี สมุทรสาคร นครปฐม สุพรรณบุรี เป็นต้น

สำหรับปัจจัยภายนอกที่เป็นเงื่อนไขให้ชาวลาวโซ่งต้องปรับตัวคือภูมิลักษณะของถิ่นฐานที่มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มน้ำนั้น แม้มีความแตกต่างอย่างมากกับบ้านเกิดเมืองนอนที่สิบสองจุไทย ซึ่งมีลักษณะเป็นทะเลภูเขาและขาดแคลนทุ่งราบ จนเป็นเงื่อนไขให้บรรพบุรุษของลาวโซ่งต้องเลือกหุบเขาเป็นที่ตั้งถิ่นฐานแต่มีสิ่งหนึ่งที่เหมือนกันคือความเป็นดินแดนอันอุดมด้วยน้ำท่าเอื้อต่อการทำนาเป็นอย่างยิ่ง ทำให้ลาวโซ่งสามารถสืบทอดวิถีแห่งสังคมเกษตรกรรมทำนาบนผืนแผ่นดินไทยได้โดยสะดวก ดินฐานในจังหวัดต่าง ๆ ที่ลาวโซ่งขยับขยายไปอยู่อาศัยล้วนอยู่ภายใต้เงื่อนไขของการเป็นถิ่นที่เอื้อต่อการทำนาทั้งสิ้น

สำหรับปัจจัยภายนอกที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือบริบททางวัฒนธรรมไทย ซึ่งเป็นปัจจัยก่อให้เกิดปฏิกิริยาสองทางพร้อม ๆ กัน ทางหนึ่งคือการปรับตัวเปิดรับอิทธิพลของวัฒนธรรมไทย อีกทางหนึ่งคือการพยายามรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนไว้ ยังผลให้ลาวโซ่งกลายเป็นผู้ที่มีทวิลักษณ์ในที่สุด คือมีทั้งความเป็นลาวโซ่งและความเป็นไทยผสมผสานอยู่ในตัวตน ซึ่งแสดงออกอย่างเห็นชัดทั้งลักษณะทางกายภาพของบ้านเรือนและวิถีชีวิตของชนหมู่นี้

หนึ่งในการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญเกิดขึ้นเมื่อลาวโซ่งรับเอาวัฒนธรรมความเชื่อทางพุทธศาสนาเข้าไว้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ขณะที่การนับถือผีอันเป็นความเชื่อเดิมก็มิได้ละทิ้งไปไหน ชนหมู่นี้จึงกลายเป็นผู้ยึดถือศาสนาสองกระแสผสมผสานกัน ประจักษ์พยานที่ยืนยันการเปลี่ยนแปลงประการนี้ได้เป็นอย่างดีคือการมีวัดประจำชุมชน โดยที่ศาลผีที่มีมาก่อนก็ยังคงดำรงอยู่ สำหรับชุมชนลาวโซ่งที่มีขนาดใหญ่และมีความเก่าแก่นั้น วัดประจำชุมชนได้รับการสถาปนาขึ้นก่อนปี พ.ศ. 2500 แล้ว ส่วนบนเรือนก็มีทั้งห้องผีและห้องพระอยู่ควบคู่กัน

ภายใต้ระบบการเมืองการปกครองท้องถิ่นไทยที่แผ่คลุมถิ่นฐานลาวโซ่งในที่ราบลุ่มน้ำภาคกลางทุกแห่ง ทำให้ชุมชนลาวโซ่งไม่ว่าจะเป็นระดับหมู่บ้านหรือตำบลถูกลากโยงเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบบริหารราชการ สิ่งที่เห็นได้อย่างเป็นรูปธรรมคือการปรากฏสถานที่ราชการขึ้นภายในชุมชน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล สถานีอนามัย โรงเรียน เป็นต้น สถานที่เหล่านี้ไม่เพียงเป็นแหล่งบริการประชาชนเท่านั้น แต่ยังเป็นเสมือนประตูที่เปิดให้วัฒนธรรมไทยพรั่งพรูไหลสู่หมู่บ้านลาวโซ่งทั้งด้านภาษา ประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ วิทยาการและอื่น ๆ

หลักแหล่งของลาวโซ่งบางถิ่น เช่น ที่จังหวัดสมุทรสาคร เป็นต้น ได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเมื่อราว 30-40 ปีที่ผ่านมาจากผู้อยู่ในสังคมเกษตรกรรมทำนามาเป็นทำสวนแบบยกร่อง เฉกเช่นที่คนไทยพื้นถิ่นย่านนั้นทำกัน ไม่เพียงแต่สภาพแวดล้อมของถิ่นที่อยู่อาศัยเปลี่ยนไปและประเพณีพิธีกรรมอันเนื่องมาแต่ข้าวทดทวย ยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะการตั้งถิ่นฐานจากที่เคยอยู่รวมกลุ่มกระจุกตัวอยู่บนที่ดอนท่ามกลางทุ่งนาที่ทำกิน มาเป็นการกระจายตัวอยู่ห่าง ๆ กันในสวนใครสวนตนอีกด้วย

นอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงระดับชุมชนแล้ว การปรับเปลี่ยนลักษณะของเรือนอันเป็นที่อยู่อาศัยยังสะท้อนให้เห็นการรับเอาวัฒนธรรมการปลูกสร้างเรือนอย่างไทยเข้าไว้อย่างชัดเจน ชาวลาวโซ่งรับเอาลักษณะเรือนทรงไทยเข้าไปปรับใช้ในการสร้างที่อยู่อาศัยแทนเรือนทรงกระตองเต้าอันเป็นแบบแผนแท้และดั้งเดิมของตนตั้งแต่ราวทศวรรษ 2450 เป็นต้นมาแล้ว ต่อมาภายหลังก็ปรับเปลี่ยนเรื่อยมาคล้อยตามความนิยมของคนไทยที่ไม่หยุดนิ่งเป็นเรือนทรงปั้นหยา มนิลา และเรือนทรงบังกะโลในปัจจุบัน

เทียบกับชาวไทดำผู้ยังคงอาศัยอยู่ถิ่นฐานเดิมที่สิบสองจุไทแล้ว แม้วิถีชีวิตของเหล่าชนหมู่นี้จะเปลี่ยนแปลงไปไม่มาก แต่ก็มีสัญญาณบ่งชี้ที่ชัดเจนว่า ข้ออิทธิพลหลักที่เหนี่ยวนำให้เกิดการปรับเปลี่ยนคล้อยตามคือวัฒนธรรมเวียดนาม

การเปลี่ยนแปลงทั้งด้านสภาพแวดล้อมของถิ่นฐาน บ้านเรือน และวิถีชีวิตของชนกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่ง โดยมีวัฒนธรรมไทยเป็นข้ออิทธิพลหลัก สะท้อนการปรับตัวสู่บริบทใหญ่ ขณะที่ชนหมู่นี้ยังคงดำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนบางอย่างไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อในการนับถือผี ทั้งหมดยังผลให้ชนหมู่นี้มีความโดดเด่นทางวัฒนธรรมขณะเดียวกันก็สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทยได้อย่างผาสุก

บรรณานุกรม

- งามพิศ สัตย์สงวน. 2545. สถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร: กรณีศึกษาครอบครัวไทยโซ่ง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2553. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- ถนอม คงยิมละมัย. ม.ป.ป.. เรื่องประเพณีการเกิด. (เอกสารประกอบการสอน วิชา ส 071 ท้องถิ่นของเรา 1). เพชรบุรี: โรงเรียนเขาย้อยวิทยา.
- ทวี สว่างปัญญางกูร. 2550. ไทยดำศึกษา. กรุงเทพฯ. (อัสสัมชัญ).
- _____. 2555. “ภาษาไทยโซ่งปัจจุบัน.” กรุงเทพฯ. (อัสสัมชัญ).
- นิพนธ์ เสนาพิทักษ์. 2523. “ผู้ไทยโซ่ง”. ใน สารานุกรมไทย. นนทบุรี : คณะกรรมการชมรมไทยโซ่ง. หน้า 3-36.
- นุกูล ชมภูนิช. 2531. การศึกษาประเพณีของชาวไทยโซ่ง หมู่บ้านเกาะแรด. นครปฐม: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูนครปฐม
- มนู อุดมเวช. 2547. ประวัติศาสตร์ไทดำในประเทศไทย. เพชรบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี.
- มานิตา เชื้อนรินทร์. 2542. ภาษาและขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นชาวลาวโซ่ง บ้านดอนมะเกลือ ตำบลดอนมะเกลือ อำเภออุ้มผาง จังหวัดสุพรรณบุรี. สุพรรณบุรี: พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุ้มผาง จังหวัดสุพรรณบุรี.
- “โรงเรียนวัดหนองปรัง (บุญมานุสรณ์).” <http://www.nongprong.ac.th> เข้าถึงเมื่อ 14 ตุลาคม 2554.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. 2534. “ความเชื่อเรื่องแถนในไทยดำ ศาสดาดั้งเดิมของคนไทย”. เมืองโบราณ ฉบับไทดำ. 17, 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2534): 12-35.
- ศิลปากร, กรม. 2478. พระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1. พระนคร: ทำพระจันทร์. (ทรงพระกรุณาโปรดให้พิมพ์พระราชทานแจกในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตน์จาตุรนต์ ที่พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส 2478).
- _____. 2507. “พงศาวดารเมืองโล.” ใน ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 9 และภาคที่ 10 ตอนต้น. องค์การค้าของคุรุสภา. หน้า 38-102.
- ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ เขาย้อย. ม.ป.ป. “ข้อมูลและประวัติไทยทรงดำ (ลาวโซ่ง).” เพชรบุรี. (อัสสัมชัญ).
- สมทรง บุรุษพัฒน์. 2540. สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่ง. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมพนธ์ สุขวงศ์. 2518. “ไทยทรงดำ”. ใน อนุสรณ์การพระราชทานเพลิงศพสมพนธ์ สุขวงศ์. (ณ ฌาปนสถานวัดพลับพลาชัย จังหวัดเพชรบุรี, 22 มิถุนายน 2518).
- สุมิตร ปิติพัฒน์, บัณฑิร อ่อนดำ และ พูนสุข ธรรมาภิมุข. 2521. ลาวโซ่ง: รายงานวิจัย. กรุงเทพฯ: แผนกอิสระสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุมิตร ปิติพัฒน์ และ เสมอชัย พูลสุวรรณ. 2540. ลาวโซ่ง: พลวัตของระบบวัฒนธรรมในรอบสองศตวรรษ. คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุรศักดิ์มนตรี, เจ้าพระยา. 2504. ประวัติการของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เล่ม 3. องค์การค้า
ของคุรุสภา.

_____. 2504. “ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ ภาค ๕.” ใน ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ ภาค ๑-๖.
องค์การค้าของคุรุสภา. หน้า 225-228.

McFarland, George Bradley, ed. 1999. Historical Sketch of Protestant Mission in Siam
1828-1928. (Originally published in 1928). Bangkok: White Lotus.

บทที่ 4 ลาวพวน

พวนคือใคร?

พวน ลาวพวน หรือไทพวน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ภาษาตระกูลไทซึ่งได้รับการเรียกขานทั้งสามชื่อ คือ พวน (วีระพงศ์ มีสถาน, 2539) ไทพวน (โพธิ์ แคมลำเจียก, 2537) หรือไทพวน ซึ่งเป็นคำเดียวกับชาวบ้านพวนในแขวงเชียงขวางเรียกขานตนเอง ส่วนลาวพวน เป็นคำกลางทั่วไปที่ชาวบ้านในไทยเรียกขานกลุ่มพวนในไทย เพื่อขยายถึงแหล่งที่มาดั้งเดิมจาก สปป.ลาว (สัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านศักดิ์ศิลป์ วงษ์พันธ์, 10 ตุลาคม 2552) ชาวพวนมีหลักแหล่งเดิมอยู่ในพื้นที่เมืองพวน แขวงเชียงขวาง สปป.ลาว หลักฐานระยะเวลาเริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐานในแขวงเชียงขวางไม่สามารถค้นหาหลักฐานมายืนยันได้ แต่มีหลักฐานจากพงศาวดารเมืองพวนว่า เจ็ดเจืองซึ่งเป็นโอรสของขุนบรมราชาธิราช ได้สร้างเมืองพวนในปี พ.ศ.1242 (จุลศักราช 60) หลังจากที่ได้มีการตกลงเรื่องเขตแดนติดต่อระหว่างเมืองหลวงพระบางและเมืองพวนแล้ว (เจ้าคำหมั้น วงกตรัตนะ, มปป:36)

ในช่วงเวลาดังกล่าวเมืองพวนมีสัมพันธไมตรีแนบแน่นกับเวียงจันทน์และหลวงพระบาง ซึ่งมีความเจริญรุ่งเรืองทั้งการศาสนา สถาปัตยกรรม และการเมืองการปกครอง ทั้งหลวงพระบางและเวียงจันทน์มีการสร้างวัดอารามมากมายโดยอาศัยช่างผู้ชำนาญการก่อสร้างวัดจากหลวงพระบางซึ่งได้ถ่ายทอดมาถึงศาสนสถานในเมืองพวนด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองพวนในรัชสมัยของเจ้าล้านคำทอง ในปี พ.ศ.1916 (จุลศักราช 734) ซึ่งมีการเจริญไมตรีทุกด้านกับหลวงพระบางรวมทั้งด้านการทูตด้วย ชาวพวนมีความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในการดำรงชีพ แต่มีข้อด้อยด้านการรบขาดความชำนาญด้านการทหารและการสู้ศึกศัตรู ดังนั้นเมื่อมีศัตรูจากรอบด้านเข้ารุกราน ชาวพวนมักจะประสบกับความพ่ายแพ้หลายครั้งหลายคราทั้งต่อทัพแก้วใน พ.ศ.2071 (จุลศักราช 1189) (เจ้าคำหมั้น วงกตรัตนะ, มปป:43) กองทัพฮ่อใน พ.ศ.2417 (สีลา วีระวงศ์, 2540:207) เข้ายึดเมืองพวน หลังจากนั้นสยามส่งกองทัพมาปราบฮ่อ โดยปราบที่หลวงพระบางก่อน เมื่อไล่ฮ่อออกจากหลวงพระบางได้ก็ตามไล่ฮ่อมาถึงเมืองพวน สยามสามารถไล่ฮ่อออกจากเมืองพวนได้แต่ก็มีการกวาดต้อนชาวพวนส่วนหนึ่งจากเชียงขวางกลับไปยังกรุงเทพฯด้วย (สีลา วีระวงศ์, 2540:210) ดังนั้นจากการศึกษาประวัติศาสตร์ของพวนจะพบว่าในบางช่วงเวลา เมืองพวนต้องขึ้นต่อสยาม และหลวงพระบางด้วย ในช่วงเวลาอื่นๆ

พื้นที่แขวงเชียงขวางติดต่อกับประเทศเวียดนาม มักมีการโยกย้ายถิ่นฐานไปมาของกลุ่มชนทั้งสองกลุ่มทั้งที่เป็นการย้ายถิ่นฐานเพื่อการทำมาหากินตามปกติ และการย้ายถิ่นฐานของชาวพวนเข้าไปหลบภัยในเขตเวียดนามเมื่อเกิดศึกสงครามในเมืองพวน ในช่วง พ.ศ.2426 ซึ่งเป็นช่วงการล่าอาณานิคมในอินโดจีนของฝรั่งเศส ฝรั่งเศสแผ่อำนาจยึดเวียดนามไว้ และช่วง 10 ปีให้หลังใน พ.ศ.2436 ฝรั่งเศสเกิดกรณีพิพาทกับสยาม ยึดดินแดนหัวเมืองขึ้นของสยามในพื้นที่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ทำให้ราชอาณาจักรลาวในครั้งนั้นตกอยู่ในการปกครองของฝรั่งเศส รวมทั้งเมืองพวนหรือเชียงขวางด้วย (สีลา วีระวงศ์, 2540:233-237)

หลังสงครามโลกครั้งที่สองใน พ.ศ.2488 มหาอำนาจตะวันตกทั้งฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา และรัสเซีย เข้าแทรกแซงกลุ่มการเมืองในอินโดจีน ทั้งเวียดนามและลาว สหรัฐอเมริกาใช้เครื่องบินทิ้งระเบิดปูพรมถล่มลาวโดยเฉพาะ เมืองเชียงขวางกลายเป็น “แผ่นดินแห่งสมรภูมิ” ในช่วง พ.ศ. 2507-2516

บ้านเรือนราษฎรและศาสนสถานต่างๆ ถูกทิ้งระเบิดทำลายจนหมดสิ้น ที่เป็นเช่นนี้เพราะเชียงขวางเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการลำเลียงอาวุธยุทโธปกรณ์จากเวียงจันทน์ผ่านเชียงขวางไปยังเวียดนามตามเส้นทางหมายเลข 7 ซึ่งเรียกกันว่า “เส้นทางโฮจิมินห์” และกลุ่มขบวนการประเทศลาวตั้งศูนย์บัญชาการอยู่ในเชียงขวาง การทิ้งระเบิดแบบปูพรมของสหรัฐอเมริกาทำให้ชาวพวนในเชียงขวางและทหารฝ่ายขบวนการประเทศลาวต้องอพยพเข้าไปอยู่ตามป่า เขา และถ้ำ ในพื้นที่ใกล้เคียง (ศูนย์อินโดจีนศึกษา, มปป:272) และชาวพวนอีกส่วนหนึ่งอพยพไปอยู่ในเวียดนามและเวียงจันทน์ เนื่องจากมีญาติพี่น้องอพยพไปล่วงหน้าแล้ว ทำให้เมืองพวนหรือเชียงขวางกลายเป็นเมืองร้าง เต็มไปด้วยซากปรักหักพังและกับระเบิด จนกระทั่งสงครามสงบสหรัฐอเมริกาแพ้สงครามเวียดนามเซ็นสัญญาสงบศึกในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2516 (ประวัติศาสตร์กระทรวงศึกษาธิการลาว, 2546:107) ประจวบด้วยในช่วงเวลาเดียวกันนั้นมีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองภายในของลาว เป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ใน พ.ศ.2518 ชาวพวนซึ่งอพยพไปพักพิงในพื้นที่ต่างๆ ทั้งในเวียดนาม หลวงพระบาง และเวียงจันทน์ ได้อพยพกลับมามั่งถิ่นฐานในพื้นที่เดิมอีกครั้งหนึ่ง

หมายเหตุ : เนื่องจากการเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์พวน มีเรียกกันทั้งลาวพวน ไทพวน และพวน เพื่อให้สื่อความหมายได้ชัดเจน การศึกษาวิจัยในบทนี้จะเรียกขาน ลาวพวน หรือไทพวนว่า ชาวพวน ตามสารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ (วีระพงศ์ มีสถาน : 2539)

รูป 4-1 ขอบเขตที่ตั้งของเมืองพวนเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

พวนในไทย

สำหรับชาวพวนซึ่งย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ในไทยหลายช่วงเวลา มีทั้งอพยพย้ายถิ่นเข้ามาเพราะศึกสงครามแบบหนีร้อนมาพึ่งเย็น หรือถูกกองทัพไทยกวาดต้อนมาเพราะเมืองพวนแพ้สงครามซึ่งมีไทยเป็นคู่กรณี หรือบางกลุ่มย้ายถิ่นด้วยความสมัครใจเพื่อหาแหล่งทำกินที่สมบูรณ์กว่า การย้ายถิ่นเข้าสู่ไทยของไทพวนนี้เริ่มมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีเรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่กลุ่มที่ใหญ่ที่สุดจะเข้ามาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 เมื่อเจ้าอนุวงศ์เมืองเวียงจันทร์คิดแข็งขันต่อไทย กองทัพไทยยกทัพไปปราบปรามและชักชวนให้ชาวพวนจากเชียงขวาง และลาวเวียงจันทน์เข้ามาอยู่กับกองทัพไทย ครั้งนั้นชาวพวนย้ายถิ่นเข้าสู่ไทยเป็นจำนวนมาก เพราะเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับ “แกว” หรือญวนจากเวียดนามซึ่งมีพื้นที่ติดกับแขวงเชียงขวางเริ่มเข้ามารุกรานชาวพวน ทำให้ชาวพวนจากเชียงขวางตัดสินใจย้ายถิ่นเข้าสู่ไทยเป็นการ “หนีศึกแกว” ก่อนที่แกวจะเข้ามารุกราน

ชาวพวนที่ย้ายถิ่นเข้าสู่ไทยมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์(ร.5) กระจายตัวกันอยู่ในพื้นที่หลายจังหวัดทั้งในภาคเหนือตอนบน ภาคเหนือตอนล่าง ภาคอีสาน ภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันตก จำนวนประชากรไทพวนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยจากการสำรวจแผนที่ภาษา สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหิดล ตั้งแต่ พ.ศ.2538 ระบุว่า มี 190,430 คน (วีระพงศ์ มีสถาน 2539:9) ซึ่งในความเป็นจริงอาจมีได้ถึง 250,000 คนโดยประมาณ และมีหลายจังหวัดที่มีประชากรไทพวนเกินกว่า 10,000 คน อาทิเช่น ฉะเชิงเทรา (12,405 คน) นครนายก (11,205 คน) ลพบุรี (16,769 คน) นครสวรรค์ (14,255 คน) ปราจีนบุรี (17,416 คน) สุพรรณบุรี (11,919 คน) และสุโขทัย (10,385 คน) (วีระพงศ์ มีสถาน 2539:9-10) ชาวไทพวนนี้ยังรักษาอัตลักษณ์ของตนทั้งภาษาและประเพณีไว้ได้อย่างน่าทึ่ง

การกำหนดพื้นที่ศึกษาในไทย

จากการอธิบายความถึงการกระจายตัวของชาวพวนในประเทศไทยแล้วว่าการกระจายตัวการตั้งถิ่นฐานอยู่ในหลายภูมิภาค (วีระพงศ์ มีสถาน 2539:9-10) และ เรื่อง วงษ์พันธุ์ (สำเนาเอกสารลายมือ มปป.:10) แต่เพื่อให้ตรงกับวัตถุประสงค์หลักของโครงการวิจัยหลักที่**ต้องการค้นหาการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว 4 กลุ่มที่ย้ายมาอยู่ในบริบทใหญ่ที่แตกต่าง ที่มีทรัพยากรชีวภาพและรูปพรรณสัณฐานของภูมิประเทศที่ต่างไปจากถิ่นฐานเดิมอย่างเห็นได้ชัด** เพื่อค้นหาให้ได้ว่า ชาวพวนมีวิถีชีวิตแปรเปลี่ยนไปอย่างไรในบริบทใหญ่ที่แตกต่าง **มีการปรับตัวของวิถีชีวิตในระบบนิเวศใหม่อย่างไร? การปรับตัวของวิถีชีวิตในระบบเศรษฐกิจอย่างไร? ผังกายภาพของหมู่บ้าน และเรือนพวนมีการปรับให้เข้ากับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอย่างไร? และท้ายสุดมีภูมิปัญญาในการดำรงชีพในพื้นที่ใหม่หรือไม่? อย่างไร?** เพื่อนำไปศึกษาเปรียบเทียบในเนื้อหาเดียวกันของกลุ่มไทพวนในเชียงขวาง สปป.ลาวว่ามีความเหมือนหรือต่างอย่างไรหรือไม่ อะไรคือปัจจัยในความเหมือนความต่าง

เมื่อพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ของโครงการหลัก และคำถามที่ต้องการคำตอบจากการศึกษาวิจัยจึงได้เลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจง แต่อยู่ภายใต้เกณฑ์ของการเลือกพื้นที่ในลักษณะเดียวกันกับของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวที่เลือกสรรเป็นกรณีศึกษาอีก 3 กลุ่ม โดยมีเกณฑ์ดังนี้

1. เน้นพื้นที่ที่อยู่ในเขตลุ่มน้ำภาคกลาง ซึ่งเป็นพื้นที่ลุ่มที่มีน้ำท่วมขังเวลายาวในแต่ละปี เพื่อให้เกิดความแตกต่างจากพื้นที่ต้นกำเนิด ซึ่งมีความต่างของรูปพรรณสัณฐานของพื้นที่ตั้ง
2. เป็นพื้นที่ที่มีอายุของการตั้งถิ่นฐานยาวนาน 150-200 ปี ตามช่วงเวลาของการอพยพโยกย้ายจากถิ่นกำเนิดเข้ามาในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลาง
3. ยังคงมีเรือนเก่าแก่ตามอายุการตั้งถิ่นฐานปรากฏหลงเหลือ และสามารถสัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่กำหนดโครงสร้างเพื่อได้จินตภาพของช่วงเวลาต่างๆ ย้อนหลังได้ เนื่องจากขาดแคลนเอกสารประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
4. เป็นพื้นที่ที่ยังมีอาชีพทางการเกษตรต่อเนื่องกันมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน แม้จะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและมีเทคโนโลยีใหม่เข้าแทรก แต่ยังเป็นพื้นที่เกษตรอยู่
5. เป็นพื้นที่ที่ยังดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมไว้ได้ โดยเฉพาะยังใช้ภาษาลาวในการสื่อสารในครอบครัว
6. เป็นพื้นที่ที่มีปริมาณประชากรชาวพวนเกินกว่า 12,000 คน (วีระพงศ์ มีสถาน 2539:9) เพื่อศึกษาและค้นหาระบบสังคมในกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ ความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวซึ่งยังหลงเหลือ

เมื่อพิจารณาตามการกระจายตัวของกลุ่มชาวพวนทั้งที่กระจายตัวอยู่ในภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน ภาคตะวันออกและตะวันตก ผวนกับกลุ่มไทพวนที่เคยมีการศึกษาทางกายภาพของหมู่บ้าน และพัฒนาการของเรือนพื้นถิ่นมาแล้ว (อรศิริ ปาณินท์ : 2546) **เพื่อสอดคล้องกับเกณฑ์ของการเลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจง จึงได้สรุปพื้นที่ศึกษาในอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งมีพื้นที่หลักครอบคลุมบ้านมะขามล้ม บ้านวัดโบสถ์ บ้านโคกโก ตำบลมะขามล้ม บ้านรางบัว ตำบลวัดโบสถ์ และบ้านลานคา ตำบลโคกคราม** พื้นที่ทั้งหมดเป็นพื้นที่เกี่ยวเนื่องกันเป็นแหล่งตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมของกลุ่มและแหล่งโยกย้ายเบื้องต้นในอดีต แต่เนื่องจากมรรควิธีได้ใช้กรอบการศึกษาอายุการตั้งถิ่นฐานเป็นเครื่องมือหลักของการวิเคราะห์ความแปรเปลี่ยน แต่ได้พบว่าในหมู่บ้านดังกล่าวมีกลุ่มอายุการสร้างเรือนดั้งเดิม (เกินกว่า 100 ปี) เป็นหลัก ทำให้ต้องศึกษาต่อเนื่องไปยังกลุ่มอื่นๆ นอกพื้นที่เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความแปรเปลี่ยนของบ้านและเรือน ซึ่งได้พบว่าที่บ้านวังร้อ ตำบลวังมหากการ อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ เป็นพื้นที่ที่ชาวพวนโยกย้ายถิ่นฐานมาจากบ้านมะขามล้มทั้งหมู่บ้าน เมื่อ 50 ปีที่ผ่านมา ทำให้ได้เรือนอายุ 50-100 ปี ของชาวพวนกลุ่มเดียวกันเพื่อศึกษาความแปรเปลี่ยนของเรือนได้คล่องตัว (นางบุญเสริม กุณาหน นายทิม โสมภีร์ นายสวัสดิ์ ดอนหวย และ นายลำแพน สอนเสย : บ้านวังร้อ ตำบลวังมหากการ อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ สัมภาษณ์ เมื่อ 21 เมษายน 2552 และ 11 มีนาคม 2553)

วิธีการและเครื่องมือในการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

ภายใต้กรอบความคิดด้านนิเวศวัฒนธรรม สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นและสภาพแวดล้อมที่ยั่งยืน ยังคงใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลแบบสามเส้า ประกอบด้วยข้อมูลเอกสาร การสำรวจภาคสนาม โดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศเป็นฐาน และการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่กำหนดโครงสร้าง โดยมุ่งเน้นข้อมูลจากประชากรในกลุ่มหลัก 3 กลุ่ม คือ ผู้บริหารท้องถิ่น ประชากรกลุ่มอายุ 30-50 ปี ซึ่งเป็นเกษตรกร และประชากรสูงวัยซึ่งสามารถให้ข้อมูลย้อนหลัง 2-3 ช่วงอายุได้ สามารถให้รายละเอียดเกี่ยวกับการใช้สอยเรือนซึ่งทีมวิจัยเข้าสำรวจและรังวัดได้ และให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อและประเพณีในอดีตและปัจจุบันได้ สำหรับข้อมูลจากผู้บริหารท้องถิ่นจะเป็นการสัมภาษณ์ระดับผู้ใหญ่อำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบล พระสงฆ์ และครูโรงเรียนในพื้นที่

พื้นที่หลักในการศึกษาในกลุ่มน้ำภาคกลาง

สภาพทางกายภาพของพื้นที่ที่ศึกษาในกลุ่มน้ำภาคกลาง

พื้นที่ที่ศึกษาหลักอยู่ในตำบลมะขามล้ม ซึ่งเน้นบ้านโคกโก หมู่ 1 บ้านมะขามล้ม หมู่ 3 และ หมู่ 4 บ้านวัดโบสถ์ หมู่ 6 และหมู่ 10 และพื้นที่ศึกษารองอยู่ในบ้านรางบัว ตำบลวัดโบสถ์ และบ้านลานคา ตำบลโคกคราม ซึ่งเป็นพื้นที่ต่อเนื่องกันในตำบลบางปลาหมอ

รูป 4-4 สภาพทางกายภาพจากภาพถ่ายทางอากาศของบ้านโคกโก หมู่ 1 ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาหมอ จังหวัดสุพรรณบุรี
ที่มา : map. Google co.th เข้าถึงเมื่อ 22 มกราคม 2554

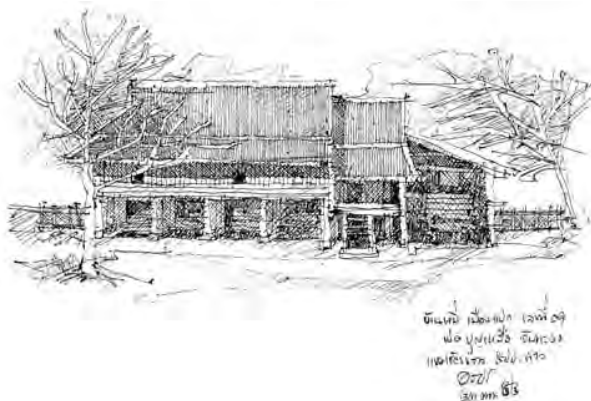

รูป 4-5 สภาพทางกายภาพจากภาพถ่ายทางอากาศของบ้านมะขามล้ม หมู่ 3 และ 4 ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี
ที่มา : map. Google co.th เข้าถึงเมื่อ 22 มกราคม 2554

พื้นที่เลือกสรรเพื่อศึกษาเปรียบเทียบในเชิงขวาง สปป.ลาว ชุมชนต้นกำเนิดของชาวพวนในไทย

แขวงเชียงขวางแบ่งเขตการปกครองเป็น 6 เมือง คือ เมืองปาก(โพนสวรรค์) เมืองคำ เมืองคูน เมืองหนองแฮด เมืองหนองใหม่ และเมืองพุกุด มีพื้นที่ 19,500 ตารางกิโลเมตร และมีประชากรที่สำรวจใน พ.ศ.2534 จำนวน 186,000 คน (สุริย ธีรศาสตร์, 2543:9)

เมืองที่เข้าสำรวจภาคสนามในงานวิจัยนี้ คือ เมืองโพนสวรรค์(เมืองปาก) ซึ่งเป็นเมืองหลวงใหม่ เมืองคูน ซึ่งเป็นเมืองหลวงเก่าของแขวงเชียงขวาง และเมืองคำ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของโพนสวรรค์ แต่ตัวอย่างที่นำมาศึกษาเปรียบเทียบในบทความนี้คือ เมืองปากและเมืองคูน เนื่องจากเมืองคูนนั้นทำการศึกษาเชิงลึกได้น้อยกว่าเมืองปากและเมืองคูน ทำให้ได้ข้อสรุปที่ยังไม่ชัดเจน เมื่อนำมาศึกษาเปรียบเทียบ อาจทำให้การวิเคราะห์คลาดเคลื่อนได้ ซึ่งส่งผลต่อการวิเคราะห์สรุป

รูป 4-6 สภาพทางกายภาพเรือนที่บ้านหมี่ เมืองแปก แขวงเชียงขวาง

รูป 4-7 วัดบ้านหมี่ เมืองแปกแขวงเชียงขวางในปัจจุบัน

รูป 4-8 สภาพกลุ่มเรือนในบ้านก่าง เมืองคูน แขวงเชียงขวาง

รูป 4-9 สภาพแวดล้อมธรรมชาติของบ้านนาอู่ เมืองคูน แขวงเชียงขวาง

ความสัมพันธ์ระหว่างบริบทธรรมชาติ บริบทสรรค์สร้างและชีวิตของทั้งสองพื้นที่

สภาพแวดล้อมทางกายภาพและทรัพยากรชีวภาพของบางปลาหมี่ สุพรรณบุรี

อำเภอบางปลาหมี่ จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นพื้นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำสุพรรณบุรี(แม่น้ำท่าจีน) พื้นที่ตั้งถิ่นฐานเริ่มแรกของไทพวนบางปลาหมี่ คือพื้นที่บริเวณบ้านเก่าห้อง ซึ่งมีวัดบ้านหมี่และวัดลานคาตั้งกระหนาบชุมชนอยู่สองฟากฝั่งแม่น้ำ เนื่องจากพื้นที่บ้านเก่าห้องที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำมีการปรับตัวแปรเปลี่ยนเป็นย่านค้าขาย ซึ่งมีตลาดเก่าห้อง โรงสี และโรงเลื่อยเป็นกิจกรรมหลักที่เริ่มต้นมาจากชาวจีนที่มาตั้งถิ่นฐานรวมกับไทพวนและคนไทย โดยมีพื้นที่ทำนาอยู่รายรอบหมู่บ้าน เมื่อประชากรขยายตัวก็ขยายพื้นที่มายังหมู่บ้านอื่นๆ รอบด้าน โดยเฉพาะบ้านมะขามล้ม บ้านวัดโบสถ์ บ้านลานคา บ้านรางบัว และบ้านโคกโก ซึ่งทุกแห่งมีบริบทธรรมชาติและระบบนิเวศในลักษณะเดียวกันทั้งหมด คือเป็นที่ราบลุ่มริมน้ำที่น้ำท่วมถึงทุกปีเป็นช่วงระยะเวลาประมาณ 1-2 เดือน ซึ่งทำให้ชาวไทพวนในพื้นที่ซึ่งเคยอยู่ในพื้นที่สูง

และเนินลาดต้องปรับตัวเช่นเดียวกับคนไทยและคนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงซึ่งมีลักษณะร่วมทางระบบนิเวศ และทรัพยากรชีวภาพในลักษณะเดียวกัน

เมื่อลักษณะของระบบนิเวศและทรัพยากรชีวภาพในพื้นที่มีลักษณะดังกล่าวทำให้วิถีชีวิตจำเป็นต้องปรับตัวให้สะท้อนน้ำสะท้อนบก เพื่อตอบสนองลักษณะของบริบท

รูป 4-10 แสดงบริบทธรรมชาติในพื้นที่ที่แตกต่างกันในฤดูแล้ง ช่วงเวลาปกติ และช่วงน้ำหลากของบ้านลานคา ตำบลโคกคราม อำเภอบางพลาม จังหวัดสุพรรณบุรี

เมื่อชีวิตต้องดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมธรรมชาติดังกล่าวข้างต้น ทำให้ชาวพนมบางพลามจำเป็นต้องปรับตัวกับการจัดการน้ำในพื้นที่ มีการขุดคูคลองต่อเนื่องกับแหล่งน้ำธรรมชาติเข้ามาในพื้นที่แบบโครงข่ายเพื่อให้ได้รับน้ำทั่วถึงในฤดูแล้ง และเพื่อระบายน้ำออกในฤดูน้ำหลาก การจัดการน้ำซึ่งในอดีตชาวบ้านช่วยกันจัดการด้วยตนเองโดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจในระบบเครือญาติและความผูกพันในการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มก้อนจากอดีต แต่ในปัจจุบันองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นทุกระดับตั้งแต่ระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือจัดการน้ำได้มากขึ้น ถึงแม้ว่าจะไม่ครบถ้วนทุกพื้นที่ แต่ก็ดีกว่าในช่วง 50-60 ปีก่อนอย่างมากมาย ระบบแหล่งน้ำธรรมชาติผสมผสานกับคูคลองขุดต่อเชื่อมกัน ทำให้สามารถมีอาชีพประมงเป็นอาชีพเสริมได้ โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่น้ำหลาก นอกจากนั้นยังสามารถปลูกไม้ยืนต้นที่เป็นไม้ผลเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนไปพร้อมๆ กับการปลูกพืชผักสวนครัวได้อีกด้วย

ไม้ผลยืนต้นที่ชาวพนมปลูกในพื้นที่มีใช้ปลูกเพื่อขาย แต่ปลูกเพื่อยังชีพและแลกเปลี่ยนกันในหมู่บ้านพี่น้องและผู้มาเยือนจากต่างถิ่น ที่ยังปลูกเป็นอาชีพไม่ได้เพราะไม้ผลยืนต้นอาศัยน้ำฝนเท่านั้น การจัดการน้ำในลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการทำสวนผลไม้กรังยังไม่สามารถทำได้

อาชีพหลักและอาชีพรอง : ความแปรเปลี่ยนและภูมิปัญญาเกี่ยวเนื่อง

ในสภาพแวดล้อมธรรมชาติและทรัพยากรชีวภาพในพื้นที่ดังกล่าวข้างต้นเป็นผลให้อาชีพหลักของชาวพนม คือการทำนาปลูกซึ่งในอดีตทำนาโดยอาศัยเฉพาะน้ำฝนในลักษณะนาปี ซึ่งได้ผลผลิตเพียงปีละครั้งเดียว เป็นการปลูกเพื่อยังชีพเก็บไว้บริโภคในครัวเรือน โดยเก็บไว้ในยุ้งฉางของแต่ละครอบครัว และเมื่อปลูกข้าวมาปี ชาวพนมจึงใช้ภูมิปัญญาใหม่ที่ต่างไปจากที่ใช้ในถิ่นต้นกำเนิดในการคัดเลือกพันธุ์ข้าวที่ทนน้ำท่วมสูงได้ อันเป็นภูมิปัญญาที่ต่างไปจากที่เคยปลูกข้าวแบบนาขึ้นบันได และมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมข้าวมากมายทั้งในพื้นที่นาและพื้นที่ในหมู่บ้าน แต่ปัจจุบันจากนโยบายของภาครัฐตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติระยะที่ 2 ตั้งแต่ปี พ.ศ.2510 เป็นต้นมา (พอพันธ์ อุยยานนท์, 2546:40) ระบบการทำนาในพื้นที่เปลี่ยนไปพร้อมกับระบบการผลิต โดยปรับเปลี่ยนเป็นทำนา

ปีละ 2 ครั้ง หรือ 2 ปี 5 ครั้ง โดยอาศัยความช่วยเหลือจากภาครัฐในการจัดการน้ำ ทำให้ชาวบ้านซึ่งมีอาชีพหลักในการทำนาและอาชีพรองในการทำประมง ปลุกพืชผักสวนครัว ในระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองไม่ใช่เพื่อขาย ปรับเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจเป็นสองระบบ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2541) คือทำกินและทำขายไปพร้อมๆ กัน และต้องเผชิญกับการปรับตัวในระบบการเกษตรอีกหลายประการ อาทิเช่น การเลือกปลูกข้าวโดยใช้ภูมิปัญญาในการเลือกพันธุ์ข้าวเพื่อให้ทนต่อระบบน้ำที่สูงในช่วงการปลูก กลับต้องอาศัยพันธุ์ข้าวจากภาครัฐเพื่อให้ผลผลิตมากเพื่อขาย และเพื่อส่งเป็นสินค้าออก ต้องเพิ่มการใช้เครื่องจักรในการทำนาทั้งระบบ วัว ควาย หายไปจากท้องนา พร้อมๆ กับประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมหายไปด้วย เพราะต้องใช้เวลากับการปลูกข้าวและเตรียมเพื่อการปลูกหลายครั้ง

อาชีพรองที่เกี่ยวกับการประมงยังคงอยู่ได้ เพราะยังพบกับช่วงน้ำหลากปีละหลายเดือน ดังนั้นแม้ระบบการทำนาจะเปลี่ยนจากนาปีเป็นนาปรัง และเปลี่ยนจากนาคำเป็นนาหว่านเพื่อให้ได้ผลผลิตมาก แต่อาชีพรองที่เป็นประมงตามห้วยหนองคลองบึงยังคงหลงเหลืออยู่และยังมีคนเฒ่าคนแก่ที่ทำเครื่องมือประมงพื้นบ้านลักษณะต่างๆ ไว้ใช้เอง หรือแม้แต่กระเบุง บั้งก็ กระจายตัวต่างๆ ก็ยังนิยมผลิตเอง ใช้เอง ดังเช่นพ่อเฒ่าซึ่งเป็นพ่อของผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 บ้านโคกโก (ผู้ใหญ่ ศักดิ์ศิลป์ วงษ์พันธ์ สัมภาษณ์ เมื่อ 22 ตุลาคม 2553) ก็ยังผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ เองเป็นกิจวัตร

รูปที่ 4-11 (ซ้าย) คณะวิจัยจากอีสานและ สปป.ลาว สัมภาษณ์ผู้ใหญ่ศักดิ์ศิลป์ วงษ์พันธ์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 บ้านโคกโก ตำบลมะขามล้ม (กลาง) พ่อเฒ่านั่งทำเครื่องมือจับปลา (ขวา) เครื่องใช้ที่พ่อเฒ่าทำเอง

สภาพแวดล้อมทางกายภาพและทรัพยากรชีวภาพของเชียงขวาง

พื้นที่ของแขวงเชียงขวางส่วนใหญ่เป็นภูเขาและเทือกเขาสูง ผนวกกับเนินเขาที่สามารถปรับพื้นที่เพื่อทำนาขั้นบันไดได้เป็นบางส่วน พื้นที่ตอนเหนือของแขวงเชียงขวางเป็นภูเขาและเนินเขาสูงประมาณร้อยละ 80 ของพื้นที่ อากาศหนาวเย็น จะทำนาขั้นบันไดเป็นส่วนใหญ่ ส่วนแขวงเชียงขวางทางตอนใต้มีพื้นที่ราบและเนินเขาเตี้ยๆ ระหว่างหุบเขา สามารถทำนาได้โดยอาศัยน้ำฝนในฤดูฝน แหล่งน้ำสำคัญของเชียงขวางมีแม่น้ำสายหลัก คือ น้ำจึมและน้ำซัน (สุวิทย์ ธีรศาศวัต, 2543:11) มีแม่น้ำสายรองคือ น้ำเงียบ น้ำเกียน และน้ำเซียม ทั้งยังมีลำน้ำสายย่อยแยกเข้าไปยังหมู่บ้านต่างๆ อีกหลายสาย ส่วนน้ำดื่มจะใช้น้ำจากบ่อน้ำผุดหรือน้ำสำง (บ่อขุด) ในละแวกเรือน (ทรงยศ วีระทวีมาศ และคณะ, 2547:29) โดยสร้างแต่ละแห่งจะใช้ร่วมกัน 4-5 ครัวเรือน

ในอดีตแขวงเชียงขวางอุดมด้วยทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าประเภท ห่าน หมูป่า ไก่ป่า และนก แต่เนื่องจากพิษของสงครามและการทิ้งระเบิดจากเครื่องบิน B52 แบบปูพรมทั่วแขวงเชียงขวางในช่วงเวลาของสงครามเวียดนาม ทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรชีวภาพต่างๆ สูญสิ้นไป ต้องอาศัยเวลายาวนานในการฟื้นตัวทั้งสภาพแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างที่ชาวเชียงขวางต้องค่อยๆ ฟื้นฟู ในปัจจุบันหลังจากเริ่มกลับมาตั้งถิ่นฐานใหม่ในพื้นที่เดิม ชาวบ้านยังสามารถทำนาได้เป็นอาชีพหลัก เลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพรอง และยังสามารถจับปลาในลำน้ำและเลี้ยงปลาในนาได้ ส่วนใหญ่ปลาที่จับในลำน้ำธรรมชาติจะเป็นปลาขาว ปลาหมัด ปลาไน ปลาจาด และปลาดุก ส่วนปลาที่นิยมเลี้ยงในนาในช่วงฤดูน้ำได้แก่ปลาไน ซึ่งนำมาทำปลาร้า ปลาเค็ม เก็บไว้ได้ตลอดปี (พุมิ วงวิจิต, 2546:22)

พืชพรรณไม้ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของชาวพวนเชียงขวาง คือ ไม้แปก และไม้ชิงที่หาได้จากป่าเชิงเขาที่อุดมสมบูรณ์ (ผู้ใหญ่นามหาย อินทราสี, สัมภาษณ์ เมื่อ 24 ตุลาคม 2552) ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในการปลูกเรือน ส่วนไม้ผลในปัจจุบันปลูกได้ยากมาก เพราะมีหมากฮุ้น(แม่คะนึ่งหรือน้ำค้างแข็ง) และหมากเห็บ (ลูกเห็บ) ตกมากในช่วงฤดูหนาว ประจวบกับในพื้นที่ส่วนใหญ่ขาดน้ำในการทำสวนผลไม้ ไม้ยืนต้นซึ่งพบเห็นจากการสำรวจบริเวณบ้านส่วนใหญ่จะเป็นไม้บุง(ไม้ไผ่) หมากม่วง(มะม่วง) และประเภทพืชผักสวนครัว เช่น หอม กระเทียม พริก กะหล่ำปลี และผักกาด

อาชีพหลักและรองของชาวเชียงขวาง : ความแปรเปลี่ยนและภูมิปัญญาเกี่ยวเนื่อง

ผลกระทบของสงครามหลายทศวรรษได้ทำลายทั้งสภาพแวดล้อมธรรมชาติและสภาพแวดล้อมสรรค์สร้างอย่างมากมาย ระยะเวลาการฟื้นตัวของทั้งระบบนิเวศ พืชพรรณ บ้านเรือน และสภาพจิตใจของชาวพวนเชียงขวางเพียงสามสิบห้าปี (ตั้งแต่ พ.ศ.2518) ได้รับการฟื้นตัวเองตามธรรมชาติบ้าง และฟื้นตัวจากการจัดการสิ่งแวดล้อมด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวพวนเชียงขวางที่อพยพจากบ้านเกิดเมืองนอนไปอยู่ตามที่ต่างๆ และกลับเข้ามาฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างทั้งหมู่บ้าน เรือน และวัด ให้มีความสมดุลกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติซึ่งได้รับการฟื้นตัวเองโดยธรรมชาติ

อาชีพหลักของชาวพวนเชียงขวางยังคงเป็นการทำนาทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียว และยังคงเป็นอัตลักษณ์ของชาวพวนเชียงขวาง โดยมีการเปลี่ยนวิธีการทำนาและการจัดการเกี่ยวกับนาข้าวเป็นระยะๆ ตามช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและการเมืองการปกครอง การทำนาของชาวพวนเชียงขวางแฝงไว้ด้วยความเข้าใจและเคารพในสภาพแวดล้อมธรรมชาติ และมีการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทำนาและระบบที่เกี่ยวข้องมากมายทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ความสัมพันธ์ระหว่างชาวพวนกับไร่นา แฝงนัยยะสำคัญที่เกี่ยวเนื่องกับสัมพันธ์ภาพของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่สำคัญสองแง่มุม คือ การจัดการสิ่งแวดล้อมด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นนัยยะที่เป็นรูปธรรมและนิเวศแห่งจิตวิญญาณ(ธันวา ใจเทียว, 2550:31) ซึ่งเป็นนัยยะทางนามธรรม ซึ่งสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์เชิงลึกกระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติผ่านความเชื่อและพิธีกรรม

กระบวนการทำนาของชาวพวนเชียงขวางในอดีตและปัจจุบันมีความแปรเปลี่ยนไปบ้างในบางลักษณะอันเนื่องมาจากปัจจัยสังคมและเศรษฐกิจโดยรวม ในกระบวนการทำนาที่สำคัญอาทิเช่น การจัดการน้ำ ชาวพวนเชียงขวางยังต้องอาศัยภูมิปัญญาดั้งเดิมในการผันน้ำเข้านา การทำเหมืองฝายโดย

ความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้าน แต่ในบางพื้นที่ที่มีความต่างระดับของพื้นที่มาก น้ำจากฝายมีความแรงมากพอที่ชาวพวนสามารถอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ผลิตไฟฟ้าใช้ในครัวเรือน โดยใช้เครื่องปั่นไฟขนาดเล็กวางในที่ที่น้ำมีกำลังแรงได้ เครื่องปั่นไฟประเภทนี้สามารถให้ไฟฟ้าแสงสว่างเล็กน้อยที่ต่อสายไฟเข้าครัวเรือนได้ การไหลวนที่ในอดีตอาศัยระบบช่วยกัน “นาเฮาทั้งมวล” ปัจจุบันก็ยังมีระบบนี้อยู่ในแขวงเชียงขวาง โดยเฉพาะในพื้นที่ที่สำรวจภาคสนาม ในเมืองแปก เมืองคูน แต่ในพื้นที่อื่นที่การทำนาเปลี่ยนจากระบบทำกินในครัวเรือน เป็นทำนาเพื่อขาย การช่วยแรงงานจางหายไปเป็นการจ้างแรงงานแทน กระบวนการเกี่ยวข้าวก็เช่นเดียวกัน พื้นที่ใดที่เป็นการทำนาเพื่อใช้ในครัวเรือน ยังพบระบบช่วยกันเกี่ยวข้าวโดยกลุ่มเครือญาติและกลุ่มเพื่อนบ้าน และช่วยกันขนเก็บในยุ้งข้าว แต่ในพื้นที่ที่ทำนาเพื่อขายจะใช้รถเกี่ยวข้าวและการจ้างแรงงาน ชาวนาได้ข้าวเข้ายุ้งตามความจำเป็นในการบริโภคเท่านั้น

หลังจากที่ประเทศลาวเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ใน พ.ศ.2518 เป็นต้นมา ระบบการทำนาในแขวงเชียงขวางมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง โดยแบ่งเป็น 3 ช่วงเวลา (สมหมาย อินทราสี:สัมภาษณ์เมื่อ 24 ตุลาคม 2552) ช่วงแรกระหว่าง พ.ศ. 2518-พ.ศ.2529 ทางภาครัฐจัดระบบการทำนาเป็นระบบนารวม “เฮ็ดนาสหกรณ์” หรือ “เฮ็ดนาฮวมบ้าน” ชาวบ้านต้องช่วยกันทำนา เมื่อได้ผลผลิตแล้วเก็บไว้ที่ “เฮียข้าวฮวม” แต่ละครอบครัวจะได้ข้าวตอบแทนตามจำนวนสมาชิกในครอบครัว ระบบนี้ไม่ยุติธรรมสำหรับคนที่ขยันทำงาน “เล้าข้าวฮวม” หรือ “เฮียข้าวฮวม” ยังมีให้เห็นในปัจจุบันที่บ้านหมี่ เมืองแปก แต่ปัจจุบันไม่ได้ใช้งานแล้ว

รูปที่ 4-12 การทำนาในเชียงขวางปัจจุบัน

ช่วงที่สองระหว่าง พ.ศ.2529-พ.ศ.2535 เป็นระบบเหมาครอบครัวหรือนาเหมา โดยที่นาทั้งหมดเป็นของรัฐ รัฐจะทำการแบ่งปันที่ดินเพื่อทำนาจำนวนสมาชิกในครอบครัว จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านได้พบว่าระบบนี้เป็นระบบที่ผลิตข้าวได้พอกิน แต่ไม่พอขาย (อ้ายเดาะ จันสม:สัมภาษณ์ เมื่อ 25 ตุลาคม 2552)

ช่วงสุดท้ายจาก พ.ศ.2535-ปัจจุบัน เป็นระบบนามูลมรดก ชาวบ้านเป็นเจ้าของนาเองได้ โดยระบบพื้นที่นาที่เคยเป็นที่ทำกินของครอบครัวตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน รัฐออกโฉนดให้ครอบครองที่ดินทำกินไป ระบบนี้เป็นระบบที่ทำให้ผลิตข้าวได้พอกินในครอบครัวและยังเหลือขายอีก

ด้วย แต่ประชาชนต้องเสียภาษีให้รัฐ 40,000 กีบต่อ 1 เฮกต้า นอกจากนี้ชาวพวนเชียงขวางมีข้อตกลงที่จะต้องขายข้าวให้แก่ทหารทุกปีซึ่งเรียกว่า “ข้าวพันทะ” (อ้ายเตาะ จันสม:สัมภาษณ์ เมื่อ 25 ตุลาคม 2552) อย่างน้อยครอบครัวละ 20 กิโลกรัม ในราคากิโลกรัมละ 2,000 กีบ ถ้ามีข้าวเกินกว่า 20 กิโลกรัมก็ขายเพิ่มได้แต่ได้ราคาเดียวกัน (สมหมาย อินทะราสี:สัมภาษณ์ เมื่อ 24 ตุลาคม 2552)

การปรับตัวของหมู่บ้าน กลุ่มบ้าน เรือนและชีวิตของทั้งสองพื้นที่

ผังกายภาพของหมู่บ้านและการเปลี่ยนแปลงของบ้านมะขามล้ม บางปلام้า สุพรรณบุรี

พื้นที่ศึกษาในตำบลมะขามล้ม ตำบลวัดโบสถ์ และตำบลโคกคราม ในพื้นที่อำเภอบางปلام้า ได้เข้าสำรวจและศึกษาในพื้นที่หมู่ 1 บ้านโคกโก หมู่ 3 และ หมู่ 4 บ้านมะขามล้ม หมู่ 6 และหมู่ 10 บ้านวัดโบสถ์ ในตำบลมะขามล้ม และได้ศึกษาเกี่ยวเนื่องในพื้นที่หมู่ 6 บ้านรางบัว ตำบลวัดโบสถ์ และหมู่ 2 บ้านลานคา ตำบลโคกคราม พื้นที่ทั้งหมดเป็นหมู่บ้านชาวพวนซึ่งตั้งอยู่ต่อเนื่องกันในอำเภอบางปلام้า

จากการศึกษาได้ค้นพบว่าหมู่บ้านที่อายุการสร้างเกินกว่า 100 ปี (100-200 ปี) จะมีรูปพรรณสัณฐานของผังกายภาพของหมู่บ้านเป็นแบบถนนภายในรูปทรงอิสระ มีกลุ่มบ้านรวมกันเป็นกลุ่มๆ ตามระบบเครือญาติ ไม่กั้นรั้วระหว่างกลุ่มเรือน มีช่วงบ้านขนาดเล็กบ้างใหญ่บ้างตามขนาดความใหญ่เล็กของกลุ่มเครือญาติ มีวัดของแต่ละหมู่บ้านหรือของ 2-3 หมู่บ้านตามขนาดของชุมชน มีโรงเรียนคู่กับวัดและเริ่มมีองค์ประกอบทางสังคมปัจจุบันเพิ่มเติม เช่น ศาลาชุมชน ห้องอ่านหนังสือ อนุสาวรีย์ก้านันท์ ทุกหมู่บ้านมีศาลของหมู่บ้านอย่างน้อย 1 ศาล มีลำคลองและคูน้ำทั้งที่เป็นธรรมชาติและคลองขุดผ่านในหมู่บ้าน แต่ในหมู่บ้านที่อายุน้อยกว่า 100 ปี ซึ่งไม่พบในพื้นที่ศึกษา จึงได้ศึกษาเปรียบเทียบกับงานวิจัยที่ผ่านมา (อรศิริ ปาณินท์ : 2546) ได้พบว่าหมู่บ้านที่อายุน้อยลงและมีความเจริญทางด้านสาธารณูปโภคของรัฐมากขึ้น รูปพรรณสัณฐานของผังกายภาพของหมู่บ้านมีแนวโน้มว่าจะเปลี่ยนเป็นถนนแบบตาราง มีการกั้นรั้วระหว่างเรือนแต่ละหลังมากขึ้น ช่วงบ้านทั้งขนาดเล็กและใหญ่เลือนหายไป ไปใช้พื้นที่ของลานวัดทดแทน ส่วนองค์ประกอบอื่นๆ เช่น วัด โรงเรียน ศาลผี ศาลพระภูมิ และองค์ประกอบทางสังคมที่เกิดขึ้นใหม่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน

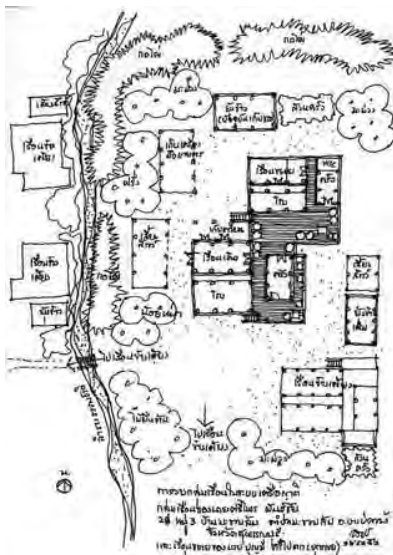
รูป 4-13 ลักษณะทางกายภาพของกลุ่มเรือนในระบบเครือญาติที่บ้านโคกโก หมู่ 1 ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

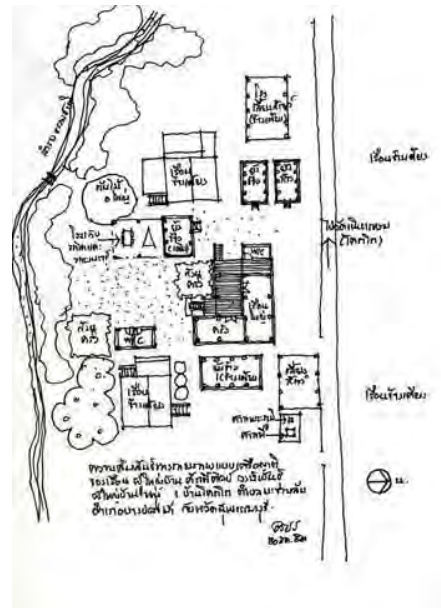
รูป 4-14 สภาพแวดล้อมของบ้านมะขามล้ม

รูป 4-15 สภาพแวดล้อมของบ้านวัดโบสถ์

รูป 4-16 แสดงผังกลุ่มเรือนระบบเครือญาติของบ้านมะขามล้ม หมู่ 3 กลุ่มเรือนของนายศรีไพร พันธุ์ชัย

รูป 4-17 กลุ่มเรือนของผู้ใหญ่ศักดิ์ศิลป์ วงษ์พันธ์ บ้านโคกโก หมู่ 1

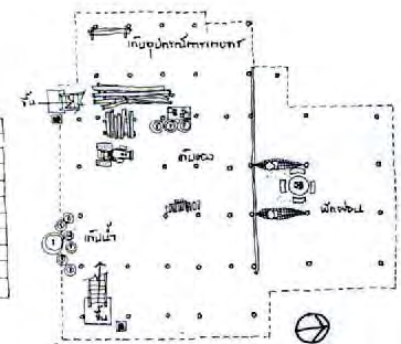
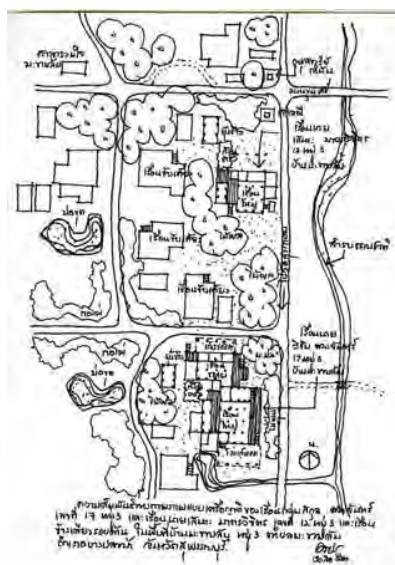
ความเปลี่ยนแปลงของเรือนพื้นถิ่น

การศึกษาเพื่อค้นหาความเปลี่ยนแปลงของเรือนพื้นถิ่นชาวพวนในพื้นที่เลือกสรรที่เป็นหมู่บ้านอายุ 150-200 ปี ในบ้านมะขามล้ม บ้านโคกโก บ้านวัดโบสถ์ ตำบลมะขามล้ม บ้านรางบัว ตำบลวัดโบสถ์ และ บ้านลานคา ตำบลโคกคราม ในอำเภอบางปลาม้า โดยใช้กลุ่มของอายุการสร้างจากเก่ามาใหม่ คือเกินกว่า 100 ปี 50-100 ปี และต่ำกว่า 50 ปี เป็นเครื่องมือในการศึกษาเปรียบเทียบได้พบว่า ในหมู่บ้านที่เลือกสรรในอำเภอบางปลาม้าล้วนมีอายุการสร้างเกินกว่า 100 ปีทั้งสิ้น ทำให้ต้องทำการศึกษาต่อเนื่องไปยังหมู่บ้านในแหล่งอื่นๆ ที่ทราบแน่ชัดว่าย้ายถิ่นฐานมาจากบ้านมะขามล้ม และได้พบว่าหมู่บ้านชาวพวนที่บ้านวังร้อ อำเภอวังมหาร อำเภอนาทะโก จังหวัดนครสวรรค์ เป็นหมู่บ้านชาวพวนที่ย้ายถิ่นฐานมาจากบ้านมะขามล้ม เมื่อ 60 ปีก่อนทั้งหมู่บ้าน เนื่องจากที่ทำการเกษตรเริ่มหมดลง (นางบุญเสริม กุณาทน สัมภาษณ์เมื่อ 21 มีนาคม 2544) จึงใช้บ้านวังร้อเป็นเครื่องมือในการศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลของกลุ่มอายุการสร้างต่ำกว่านั้น อาทิเช่น 30-40 ปี อาจพบได้ในเรือนที่ปรับปรุงใหม่ในหมู่บ้านเก่าแก่ หรือต้องไปศึกษาเปรียบเทียบกับบ้านชาวพวนกลุ่มอื่นๆ ที่มีอายุการสร้างน้อย (30-40 ปี หรือเรือนใหม่) ก็ต้องไปเปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่นๆ เพื่อดูแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลง เพราะในหมู่บ้านเก่าแก่หากจะศึกษาเรือนใหม่เราจะพบเรือนใหม่แบบตึกก่ออิฐฉาบปูนแทนที่จะพบเรือนใหม่แบบพื้นถิ่น ทำให้ต้องศึกษาหลายลักษณะและเปลี่ยนแปลงเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาไปตามสถานการณ์ที่พบในการสำรวจภาคสนาม

ผลการศึกษา

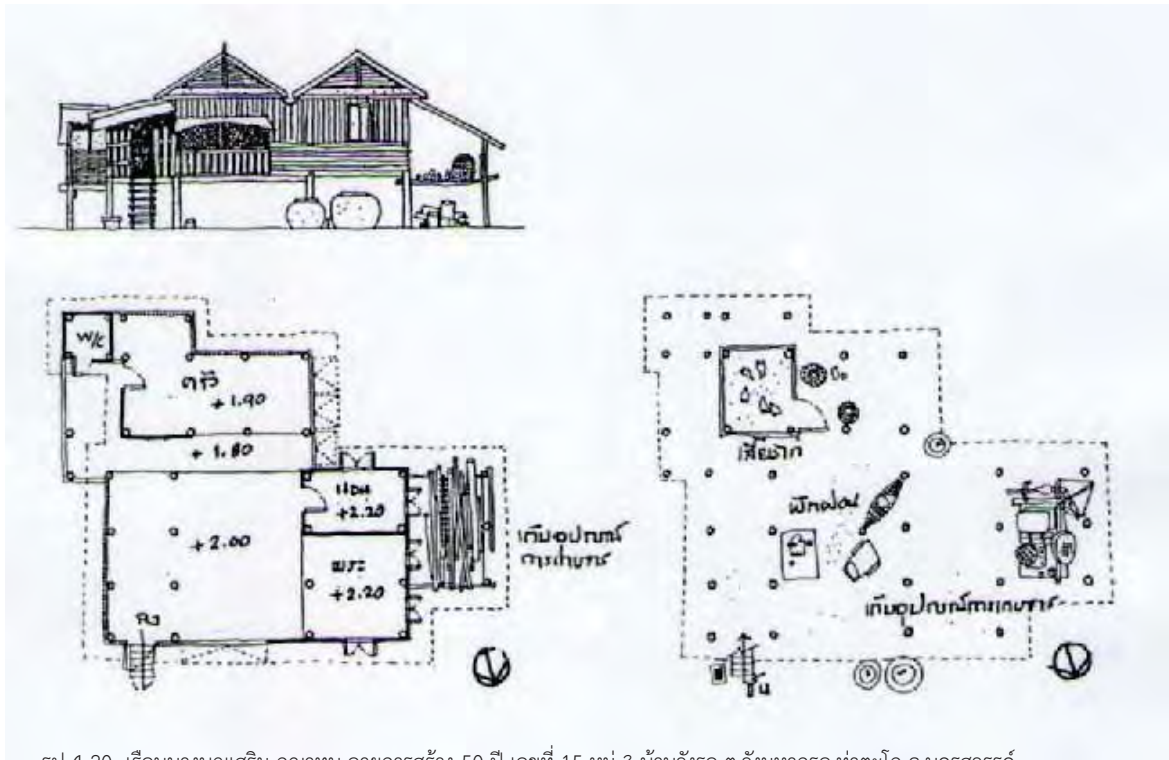
ได้ค้นพบว่าระบบของผังพื้นไม่ว่าจะมีรูปทรงเรือนแบบใด ผังพื้นจะเป็นระบบเดียวกันหมด คือ ผังพื้นชั้นล่างใช้เก็บของ พักผ่อน เลี้ยงสัตว์ ผังพื้นชั้นบนจากบันไดเรือนจะเข้าตรงไปยังระเบียงหรือ โถงชั้นบน ซึ่งเป็นพื้นที่เปิดโล่งขนาดใหญ่ มีส่วนนอนกระหนาบคู่ไปกับโถงกลางและปิดท้ายด้วยเรือนครัว และห้องน้ำส้วม ปริมาณห้องนอนซึ่งอยู่กระหนาบโถงกลางแปรตามจำนวนสมาชิกในครอบครัว ห้องพระ และห้องบูชาบรรพบุรุษมักจะอยู่หัวนอนของเจ้าของเรือน เรือนในพื้นที่ศึกษาซึ่งปรากฏอยู่ข้างอยู่ใกล้ตัว เรือนใหญ่ แต่ไม่ใกล้ชิดจนเกินไป เพราะยังถือคติห้ามเงาเข้าสู่หัวเรือนและห้ามเงาเรือนทับยังหัว แม้ในปัจจุบันระบบการทำนาเปลี่ยนแปลงไป ชาวบ้านไม่ต้องเก็บข้าวใส่ยุ้งแล้ว แต่ยุ้งข้าวก็ยังเป็นอัตลักษณ์ของ เรือนพวนบางปลาม้าอยู่

รูปทรงเรือนที่เด่นชัดคือ เรือนจั่วแฝดมีเรือนครัวขวางด้านหลัง เรือนอายุเกินกว่า 100 ปี จะเป็นจั่วแฝดทรงไทยประเพณีประดับด้วยหางและปั้นลม แต่เมื่ออายุการสร้างเรือนน้อยลง จั่วแฝดทรง ไทยเริ่มกลายเป็นจั่วแฝดที่ไม่ใช่ทรงไทย และมีแนวโน้มว่าในเรือนที่สร้างใหม่อายุต่ำกว่า 30 ปี เรือนจั่ว เดียวจะเข้ามาแทนที่เรือนจั่วแฝด แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าลักษณะเรือนจั่วแฝดแบบไทยประเพณีนี้ หาก พิจารณาผังพื้นเรือนไทพวนจะแตกต่างไปจากเรือนไทยประเพณีโดยสิ้นเชิง เพราะไม่ใช่เรือนล้อมชาน แบบเรือนไทย อัตลักษณ์เรือนไทพวนอีกประการหนึ่ง คือ ไม่ว่าจะเป็นเรือนจั่วแฝดแบบไหนก็ตาม หรือ ปรับพื้นเรือนจั่วเดียวแล้วก็ตาม ลักษณะของผังพื้นเรือนยังเป็นระบบการใช้งานและการเข้าถึงเช่นเดียวกัน ทั้งหมด

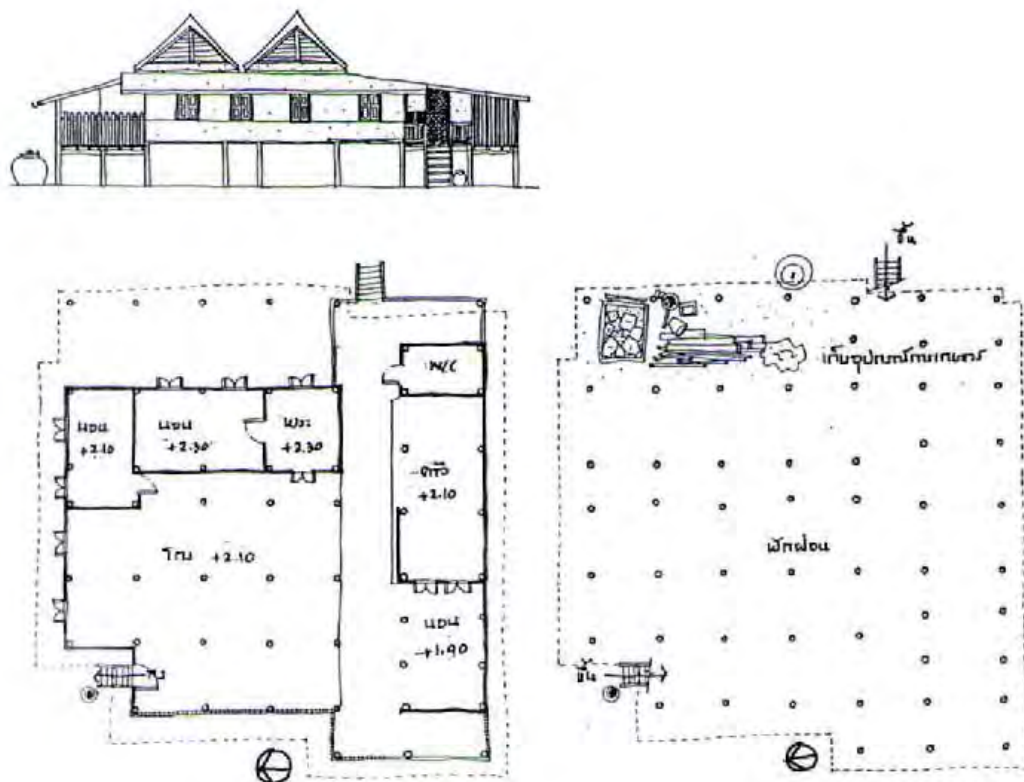

รูป 4-18 ผังกลุ่มเรือนระบบเครือญาติบ้านมะขามล้ม หมู่ 3
ของนายเสนาะ มาตรวิจิตร และ กลุ่มเรือนสกุลดวงจันทร์

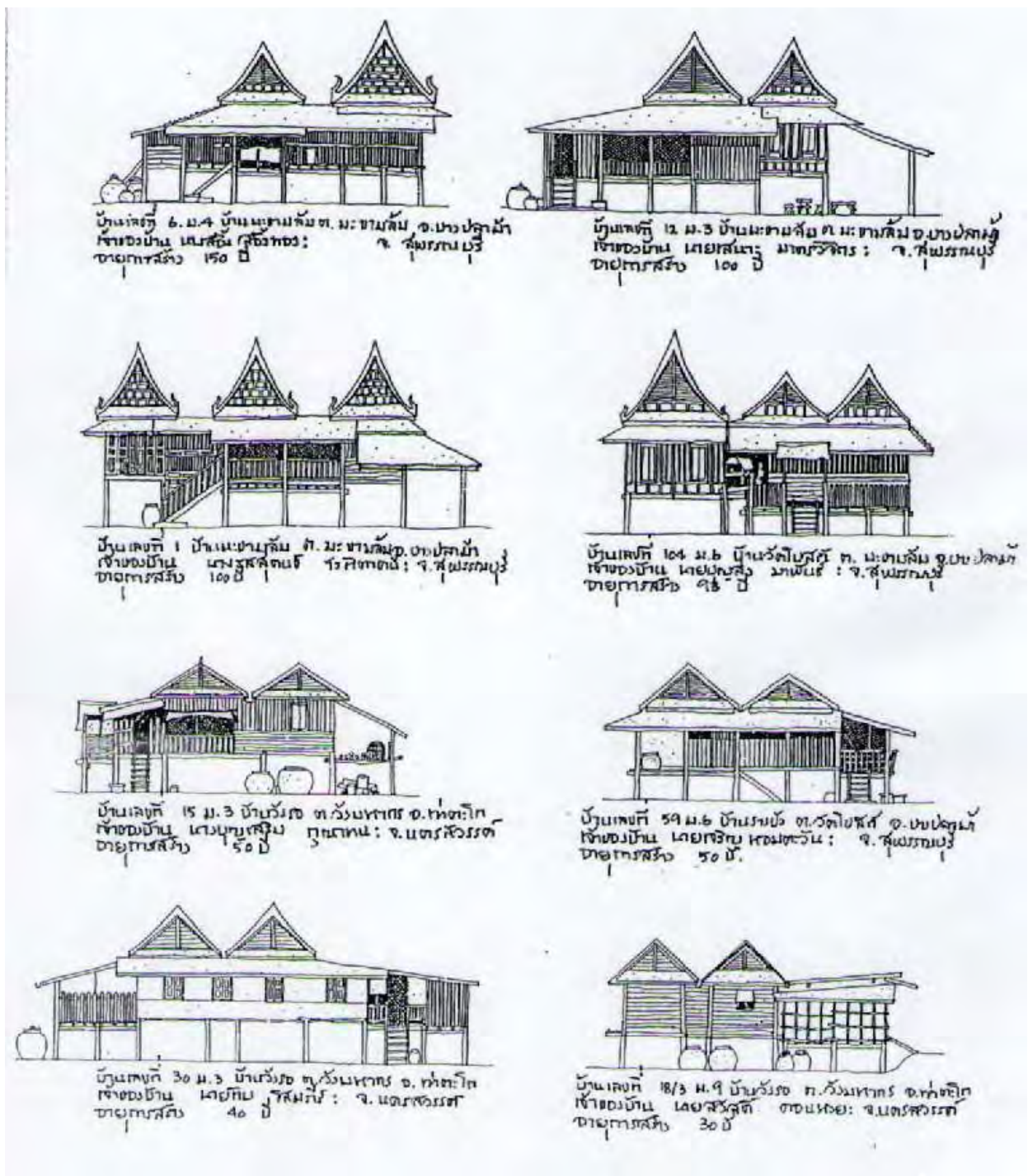
รูป 4-19 ผังพื้นและรูปด้านของเรือนนายเสนาะ มาตรวิจิตร
บ้านมะขามล้ม หมู่ 3

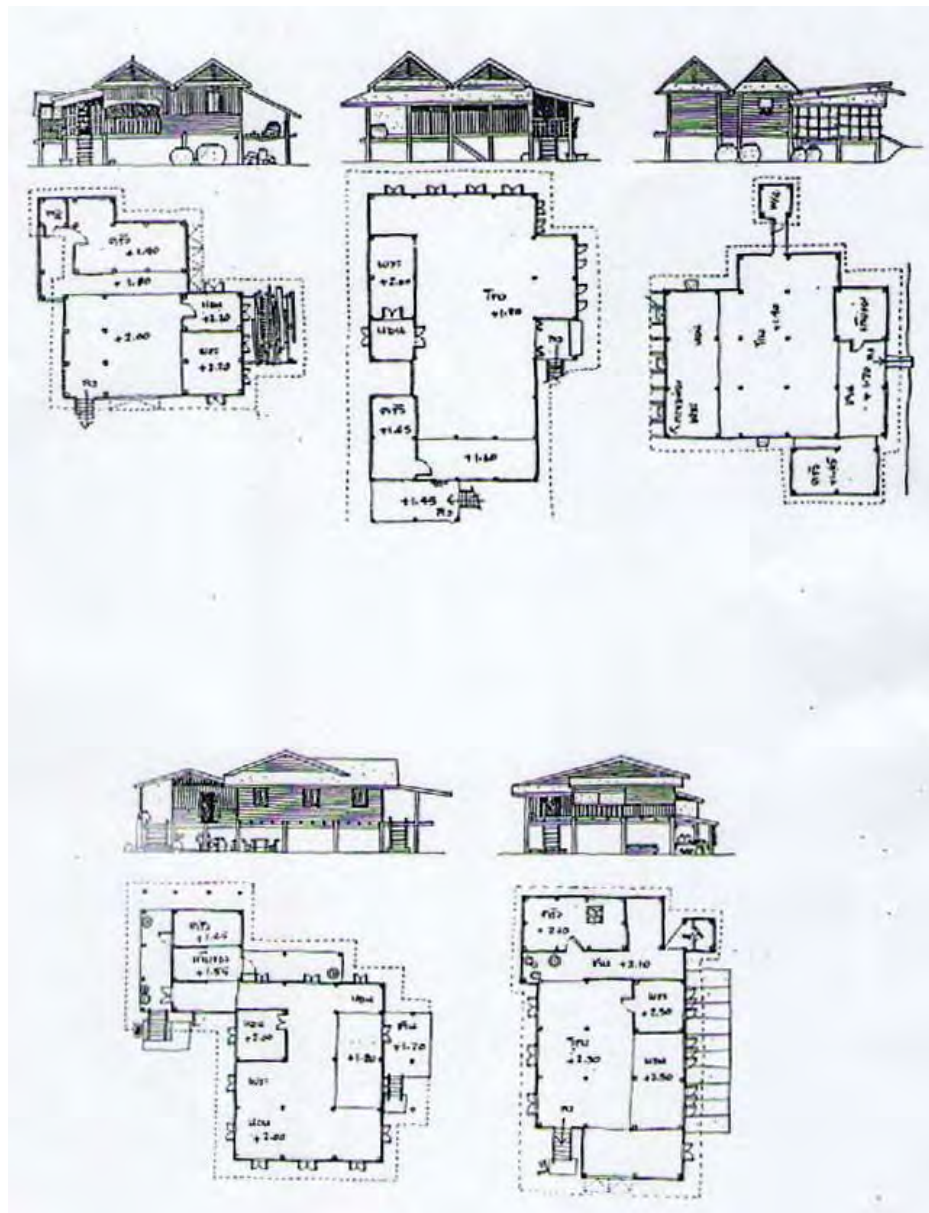
รูป 4-20 เรือนนางบุญเสริม กุณาหน อายุการสร้าง 50 ปี เลขที่ 15 หมู่ 3 บ้านวังจรด ต.วังมหากโร.ท่าตะโก จ.นครสวรรค์
ย้ายมาจากบ้านมะขามล้ม

รูป 4-21 เรือน นายทิม ไสมศิริ อายุการสร้าง 40 ปี เลขที่ 30 หมู่ 3 บ้านวังจรด ต.วังมหากโร.ท่าตะโก จ.นครสวรรค์
ย้ายมาจากบ้านมะขามล้ม

รูป 4-22 เปรียบเทียบเรือนจั่วแฝดหลายรูปแบบหลายอายุการสร้าง
ที่มา : จากการสำรวจภาคสนามของผู้วิจัย ผวนข้อมูลจาก อรศิริ ปาณินท์

รูป 4-23 เรือนจั่วแฝดรูปลักษณะง่ายกว่าเดิม และเรือนจั่วเดียวบนผังพื้นแบบเดิม
ที่มา : อรศิริ ปาณินท์ 2546 : 214

เมื่อพิจารณาเรือนจั่วแฝดหลังคาทรงไทยของเรือนชาวพวน ซึ่งผังพื้นต่างไปจากเรือนไทยแบบประเพณีที่เป็นเรือนล้อมชานอย่างสิ้นเชิง ทำให้เกิดคำถามว่า ในเมื่อรูปทรงได้รับอิทธิพลจากเรือนไทยซึ่งเป็นสังคมหมู่ใหญ่ในพื้นที่ แล้วรูปแบบผังพื้นมาจากไหน?

เมื่อพิจารณาท่วงทีของการลำดับพื้นที่ใช้สอย ตำแหน่งของการใช้สอยหลักอันประกอบด้วย โถงกลาง ห้องนอน ห้องส้วม และตำแหน่งครัวไฟ จะพบว่าเรือนพวนบางปลาม้าในปัจจุบันมีลักษณะการใช้สอยในผังพื้นลักษณะเดียวกันกับผังพื้นเรือนพวนปัจจุบันในเชิงขวางเกือบไม่ผิดเพี้ยน แต่จากการศึกษาผังพื้นปัจจุบันของชาวพวนเชิงขวางต่างไปจากผังพื้นดั้งเดิมจากการสันนิษฐานของนักวิชาการซึ่งพยายามเขียนผังพื้นดั้งเดิมจากเอกสารข้อมูลและมุขปาฐะ เนื่องจากเรือนพวนเก่าแก่ถูกพิชสงคราม

ทำลายหมดสิ้น และได้ศึกษาต่อเนื่องซึ่งได้เสนอแนะข้อคิดว่า ผังพื้นเรือนพวนในเชียงขวางปัจจุบันน่าจะได้รับอิทธิพลจากเรือนเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นแหล่งพักพิงก่อนย้ายกลับไปตั้งถิ่นฐานเดิมหลายทศวรรต

แล้วเรือนพวนในบางปลาม้าและในแหล่งอื่นๆ หลายพื้นที่ที่มีท่วงทีของการใช้สอยและการลำดับการเข้าถึงเช่นเดียวกันมีโอกาสได้รับอิทธิพลจากเรือนเวียงจันทน์ด้วยหรือไม่ เมื่อศึกษาการเข้ามาของลาวในกรุงรัตนโกสินทร์ (บังอร ปิยะพันธ์ : 2541) ซึ่งเข้ามาหลายเส้นทางและผ่านจากเวียงจันทน์เข้าสู่ประเทศไทยส่วนหนึ่ง เนื่องจากระยะเวลาของการย้ายถิ่นฐานเข้าสู่ไทยหลายช่วงเวลา มีความเป็นไปได้มากที่กลุ่มไทพวนจะใช้เวลาพำนักในเวียงจันทน์นานพอที่รูปแบบของการอยู่ของเรือนเวียงจันทน์จะตกทอดมาถึงกลุ่มชาวพวนที่เข้ามาอยู่ในไทย เช่นเดียวกับที่ถ่ายทอดให้แก่กลุ่มไทพวนที่ย้อนกลับไปตั้งถิ่นฐานในแหล่งเดิม ณ แขวงเชียงขวาง ซึ่งเป็นเนื้อหาที่ควรศึกษาต่อเนื่องต่อไป

รูป 4.24 แสดงลักษณะพื้นที่ใช้สอยในการอยู่อาศัยของชาวพวนบ้านมะขามล้ม ซึ่งมีพื้นที่ใช้สอยหลักคือโถงกลาง มีส่วนนอนคู้ขนานกับโถงกลางและครัวปิดท้ายเรือน

ผังกายภาพของหมู่บ้านพวนเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และความเปลี่ยนแปลง

จากข้อสังเกตที่พบจากการศึกษารูปพรรณสัณฐานของหมู่บ้านพวนในไทย โดยเฉพาะกลุ่มหมู่บ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลาง ได้พบว่าหมู่บ้านที่มีอายุการสร้างยาวนานเกินกว่า 100 ปี จะเป็นหมู่บ้านที่มีกลุ่มเรือนเกาะกันเป็นกลุ่มมีลานระหว่างกลุ่มในระบบเครือญาติ การเกาะกลุ่มมีเล็กบ้างใหญ่บ้างตามปริมาณของเครือญาติ เช่น อาจเป็นกลุ่ม 3 หลัง 5 หลัง หรือ 6-7 หลัง ถ้าเป็นเครือญาติขนาดใหญ่ การกันรั้วมีน้อย มักเดินผ่านไต้ถนนเรือนไปหากันได้ ถนนในหมู่บ้านคดเคี้ยวไปตามกลุ่มเรือน แสดงให้เห็นชัดว่าถนนในหมู่บ้านสร้างทีหลังกลุ่มเรือน แต่ถ้าเป็นหมู่บ้านที่มีอายุการสร้างไม่เก่าแก่ เช่น 10-20 ปี จะพบรูปพรรณสัณฐานของถนนในหมู่บ้านออกมาเป็นแบบตาตาราง ซึ่งเห็นได้ชัดว่าถนนในหมู่บ้านมาก่อนการสร้างเรือน การเกาะกลุ่มชนิดมีลานร่วมทำได้ยากเพราะมีถนนเป็นตัวกั้นระหว่างพื้นที่ดิน องค์ประกอบของหมู่บ้านไม่ว่าจะเป็นหมู่บ้านเก่าหรือใหม่ จะพบองค์ประกอบพื้นฐานลักษณะเดียวกัน คือ กลุ่มเรือนศาลผีของหมู่บ้านและวัด สิ่งแรกที่สำคัญสุดในการเลือกที่ตั้งหมู่บ้าน คือ แหล่งน้ำ ส่วนใหญ่กลุ่มเรือนในหมู่บ้านจะอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มก้อนมีที่นาและสวนอยู่รอบพื้นที่หมู่บ้าน

แต่หมู่บ้านพวนในแขวงเชียงขวางที่ สปป.ลาว ซึ่งได้รับผลกระทบจากสงครามเป็นเวลานาน การก่อสร้างหมู่บ้านใหม่ทำได้ตามข้อจำกัดของสาหรณูปโภคพื้นฐานที่ภาครัฐจัดให้ คือ ถนนสายหลักที่ผ่านพื้นที่หมู่บ้านต่างๆ หมู่บ้านชาวพวนในเชียงขวางมีองค์ประกอบหลักในการก่อสร้างสร้างหมู่บ้าน 4 ประการ คือ กลุ่มเรือน ที่นา แหล่งน้ำ และป่าชุมชนซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต ด้วยสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่เป็นภูเขาและเนินเขาเป็นส่วนใหญ่ ผนวกกับถนนที่ภาครัฐก่อสร้างในพื้นที่ที่ตัดถนนได้สะดวก ไม่ต้องตัดและถางพื้นที่มากนัก ทำให้ถนนมักตัดผ่านพื้นที่ที่เป็นที่ราบเชิงเขาเป็นส่วนใหญ่ พื้นที่สองฟากของถนนด้านหนึ่งจะไถ่เนินเขาอีกด้านหนึ่งไถ่พื้นที่ทำนา การเลือกที่ตั้งหมู่บ้านใหม่เมื่อชาวพวนย้ายกลับมาในพื้นที่เดิมจึงจำเป็นต้องเลือกพื้นที่ทั้งสองฟากของถนนเพื่อสงวนพื้นที่ค่อนข้างราบไว้ทำนาให้มากที่สุด จากกรณีศึกษาหมู่บ้านที่เข้าสำรวจในภาคสนามในแขวงเชียงขวาง คือ บ้านหมี เมืองแปก บ้านนาอู่ เมืองคูน คุ่มบ้านโรงสี เมืองคูน และบ้านกาง เมืองคูนพบว่าหมู่บ้านทั้ง 4 แห่ง มีรูปพรรณสัณฐานเป็นหมู่บ้านเกาะยาวไปสองฟากถนนเหมือนกันหมด หมู่บ้านใดที่ที่ราบสองฟากถนนมีน้อยก็จะสร้างเรือนแถวเดียวเกาะสองฟาก เช่นบ้านหมี เมืองแปก และคุ่มบ้านโรงสี เมืองคูน และขยายตัวตามยาวเกาะสองฟากถนนต่อไปเรื่อยๆ แต่หากมีพื้นที่ว่างหลังเรือนแถวแรกมากพอก็จะขยายตัวออกเป็นแถวที่สองสามซ้อนกันหลังแถวแรกที่อยู่ติดถนน การขยายตัวลักษณะนี้ยังเป็นรูปแบบตามยาวไม่เป็นกลุ่มเรือนแบบสมัยโบราณ เช่น ผังเรือนในหมู่บ้านนาอู่ เมืองคูน แต่ในกรณีที่มีพื้นที่หลังเรือนแถวแรกมากและผู้ตั้งถิ่นฐานใหม่ในที่เดิมเป็นกลุ่มเครือญาติ ได้พบว่าผังหมู่บ้านกาง เมืองคูน เริ่มสนใจในการเกาะติดถนนสายหลักน้อยลง มีการถอยห่างจากถนนสายหลักและเกาะกลุ่มเรือนล้อมลานหลายกลุ่ม

รูป 4-25 ลักษณะเรือนพวนเชียงขวางเกาะตัวตามยาวของถนน

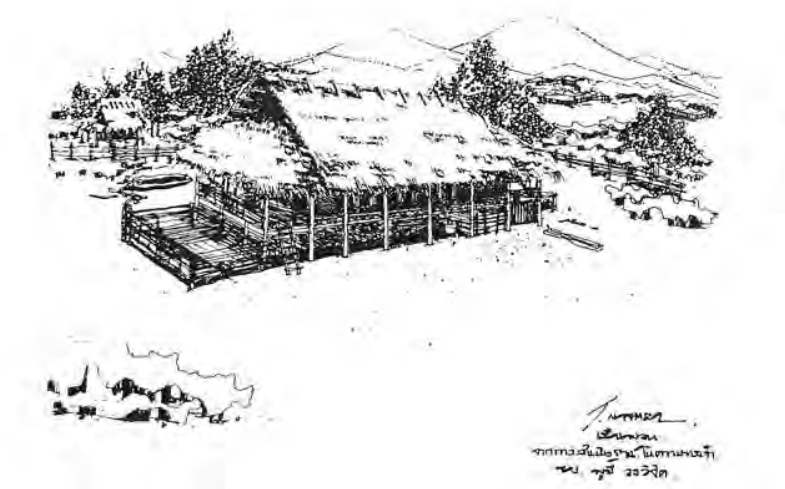

รูป 4-26 การต้อนรับผู้มาเยือนแบบเรียบง่ายเหมือนคล้อยตาม
การจัดเรือนเกาะยาวตามถนน

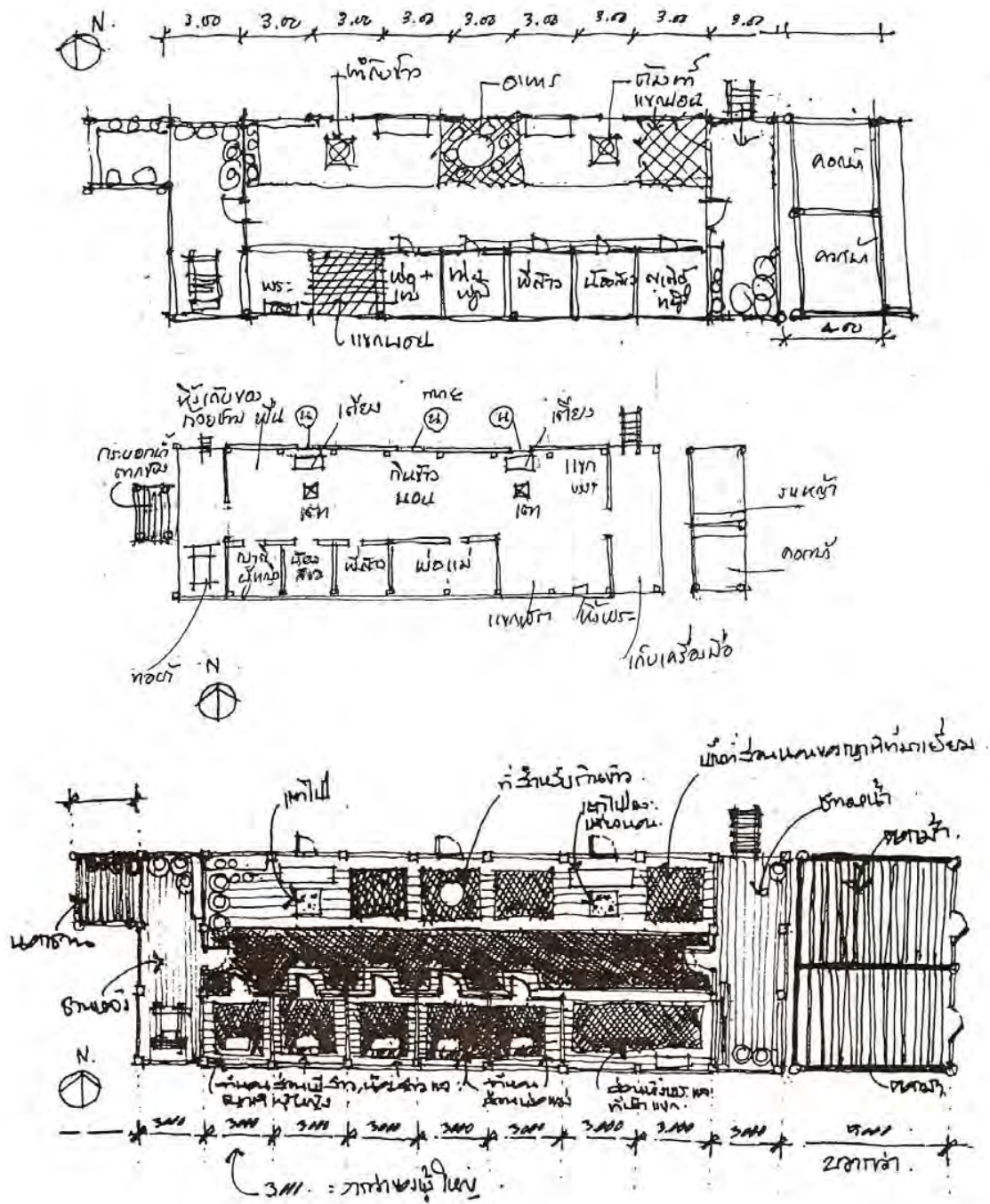
เรือนพื้นถิ่นพวน เชียงขวางในอดีต

เนื่องจากชาวพวนประสบภาวะสงครามเป็นเวลายาวนานและพื้นที่ตั้งถิ่นฐานเดิมทั้งวัดและเรือนถูกทำลายไปหมดสิ้น ดังนั้นเรือนพวนในปัจจุบันเป็นเรือนที่มีอายุเรือนในการสร้างไม่นานนักอายุการสร้างอยู่ในช่วงเวลา 35 ปี จาก พ.ศ.2518 การที่จะศึกษาบริบทของเรือนพวนเพื่อให้ได้เข้าใจถึงลักษณะรูปแบบที่มีความเป็นเอกลักษณ์ การแปรเปลี่ยนหรือวิวัฒนาการของเรือน นั้นก็จะต้องทำความเข้าใจกับอดีตและความเป็นมาซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จำเป็นต้องศึกษาเป็นเบื้องต้น การที่จะเข้าใจสภาพแวดล้อมและการดำรงอยู่ของผู้คนภายในเรือนในปัจจุบันจำเป็นต้องศึกษารูปแบบของเรือนพวนในอดีตเพื่อให้เข้าใจในวิถีการอยู่อาศัยและการดำรงชีพออย่างละเอียด แต่การศึกษาสืบค้นรูปแบบของเรือนพวนในอดีตนั้นค่อนข้างยาก เนื่องจากเรือนได้ถูกทำลายลงในช่วงของสงคราม ดังนั้นการศึกษาสืบค้นในขั้นต้นจึงทำได้เพียงการศึกษาสืบค้นจากเอกสารต่างๆ ทั้งของไทยและของลาวประกอบกับการลงสำรวจพื้นที่ภาคสนามในพื้นที่ยกเป็นกรณีศึกษาพร้อมกับสัมภาษณ์สอบถามชาวบ้านถึงความเป็นมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันโดยละเอียด เอกสารชิ้นสำคัญชิ้นหนึ่งที่สามารถทำให้มองเห็นภาพของเรือนพวนในอดีตได้ค่อนข้างชัดเจนในระดับหนึ่ง คือ หนังสือ “ในความทรงจำ” ของ พุมิ วงวิจิต (พิชญ์ จันทรวิทัน แปล : 2546) หนังสือเล่มนี้ได้บรรยายถึงบรรยากาศสภาพแวดล้อมต่างๆ ของเรือนพวนในอดีตก่อนเกิดสงครามปฎิวัติในประเทศลาว อดีตประธานประเทศลาว พุมิ วงวิจิต เป็นลูกหลานพวนและใช้ชีวิตวัยเด็กในแขวงเชียงขวาง ดังนั้นการศึกษาในสิ่งที่ท่านได้เล่าไว้ในหนังสือถือเป็นคุณประโยชน์สำคัญอย่างยิ่งในการศึกษาสืบค้นรูปแบบเรือนในอดีต และจากการตีความตัวอักษรในเรื่องเล่าของท่านเพื่อให้เห็นจินตภาพของสภาพแวดล้อมต่างๆ ของเรือน การสันนิษฐานนี้อาจจะไม่สมบูรณ์ แต่อย่างไรก็ตามยังพอที่จะทำให้นึกถึงสภาพความแปรเปลี่ยนและวิวัฒนาการในการศึกษาเรือนพวนได้ในขั้นต่อไป

จากการศึกษาเอกสารดังกล่าว นักวิจัยในกลุ่มวิจัย โดย อรศิริ ปาณินท์ ทรงยศ วีระทวีมาศ นพดล ตั้งสกุล และ นพดล จันทวีระ ได้ถอดความจากคำอธิบายดังกล่าวออกเป็นผังพื้นเรือนตามความเข้าใจของแต่ละคน ซึ่งปรากฏว่ารูปแบบผังพื้นออกมาคล้ายคลึงกัน แต่ไม่เหมือนกันทั้งหมด ดังรายละเอียดที่แสดงในรูป (4.28)

รูป 4-27 รูปทรงเรือนพวนโบราณจากการสันนิษฐานโดย นพดล จันทวีระ จากเอกสารในความทรงจำของพุ่มี วงวิจิต (2546:18-19)

รูป 4-28 ผังพื้นเรือนพวนในอดีต ถอดความเป็นรูปแบบผังพื้น โดย อรศิริ ปาณินท์ (บน) ทรงยศ วีระทวีมาศ และนพพล ตั้งสกุล (กลาง) และนพพล จันทวีระ (ล่าง)

เพื่อความมั่นใจในข้อสันนิษฐานที่มิวิจัยได้ถอดความจากเอกสารเล่าเรื่องเรือนพวนของ คำ ตา อุดมสุข (อ้างในทรงยศ วีระทวีมาศ และคณะ, มปป. มปป.:18-19) ซึ่งบรรยายว่า “เรือนแบบเดิมของ ไทพวนเป็นเรือนยกพื้นสูง มุงหลังคาด้วยหญ้าคา มีเทียบ (เทียบ หรือเพิง) โดยรอบเรือนทั้ง 4 ด้าน ส่วน ขานเหือ (เฮือ) อยู่ทางด้านสกัดเรือนด้านตะวันออก เป็นที่สำหรับวางบั้งน้ำอุปกรณ์การหากิน และที่ สำหรับการแต่งเนื้อแต่งตัวของผู้หญิง ซึ่งจะต้องออกไปทำงานไร่ นา สวน เก็บฟืน ก็จะขึ้นเรือนทางขาน เหือนี้

ส่วนขานฮ่องอยู่ด้านสกัดเรือนทิศตะวันออกเป็นพื้นที่สำหรับผู้ชายและการรับแขกในการเข้า ออกเรือน และผู้หญิงมักจะไปตำหูกที่บริเวณขานฮ่อง เพื่อถ้าหากว่ามีผู้ชายมาเที่ยวมาพูดคุยด้วยก็จะได้มี โอกาสคุยกันได้ตามสบาย (แต่จากการสำรวจภาคสนามพบว่าหูกทอผ้าจะวางที่ขานเฮือ ซึ่งเป็นที่พื้นของผู้หญิง จากการสัมภาษณ์ก็พบว่า หูกทอผ้าจะไว้บริเวณขานเฮือ (ท้าวสมเพ็ด จันทะลังสี,สัมภาษณ์) ส่วน เทียบ (เทียบ) ที่อยู่ต่ำลงมาด้านข้างก็ทำเป็นคอกม้า เพราะชาวพวนจำนวนหนึ่งมักเลี้ยงม้า ส่วนเทียบ(เทียบ) ทางด้านทิศเหนือตั้งครกมอสำหรับตำข้าว ส่วนด้านหัวนอนจะทำเทียบ (เทียบ) มุงเป็นที่สำหรับเป็นคอก วัวควายที่เลี้ยงผูกไว้ใต้ถุน เพื่อป้องกันผู้ร้ายและสัตว์ร้ายเข้ามาทำร้ายสัตว์เลี้ยง และกำหนดให้อยู่ใต้ถุน เพื่อที่เจ้าของเรือนจะได้ดูแลได้ในเวลากลางคืน

ภายในเรือนทางด้านใต้จัดแบ่งพื้นที่โดยกันเป็นส่วนนอนตามฐานะของคนในครอบครัว ส้วมนอนของพ่อแม่ ส้วมลูกสาว ส้วมลูกเขย ลูกสาวจะนอนด้านส้วมทางด้านตะวันออกติดขานเฮือ ลูกชายจะนอนด้านตะวันตกตรงบริเวณขานฮ่อง บริเวณกลางเรือนมีเตา 2 เตา คือเตาเฮือสำหรับทำอาหารอยู่ด้าน ตะวันออก และเตาฮ่องอยู่ด้านตะวันตกสำหรับผู้เผ่าเคี้ยวหมาก สูบยา หรือจุดไฟให้สว่างเพื่อทำงานจัก ตอก เหลาหวาย ทำงานจักสานต่างๆ ในเวลากลางคืน”

นอกจากการกล่าวถึงวิถีชีวิตบนเรือนแล้ว เอกสารทั้งสองฉบับยังได้ย้มาถึงใต้ถุนเรือนซึ่งเป็น ที่เลี้ยงสัตว์ ทั้ง ไก่ หมู วัว และม้า เช่นเดียวกัน ในอดีตม้าเป็นสัตว์พาหนะสำคัญในการเดินทาง เพราะไม่มี ถนนหนทางสะดวกแบบที่พบในปัจจุบัน ดังนั้นใต้ถุนเรือนจะปรากฏเป็นที่คอกไก่ หมู วัว ส่วนม้าจะระบุม คอกเลี้ยงอยู่ใกล้ขานหน้าเรือน เนื้อหาจากเอกสารทั้งสองชิ้นทำให้จินตนาการได้ถึงวิถีชีวิตในอดีตที่ต่างไป จากปัจจุบัน

ในอดีตที่นิยมเลี้ยงสัตว์ไถ่ถอนเรือน และมีคอกม้าใกล้ขานหน้าของเรือน เปลี่ยนเป็นมีคอกสัตว์แยกต่างหากใกล้เสาข้าว คอกม้าเลื่อนหายไปสิ้น เพราะม้าไม่มีความจำเป็นต่อการคมนาคมในปัจจุบันอีกต่อไป ไถ่ถอนเรือนส่วนใหญ่โถงไม่ค่อยนิยมนั่งเล่นพักผ่อนไถ่ถอนเรือน เพราะอากาศหนาวเย็น ช่วงบนเรือนหรือครัวไฟซึ่งอยู่ท้ายเรือนให้ความอบอุ่นแก่ร่างกายได้ดีกว่า

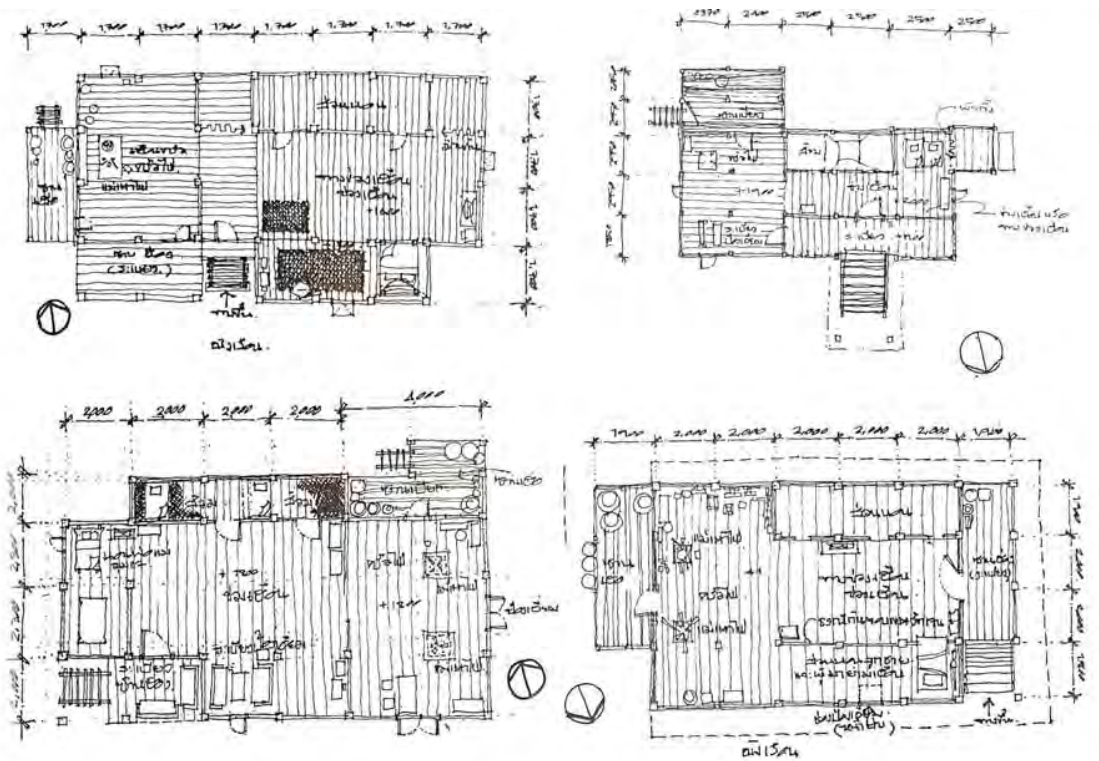
ส่วนศักดิ์สิทธิ์ของเรือน คือ หิ้งพระ หิ้งบูชาบรรพบุรุษยังมีอยู่ในส่วนเดียวกับห้องนอน(ส้วม) ส่วนนอนที่ปิดมิดชิดมักจะใช้สำหรับผู้หญิงในครอบครัว ส่วนนอนที่กั้นบางส่วนหรือโถงต่อกับช่วงกลางเรือนใช้สำหรับลูกชายหรือผู้มาเยี่ยมเยือน ทิศนคติดังกล่าวยังคงสืบทอดมาถึงปัจจุบัน

ความต่อเนื่องของเรือนพวนจากอดีตถึงปัจจุบัน

รูปทรงของเรือนมักจะสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของผังพื้นเรือนไปโดยปริยาย ขณะที่เรือนพวนดั้งเดิมมีแม่เตาไฟอยู่กลางช่วงเรือน รูปทรงหลังคาจั่วหรือจั่วปั้นหยา ทั้งชายด้านหน้าและหลังยังสามารถครอบคลุมทั้งหมดได้ แต่ในกรณีที่เป็นเรือนปัจจุบัน เมื่อย้ายส่วนแม่เตาไฟไปไว้ท้ายเรือนและอาจมีชานเปียกต่อกับส่วนครัว การใช้หลังคาเดี่ยวคลุมทั้งหมดไม่คล่องตัวนัก ดังนั้นจะพบว่าเรือนพวนปัจจุบันมีรูปทรงหลากหลาย มีทั้งหลังคาเดี่ยวคลุมทั้งผังพื้น ยื่นชายคาปีกนกต่ำคลุมส่วนครัว และแยกจั่วขวางของส่วนครัวอีกต่างหากจรดกับหลังคาของเรือนใหญ่ โดยมีรางน้ำรองรับส่วนต่อชนของชายคาทั้งสองหลัง และเนื่องจากปัจจุบันชานาพวนบางพื้นที่ใช้เครื่องจักรทุ่นแรงแทนวัวควายทำให้ต้องมีโรงเก็บเครื่องจักรรถไถ รถยนต์ ซึ่งส่วนใหญ่นิยมต่อชายคามาดิตกับเรือนใหญ่เพื่อจะได้ดูแลได้อย่างปลอดภัย

องค์ประกอบที่สืบทอดเห็นได้ชัดเจน คือ หน้าต่าง (ป่องเอี่ยม) ซึ่งมีจำนวนน้อยและมีขนาดเล็กอยู่ตามห้องเสาต่างๆ ของเรือน ยังคงรักษารูปแบบเดิม บันไดหลังซึ่งขึ้นตรงไปยังระเบียงหรือชานหน้า (ชานฮ้อง) ยังคงนิยมอยู่ใต้ชายคาหลักหรือชายคาปีกนกยื่นออกจากตัวเรือนเช่นเดิม

ปัจจุบันสังเกตเห็นผลพลอยได้จากสงครามเป็นประจักษ์พยานอยู่ในเรือนพวนหลายอย่าง เช่น เสาเสาข้าว หรือโรงเก็บอุปกรณ์การเกษตรทำจากบล็อกกระสุนขนาดใหญ่ รางข้าวหมูทำจากบล็อกกระสุนผ่าซีก หรือแม่เตาไฟสามเส้าที่เคยเป็นหินหรือเหล็ก ทำจากบล็อกกระสุนโปร่งที่เป็นเหล็กและใช้ได้ทนทาน

รูป 4-30 เปรียบเทียบผังพื้นเรือนจากการสำรวจภาคสนาม (ตุลาคม 2552) บ้านหมี่ เมืองแปก (บนซ้าย) บ้านนาอู่ เมืองคูน (บนขวา)
คุ่มบ้านโรงสี เมืองคูน (ล่างซ้าย) บ้านทาง เมืองคูน (ล่างขวา)

จากการศึกษาเรือนปัจจุบันที่ศึกษาและสัมภาษณ์มาโดยละเอียด จะเห็นได้ว่าระบบการวางผังพื้นเรือนพื้นถิ่นพวนเชียงขวางในปัจจุบันแตกต่างไปจากระบบการวางผังพื้นเรือนพวนโบราณจากการวิเคราะห์ และสันนิษฐานมาก โดยเฉพาะตำแหน่งของการวางแม่เตาไฟซึ่งเปรียบได้เสมือนเป็นต้นกำเนิดของชีวิต และพื้นที่หล่อเลี้ยงชีวิตในเรือน ทำให้เกิดคำถามว่า **ผังพื้นระบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบันมาจากไหน?** เพราะไม่ได้เกิดจากการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปของชาวพวน แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงหลังจากการย้ายถิ่นฐานไปช่วงเวลาหนึ่งที่ยาวนาน และย้ายกลับมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่เดิมซึ่งเริ่มตั้งถิ่นฐานถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2554) ได้ 35 ปี

หากย้อนไปพิจารณาผังพื้นเรือนพวนในอดีตตามการวิเคราะห์จากเอกสารบอกเล่าซึ่งมีความแตกต่างที่เห็นได้ชัดจากผังพื้นเรือนพวนปัจจุบัน คือตำแหน่งแม่เตาไฟกลางเรือนกับแม่เตาไฟท้ายเรือน ตำแหน่งแม่เตาไฟกลางเรือนปัจจุบันก็ยังพบอยู่ในกลุ่มชนที่ยังมีวิถีชีวิตแบบบุพกาล อันได้แก่กลุ่มไทดำในเวียดนามแถบเดียนเบียนฟู (เมืองแดง) และจีนลา (เมืองลา) กลุ่มลัวะและกะเหรี่ยง ทั้งในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน และชนกลุ่มอื่นๆ อีกหลายกลุ่มที่วิถีชีวิตยังไม่เปลี่ยนแปลงมาก แต่พบว่าเรือนของคนไททั้งในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน กลุ่มลาวในเวียงจันทน์และหลวงพระบางได้มีการปรับเปลี่ยนตำแหน่งครัวไฟหรือแม่เตาไฟไปไว้ท้ายเรือนแล้วเกือบทั้งหมด เนื่องจากเหตุผลด้านสุขอนามัย ในเรือนเริ่มมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตการอยู่อาศัยในเรือนพร้อมๆ กับการรับลักษณะวิถีการอยู่แบบสากลที่แยก

ครัวออกเป็นสัดส่วน ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้คนต่างตอบรับวิธีการเปลี่ยนแปลงซึ่งมาพร้อมกับวัฒนธรรมการอยู่แบบสากล

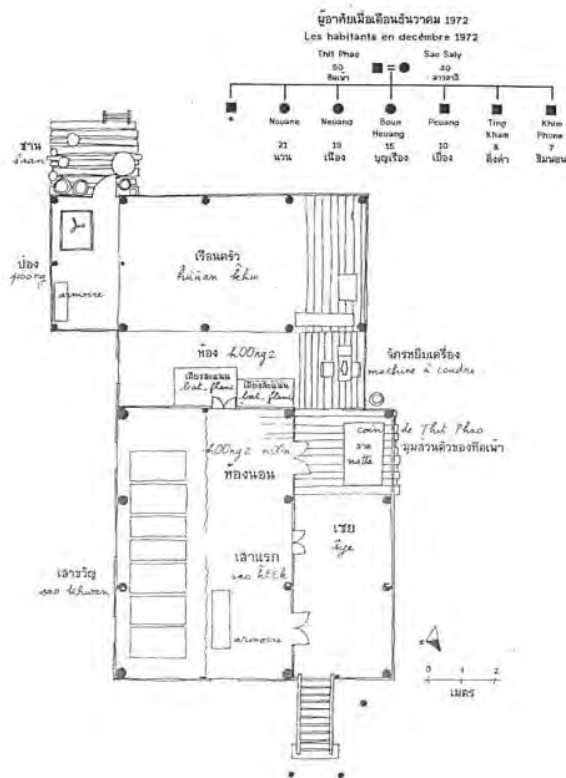
ย้อนกลับไปถึงคำถามเดิมว่า **เรือนพวนในปัจจุบันรับความแปรเปลี่ยนของตำแหน่งแม่เตาไฟในเรือนมาจากไหน?** คงไม่ใช่จากคนไทยในประเทศไทยและไม่ใช่มาจากวิธีการอยู่แบบตะวันตกแน่ ทำให้ต้องย้อนกลับไปศึกษาถึงการโยกย้ายถิ่นเพื่อหนีสงครามของชาวพวนในเชียงขวาง การอพยพโยกย้ายถิ่นเพื่อหนีสงครามในช่วง 200 ปีที่ผ่านมา ส่วนหนึ่งกระจายตัวเข้ามาอยู่ในภาคเหนือ อีสาน และภาคกลางของประเทศไทย(อรศิริ ปาณินท์, 2546:19) แต่กลุ่มพวนที่อพยพจากเชียงขวางในช่วงสงครามอินโดจีนและการเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศไทย และสงครามย่อยๆ กับแคว (เวียดนาม) ชาวพวนได้หลบหนีสงครามออกไปอาศัยตามป่าเขา บางส่วนหนีไปอยู่ในเวียดนามและเวียงจันทน์ (ทรงยศ วีระวิมาศ และคณะฯ มปป. มปป.:29) จนกระทั่งสงครามสงบลงและมีการเซ็นสัญญาสงบศึกในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2516 (ประวัติศาสตร์ฉบับกระทรวงศึกษาธิการลาว, มปป.:93, 107) และท้ายสุดเมื่อประเทศลาวเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็น สปป.ลาว ใน พ.ศ.2518 ชาวพวนจึงอพยพเข้าตั้งถิ่นฐานใหม่ในถิ่นเดิม

เป็นไปได้หรือไม่ที่เรือนพื้นถิ่นพวนในปัจจุบันได้รับอิทธิพลจากเรือนเวียงจันทน์หรือเรือนเวียดนาม

ในเมื่อช่วงเวลากการย้ายถิ่นฐานไปอยู่ในเวียงจันทน์หรือเวียดนามเป็นช่วงยาวนานประมาณสองถึงสามทศวรรษ เป็นไปได้ที่ความคุ้นเคยกับการอยู่ในเรือนทั้งสองประเภทจะมีอิทธิพลกับการสร้างเรือนใหม่ในถิ่นฐานเดิม แต่เมื่อพิจารณาเรือนเวียดนามซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรือนพื้นดินดินเป็นคนละรูปแบบกับเรือนพวนปัจจุบันโดยสิ้นเชิง

ย้อนกลับมาพิจารณาเรือนเวียงจันทน์ ซึ่งผังพื้นที่ทั้งเรือนโบราณและเรือนปัจจุบันมีความคล้ายคลึงกับพวนปัจจุบันมาก โดยมีการวางเรือนตามตะวัน ทางเข้าหลักอยู่ใต้ชายคาปีกนก เข้าตรงไปยังระเบียงหรือชานหน้าซึ่งอยู่ใต้หลังคาคลุม(เซีย) จากชานหน้ามีประตูติดต่อกับส่วนโถงของเรือนหลักซึ่งแบ่งเป็นส่วนนอน (ส้วม) อยู่ด้านทิศเหนือ และต่อเนื่องไปทางทิศตะวันออกเป็นโถงเล็กๆ ก่อนถึงครัวซึ่งวางขวางกับทิศทางของเรือนหลัก ท้ายครัวเป็นชานเปียกซึ่งใช้ซักล้าง พิจารณาจากผังพื้นที่ของเรือนเวียงจันทน์ (โซฟี เคลมอนท์ ชาร์ปองเตียร์ และ ปีแอร์ เคลมอนท์, มปป. มปป.)

ผังพื้นที่เรือนเวียงจันทน์ดังรูป 4-31 ไม่มีรายละเอียดของรูปทรงเรือน เนื่องจากการเป็นการศึกษาวิจัยตั้งแต่ พ.ศ.2515 แต่จากการสำรวจภาคสนามของทีมวิจัยในช่วงเดือนสิงหาคม 2553 ได้พบว่าเรือนเก่าแก่ซึ่งเป็นเรือนอนุรักษ์หลังเดียวที่ยังหลงเหลืออยู่ที่บ้านดอนหนูน เมืองไซทานี เวียงจันทน์ ของแม่ต๋ิงคำ และ พ่อบัวลา คำวงใส มีรูปลักษณะที่ตรงกับผังพื้นที่จากเอกสารที่สืบค้น และเมื่อเปรียบเทียบกับเรือนชาวบ้านในปัจจุบันที่เป็นเกษตรกรในบ้านหัวห้า เมืองหาดทรายฟอง (เลขที่ 146 หน่วย 15) ก็มีรูปทรงที่ครอบคลุมผังพื้นที่ลักษณะคล้ายคลึงกัน เพียงแต่เพิ่มบันไดด้านหลังที่ต่อเนื่องกับเรือนครัวอีก 1 แห่ง ทำให้เห็นได้ว่ามีความเป็นไปได้มากที่รูปแบบผังพื้นที่ของเรือนพวนในปัจจุบันซึ่งเปลี่ยนแปลงไปจากเรือนในอดีตจากคำบอกเล่าสองรายการ (พุมิ วงวิจิต : 2546) และคำตา อุดมสุข (อ้างในทรงยศ วีระวิมาศ และคณะฯ, มปป., มปป.:38-39) มีโอกาสสูงมากที่จะได้รับอิทธิพลจากเรือนเวียงจันทน์

รูป 4-31 ผังเรือนเวียงจันทน์(โซฟี -เคลมองค์-
ชาปองเตีย และปิแอร์ เคลมองค์ (เกรียงไกร เกิดศิริ
(แปล) มปป.มพพ.:89)

รูป 4-32 เรือนนุรักษ์ของแม่ต๋ิงคำ และพ่อบัวลา คำวงใส
ที่บ้านดอนหนูน เมืองไชยธานีเวียงจันทน์
จากการสำรวจภาคสนาม

รูป 4-33 เรือนเวียงจันทน์ที่บ้านหัวห้า เมืองหาด
ทรายพองเวียงจันทน์ จากการสำรวจภาคสนาม

คำตอบที่ค้นพบจากการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงของทั้งสองพื้นที่

การสืบค้นและการวิเคราะห์ข้อมูลทั้ง 3 กลุ่ม (เอกสาร สำนวณภาคสนามทางกายภาพ และสัมภาษณ์) ได้ค้นพบคำตอบซึ่งแยกเป็น 5 กลุ่มใหญ่

- การปรับตัวของวิถีชีวิตในระบบนิเวศใหม่
- การปรับตัวของวิถีชีวิตตามนโยบายเศรษฐกิจและสังคมของภาครัฐ
- การปรับตัวและแปรเปลี่ยนของผังกายภาพของหมู่บ้าน
- ความแปรเปลี่ยนของเรือนพื้นถิ่น
- ภูมิปัญญาในการดำรงชีพในพื้นที่ใหม่

พวน บ้านมะขามล้ม บางปلام้า สุพรรณบุรี

การปรับตัวของวิถีชีวิตในระบบนิเวศใหม่

จากการศึกษาและวิเคราะห์ถึงการปรับตัวในระบบนิเวศ จากพื้นที่ที่เป็นเนินเขาสูงของเชียงขวาง ซึ่งต้องใช้ระบบการจัดการน้ำจากที่สูง และทำนาขั้นบันไดนั้น ในปัจจุบันไม่มีจินตภาพดังกล่าวอยู่ให้กลุ่มชาวพวนปัจจุบันซึ่งช่วงเวลาการอพยพย้ายถิ่นผ่านมา 3 ชั่วอายุคนแล้ว ได้แต่พบคำบอกเล่าจากผู้เฒ่าในรุ่นปู่รุ่นทวดเท่านั้น ได้ค้นพบคำบอกเล่าถึงการย้ายถิ่นในช่วงที่ถัดมา คือ การย้ายจากพื้นที่บ้านเก่าห้องริมแม่น้ำสุพรรณบุรีมายังพื้นที่บ้านมะขามล้ม ในช่วงประมาณ พ.ศ.2380 (เรื่อง วงษ์พันธุ์, เอกสารจดบันทึกด้วยลายมือ ไม่ปรากฏปีที่จด : 9) ชาวไทพวนที่ย้ายจากเมืองพวนเริ่มมาตั้งรกรากที่บ้านเก่าห้องริมแม่น้ำท่าจีน (แม่น้ำสุพรรณบุรี) แต่ไม่มีรายละเอียดลงลึกว่าย้ายจากเมืองพวนมายังบ้านเก่าห้องโดยตรงหรือแวะพักที่ใดก่อน เพราะเอกสารบางชิ้นกล่าวถึงการมาแวะตั้งถิ่นฐานที่เมืองเวียงจันทน์ก่อนเข้ามาในไทย (บังอร ปิยะพันธ์ : 2541)

เมื่อพื้นที่เดิมคือบ้านเก่าห้องมีการตั้งถิ่นฐานและจับจองพื้นที่ทำกินจนเต็มแล้ว ชาวพวนกลุ่มหนึ่งได้โยกย้ายถิ่นฐานมาอยู่ในพื้นที่บ้านมะขามล้มปัจจุบัน การย้ายถิ่นฐานประมาณ พ.ศ.2380 (เรื่อง วงษ์พันธุ์ : สัมภาษณ์ เมื่อ 21 เมษายน 2544 และ สุดา วงษ์พันธุ์ : สัมภาษณ์ เมื่อ 19 ธันวาคม 2552) ซึ่งเป็นการโยกย้ายถิ่นแบบบุกป่าฝ่าดง และมีอันตรายจากสัตว์ร้าย เพราะพื้นที่ยังเป็นป่าเป็นส่วนใหญ่

ดังนั้นการปรับตัวกับระบบนิเวศเท่าที่สืบค้นได้จึงเป็นการปรับตัวในพื้นที่ภาคกลาง ซึ่งมีความคุ้นเคยในการดำรงชีพมาแล้วกว่าศตวรรษ มีความคุ้นเคยกับการทำนาในที่ลุ่มมาแล้วช่วงหนึ่ง การปรับตัวในระบบนิเวศของพวนบ้านมะขามล้ม บางปلام้า ที่ปรากฏชัดคือการปรับตัวกับระบบน้ำท่วมช่วงยาวในแต่ละปีเป็นส่วนใหญ่ การเผชิญกับน้ำท่วมช่วงยาวนี้ชาวพวนและชาวไทยที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้เคียงต่างอาศัยภูมิปัญญาเดิมของคนไทย ผสมกับภูมิปัญญาใหม่ของพวน เพื่อให้ชีวิตในสภาพแวดล้อมดังกล่าวอยู่รอด จากถิ่นฐานเดิมในเชียงขวางซึ่งถือเป็นสิ่งที่วิถีชีวิตไม่คุ้นเคยเลยกลับเป็นสิ่งจำเป็นของชาวพวนบ้านมะขามล้ม ได้ถุ่นเรือนจำเป็นต้องมีเรือพายลำเล็กๆ สำรองไว้เป็นการเตรียมรับสถานการณ์จากความผันแปรของธรรมชาติไว้อย่างรอบคอบและรัดกุม

การปรับตัวของวิถีชีวิตตามนโยบายเศรษฐกิจและสังคมของภาครัฐ

ในอดีตชาวพวนในพื้นที่ภาคกลางทำนาปีละ 1 ครั้ง โดยอาศัยฝนเพื่อทำนาค้า และใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมในการแสวงหาและรักษาพันธุ์ข้าวที่ส่งสมมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ (พอพันธ์ อุยานนท์ 2546:167) การทำนาปีทำให้วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรยังคงเป็นวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ยังคงมีประเพณีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับข้าวอย่างมากมาย มีช่วงเวลาทำการจักสานเพื่อการประมงและการทอผ้าไว้นุ่งห่มเช่นในครั้งบรรพบุรุษ แต่เมื่อมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเรื่อยมา โดยเฉพาะนโยบายปฏิวัติเขียว ตั้งแต่ พ.ศ.2510 เป็นต้นมา นโยบายเร่งผลผลิตทางการเกษตร โดยเฉพาะการปลูกข้าวซึ่งมีการพัฒนาระบบชลประทานประเภทต่างๆ ของรัฐให้เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศและระบบชลประทานเดิมเริ่มทำนาเพื่อการค้า ทำนาปีละ 2-3 ครั้ง หรือ 2 ปี 5 ครั้ง ภูมิปัญญาการเลือกพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมที่ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษเริ่มเปลี่ยนไปตามภาครัฐที่แนะนำให้ใช้พันธุ์ข้าวที่ให้ผลผลิตต่อไร่สูงในช่วงการปลูกสั้น (พอพันธ์ อุยานนท์ 2546:169) ซึ่งต้องพึ่งการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชและเพิ่ม

ปุ๋ยในการทำนา ปรากฏการณ์เกี่ยวเนื่องกับนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของรัฐบาลนี้ ชวนาพวนในพื้นที่บางปาลมามีการปรับตัวและวิถีชีวิตหลายอย่าง ซึ่งมีทั้งสิ่งที่หายไปจากการดำรงชีวิตแบบเกษตรกรรมและสิ่งที่เพิ่มมาจากวิถีดั้งเดิม

ผลจากการปรับตัวตามนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของรัฐบาล ตั้งแต่ พ.ศ.2510

สิ่งที่หายไปจากวิถีชีวิต

- การทำนาปีแบบนาดำ
- พิธีกรรมในวัฒนธรรมข้าว
- ยุงข้าว
- งานหัตถกรรมในครัวเรือนซึ่งทำในช่วงพักนา
- วัว ควาย
- ระบบการลงแขกช่วยทำนา
- การผลิตเพื่อใช้
- ลานนวดข้าว

สิ่งที่เพิ่มมาใหม่ในวิถีชีวิต

- การทำนาปรังแบบนาหว่าน
- ระบบชลประทานแบบใหม่จากภาครัฐ
- โรงสีชุมชน
- พื้นที่ค้าขายอุปกรณ์กำจัดศัตรูพืช+ปุ๋ย
- เครื่องจักรและเครื่องทุ่นแรง
- ระบบการจ้างแรงงาน
- การผลิต 2 ระบบ เพื่อกินและเพื่อขาย
- ศูนย์ชุมชน
- ศูนย์ผู้สูงอายุ
- ศูนย์เด็กเล็ก (เพราะพ่อแม่ไปทำงานภาคใช้แรงงาน)

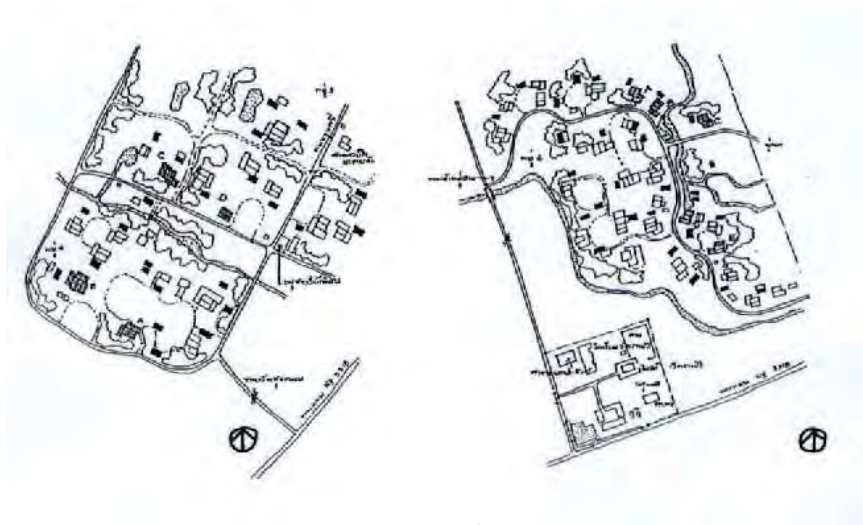
ในการปรับตัวของวิถีชีวิตตามนโยบายเศรษฐกิจและสังคมของรัฐบาลแล้วให้ผลกระทบในทางที่เดียวกันกับประชากรกลุ่มคนไทยและชาติพันธุ์อื่นๆ ในพื้นที่ แต่ความเป็นกลุ่มก้อนของชาติพันธุ์พวนในพื้นที่ยังคงมีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันของคนในท้องถิ่น ไม่ว่าจะมีการปรับตัวหลายครั้งหลายช่วงเวลา แต่ระบบเครือญาติยังหลงเหลืออยู่ค่อนข้างแน่นแฟ้นและยังมีความสัมพันธ์กับชุมชนข้ามพื้นที่ที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน (ยศ สันตสมบัติ 2551:95) อาทิเช่น บ้านวังร่อ ตำบลวังมหากกร อำเภอบางปะอิน จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งประชากรในพื้นที่ย้ายถิ่นมาจากบ้านมะขามล้มเพื่อแสวงหาที่ทำกินเพิ่มเติม ทำให้ความมั่นคงยั่งยืนของพรมแดนทางวัฒนธรรมของชาวพวนขยายตัวและคงความสำคัญไม่เปลี่ยนแปลงสามารถเชื่อมโยงความเป็นเครือญาติของชาวพวนได้มากขึ้น (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2540:27)

การปรับและแปรเปลี่ยนของผังกายภาพของหมู่บ้าน

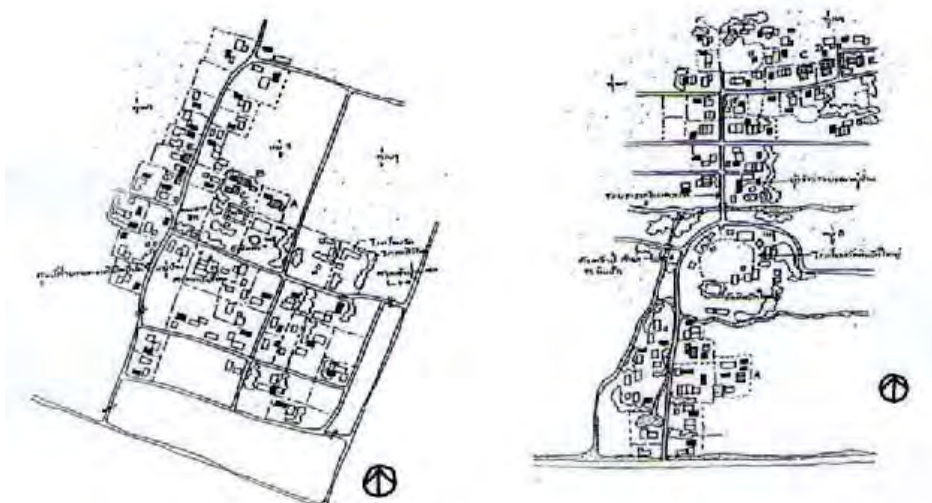
พื้นที่ศึกษาในตำบลมะขามล้ม ตำบลวัดโบสถ์ และตำบลโคกคราม ในพื้นที่อำเภอบางปาลมาได้เข้าสำรวจและศึกษาในพื้นที่หมู่ 1 บ้านโคกโก หมู่ 3 และ หมู่ 4 บ้านมะขามล้ม หมู่ 6 และหมู่ 10 บ้านวัดโบสถ์ ในตำบลมะขามล้ม และได้ศึกษาเกี่ยวเนื่องในพื้นที่หมู่ 6 บ้านรางบัว ตำบลวัดโบสถ์ และหมู่ 2 บ้านลานคา ตำบลโคกคราม พื้นที่ทั้งหมดเป็นหมู่บ้านชาวพวนซึ่งตั้งอยู่ต่อเนื่องกันในอำเภอบางปาลมา

จากการศึกษาได้ค้นพบว่าหมู่บ้านที่อายุการสร้างเกินกว่า 100 ปี (100-200 ปี) จะมีรูปพรรณสัณฐานของผังกายภาพของหมู่บ้านเป็นแบบถนนภายในรูปทรงอิสระ มีกลุ่มบ้านรวมกันเป็นกลุ่มๆ ตามระบบเครือญาติ ไม่กั้นรั้วระหว่างกลุ่มเรือน มีช่วงบ้านขนาดเล็กบ้างใหญ่บ้างตามขนาดความใหญ่เล็กของกลุ่มเครือญาติ มีวัดของแต่ละหมู่บ้านหรือของ 2-3 หมู่บ้านตามขนาดของชุมชน มีโรงเรียนคู่

กับวัดและเริ่มมีองค์ประกอบทางสังคมปัจจุบันเพิ่มเติม เช่น ศาลาชุมชน ห้องอ่านหนังสือ อนุสาวรีย์กำนัน
ทุกหมู่บ้านมีศาลของหมู่บ้านอย่างน้อย 1 ศาล มีลำคลองและคูน้ำทั้งที่เป็นธรรมชาติและคลองขุดผ่านใน
หมู่บ้าน แต่ในหมู่บ้านที่อายุน้อยกว่า 100 ปี ซึ่งไม่พบในพื้นที่ศึกษา จึงได้ศึกษาเปรียบเทียบกับงานวิจัยที่
ผ่านมา (อรศิริ ปาณินท์ : 2546) ได้พบว่าหมู่บ้านที่อายุน้อยลงและมีความเจริญทางด้านสาธารณูปโภค
ของรัฐมากขึ้น รูปพรรณสัณฐานของผังกายภาพของหมู่บ้านมีแนวโน้มว่าจะเปลี่ยนเป็นถนนแบบตาราง
มีการกั้นรั้วระหว่างเรือนแต่ละหลังมากขึ้น ชั้วบ้านทั้งขนาดเล็กและใหญ่เลือนหายไป ไปใช้พื้นที่ของลาน
วัดทดแทน ส่วนองค์ประกอบอื่นๆ เช่น วัด โรงเรียน ศาลผี ศาลพระภูมิ และองค์ประกอบทางสังคมที่
เกิดขึ้นใหม่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน

รูป 4-34 ผังหมู่บ้านที่อายุเกิน 100 ปี ถนนรูปทรงอิสระ ไม่มีรั้วบ้านและมีช่องระหว่างกลุ่มเรือน
(ซ้าย) บ้านมะขามล้ม (ขวา) บ้านวัดโบสถ์ อำเภอบางปลาหม้อ จังหวัดสุพรรณบุรี
ที่มา : อรศิริ ปาณินท์ 2546:12/14

รูป 4-35 ผังหมู่บ้านอายุ 50-100 ปี เริ่มปรับเปลี่ยนเป็นถนนแบบตาราง มีรั้วกั้นระหว่างเรือน
(ซ้าย) บ้านโคกแก้วพัฒนา ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
(ขวา) บ้านหินปักใหญ่ ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
ที่มา : อรศิริ ปาณินท์ 2546:12/14

ความเปลี่ยนแปลงของเรือนพื้นถิ่น

การศึกษาเพื่อค้นหาความเปลี่ยนแปลงของเรือนพื้นถิ่นชาวพวนในพื้นที่เลือกสรรที่เป็นหมู่บ้านอายุ 150-200 ปี ในบ้านมะขามล้ม บ้านโคกโก บ้านวัดโบสถ์ ตำบลมะขามล้ม บ้านรางบัว ตำบลวัดโบสถ์ และ บ้านลานคา ตำบลโคกคราม ในอำเภอบางปลาม้า โดยใช้กลุ่มของอายุการสร้าง 150-200 ปี 100-150 ปี 50-100 ปี และต่ำกว่า 50 ปี เป็นเครื่องมือในการศึกษาเปรียบเทียบได้พบว่า ในหมู่บ้านที่เลือกสรรในอำเภอบางปลาม้าล้วนมีอายุการสร้างเกินกว่า 100 ปีทั้งสิ้น ทำให้ต้องทำการศึกษาต่อเนื่องไปยังหมู่บ้านในแหล่งอื่นๆ ที่ทราบแน่ชัดว่าย้ายถิ่นฐานมาจากบ้านมะขามล้ม และได้พบว่าหมู่บ้านไทพวนที่บ้านวังร้อ อำเภอวังมหารกร อำเภอนาทะโก จังหวัดนครสวรรค์ เป็นหมู่บ้านไทพวนที่ย้ายถิ่นฐานมาจากบ้านมะขามล้ม เมื่อ 60 ปีก่อนทั้งหมู่บ้าน เนื่องจากที่ทำการเกษตรเริ่มหมดลง (นางบุญเสริม กุณาทน สัมภาษณ์เมื่อ 21 มีนาคม 2544) จึงใช้บ้านวังร้อเป็นเครื่องมือในการศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลของกลุ่มอายุการสร้างต่ำกว่านั้น อาทิเช่น 30-40 ปี อาจพบได้ในเรือนที่ปรับปรุงใหม่ในหมู่บ้านเก่าแก่ หรือต้องไปศึกษาเปรียบเทียบกับบ้านชาวพวนกลุ่มอื่นๆ ที่มีอายุการสร้างน้อย (30-40 ปี หรือเรือนใหม่) ก็ต้องไปเปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่นๆ เพื่อดูแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลง เพราะในหมู่บ้านเก่าแก่หากจะศึกษาเรือนใหม่เราจะพบเรือนใหม่แบบตึกก่ออิฐฉาบปูนแทนที่จะพบเรือนใหม่แบบพื้นถิ่น ทำให้ต้องศึกษาหลายลักษณะและเปลี่ยนแปลงเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาไปตามสถานการณ์ที่พบในการสำรวจภาคสนาม

จากการศึกษาและวิเคราะห์ได้ค้นพบว่าระบบของผังพื้นไม่ว่าจะมีรูปทรงเรือนแบบใด ผังพื้นจะเป็นระบบเดียวกันหมด คือ ผังพื้นชั้นล่างใช้เก็บของ พักผ่อน เลี้ยงสัตว์ ผังพื้นชั้นบนจากบันไดเรือนจะเข้าตรงไปยังระเบียงหรือโถงชั้นบน ซึ่งเป็นพื้นที่เปิดโล่งขนาดใหญ่ มีส่วนนอนกระหนาบคู่ไปกับโถงกลาง และปิดท้ายด้วยเรือนครัวและห้องน้ำส้วม ปริมาณห้องนอนซึ่งอยู่กระหนาบโถงกลางแปรตามจำนวนสมาชิกในครอบครัว ห้องพระและห้องบูชาบรรพบุรุษมักจะอยู่หัวนอนของเจ้าของเรือน เรือนในพื้นที่ศึกษายังปรากฏยุงข้าวอยู่ใกล้ตัวเรือนใหญ่ แต่ไม่ใกล้ชิดจนเกินไป เพราะยังถือคติห้ามเงยง้าวทับเรือน และห้ามเงยเรือนทับยุงข้าว แม้ในปัจจุบันระบบการทำนาเปลี่ยนแปลงไป ชาวบ้านไม่ต้องเก็บข้าวใส่ยุ้งแล้ว แต่ยุงข้าวก็ยังเป็นอัตลักษณ์ของเรือนพวนบางปลาม้าอยู่ สำหรับรูปทรงเรือนปรับเปลี่ยนจากเรือนจั่วแฝดทรงไทย เป็นเรือนจั่วแฝดธรรมดา และมีแนวโน้มเปลี่ยนเป็นเรือนจั่วเดี่ยวในอนาคต

ภูมิปัญญาในการดำรงชีพในพื้นที่ใหม่

เนื้อหาหลักของภูมิปัญญาในการดำรงชีพของชาวพวนส่วนใหญ่จะเกี่ยวเนื่องกับการเกษตรและการจัดการน้ำในพื้นที่เป็นหลัก ชาวพวนสนใจการดึงน้ำเข้ามาใช้ในพื้นที่มากกว่าการเก็บกักน้ำซึ่งอาจเป็นการสืบเนื่องจากรุ่นปู่ตายายจากพื้นที่ดั้งเดิมก็เป็นได้ หรืออีกในแง่หนึ่งการเข้ามาอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางมีน้ำอุดมสมบูรณ์จนเกินไป ทำให้ไม่ต้องพะวงกับการเก็บกักน้ำ เพียงแต่อาศัยความคิดและแรงงานในครอบครัวก็สามารถผันน้ำมาใช้ในพื้นที่ได้ไม่ยาก นอกจากนั้นยังมีภูมิปัญญาในการปรับความใสของน้ำผ่านดินและทรายให้ไหลลงสู่บ่อที่ต้องการใช้น้ำ ซึ่งยังเป็นภูมิปัญญาที่แพร่หลายในหมู่ชาวพวนหลายพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีภูมิปัญญาในการทำนาหว่าน ซึ่งต่างไปจากพื้นที่ต้นกำเนิดอย่างสิ้นเชิง สำหรับสิ่งที่สืบทอดจากภูมิปัญญาดั้งเดิมถึงปัจจุบัน คือ เครื่องมือและอุปกรณ์ในการจับปลา ซึ่งชาวไทพวนบางปลาม้าก็ยังใช้ ไซ มอง แห รูปทรงต่างๆ เช่นเดียวกับชาวพวนเชียงขวางในปัจจุบัน และวัสดุก็ยังเป็นหวาย

และไม้ไผ่เช่นสมัยดั้งเดิม ที่บ้านโคกโก หมู่ 1 ตำบลมะขามล้ม ผู้เฒ่าพ่อของผู้ใหญ่บ้านศักดิ์ศิลป์ วงษ์พันธ์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 ยังทำเครื่องมือจับปลาและอุปกรณ์เครื่องใช้ในเรือนอยู่ทุกครั้งที่ทีมวิจัยไปเยี่ยมเยือน

รูป 4-36 ยุงข้าวที่ยังหลงเหลือในบ้านมะขามล้ม

รูป 4-37 เครื่องมือเครื่องใช้ที่ยังผลิต

รูป 4-38 เรือนจั่วแฝดอัตลักษณ์ของเรือนพวนบ้านมะขามล้ม

รูป 4-39 ไต้เรือนยังใช้ได้เสมอในช่วงที่น้ำยังไม่หลาก

การปรับตัวของชาวพวนเชียงขวาง เมื่อย้อนกลับมาตั้งถิ่นฐานใหม่ในพื้นที่เดิม

จากการสำรวจภาคสนามที่เมืองปากและเมืองคูน แขวงเชียงขวาง พร้อมสัมภาษณ์เชิงลึก ผอ.การศึกษาจากเอกสารทุติยภูมิ ได้พบว่าหลังจากที่ถิ่นฐานไปในช่วงสงครามต่างๆ ที่เกิดขึ้นหลายครั้ง และกลับมาตั้งถิ่นฐานใหม่ในแหล่งเดิม หรือแหล่งที่ตั้งที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเดิม หมู่บ้านเดิมที่เคยมีขนาดใหญ่หลายร้อยครอบครัวลดขนาดลงเหลือขนาด 10 ถึง 50 ครอบครัว ชาวพวนเชียงขวางที่ย้อนมาตั้งถิ่นฐานใหม่เพียง 35 ปี (จาก พ.ศ.2518) มีความพยายามในการปรับตัวให้วิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมอยู่ด้วยกันได้อย่างสมดุล วิธีการปรับตัวเริ่มชีวิตใหม่ในบริบทเดิมที่ได้รับผลกระทบจากสงครามทำให้ชาว

พวนเชียงขวางสามารถดำรงชีพได้อย่างเป็นสุขตามภูมิปัญญาที่มีพลวัตและพัฒนาการขึ้นเป็นลำดับ การปรับตัวเท่าที่สามารถวิเคราะห์สรุปได้มีดังนี้

การปรับตัวในบริบท

เนื่องจากข้าวเป็นทรัพยากรหลักของชาวพวนเชียงขวาง ในขณะที่รูปลักษณะภูมิประเทศมีผสมผสานทั้งที่เป็นลาดเนินเขาสูงต่ำ และที่ราบริมน้ำทำให้ชาวพวนต้องอาศัยระบบทั้งการทำนาขั้นบันไดตามเนินเขาและหุบเขาผสมผสานกับการทำนาลุ่ม และเริ่มมีการใช้เครื่องทุ่นแรงประเภทรถไถขนาดเล็กกับนาลุ่ม ส่วนนาในที่สูงยังคงพึ่งพัวในการทำนา ทำให้ต้องหาวิธีในการดึงน้ำเข้านาหรือแปลงพืชผักสวนครัว การจัดการน้ำอาศัยภูมิปัญญาเดิมคือฝายกั้นน้ำ ผนวกกับภูมิปัญญาใหม่ที่น่าสนใจ อาทิเช่น การดึงน้ำข้ามลำธารเพื่อการปลูกผักโดยอาศัยรางดินต่อกับรางไม้ไผ่ในช่วงที่ข้ามลำธาร เป็นวิธีการไม่ซับซ้อนแต่ได้ผลดียิ่ง นอกจากนั้นในปัจจุบันพื้นที่น้ำไหลต่างระดับ การใช้ระบบฝายและรางเบี่ยงทางน้ำจะสามารถให้ประโยชน์กับการใช้เครื่องปั่นไฟแบบจวนขนาดเล็กเพื่อผลิตไฟฟ้าแสงสว่างได้ การจัดการน้ำของชาวพวนเชียงขวางนิยมใช้วิธีดึงน้ำเข้ามาใช้ในพื้นที่เกษตรกรรมมากกว่าการเก็บกักน้ำ

ภูมิปัญญาเดิมที่ยังใช้ในการปรับตัวเพื่อให้ได้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพในพื้นที่ได้อย่างคล่องตัว คือ การดักจับนกนางแอ่น และการเลี้ยงปลาในนาข้าวซึ่งเป็นผลผลิตที่นำไปใช้ได้ตลอดปี

ทรัพยากรชีวภาพดั้งเดิมที่อยู่กับป่าชุมชนในอดีตประเภทสัตว์ป่าที่เคยหาได้ง่ายหมดสิ้นไปพร้อมระเบิดปฐมของสหรัฐอเมริกา ปัจจุบันชาวพวนไม่มีสัตว์ป่าให้จับ ทำให้ต้องเลี้ยงสัตว์เองทั้ง ไก่ หมู และวัว เพื่อไว้เป็นอาหารและใช้แรงงานในการทำนา

การปรับตัวกับระบบการปกครองที่ส่งผลต่อการผลิตข้าว

ดังที่ได้เสนอเนื้อหาเกี่ยวเนื่องกับการเปลี่ยนระบบการปกครองที่เกี่ยวข้องกับการผลิตข้าวของชาวนาตั้งแต่ พ.ศ.2518 มาถึงปัจจุบันมาแล้ว 3 ช่วงเวลาที่ต่างระบบกันตั้งแต่ “นาสหกรณ์” หรือรวบรวมมาเป็นช่วง “นาเหมา” จนปรับเปลี่ยนการมีที่นาของตนเอง (นามูลมรดก) แต่ยังคงขายข้าวส่วนหนึ่งให้ทหารในปัจจุบัน ชาวพวนปรับตัวกับระบบการจัดการต่างจนค่อนข้างลงตัวในปัจจุบัน เพราะผลิตข้าวได้พอกินในครอบครัว และยังสามารถเหลือไว้ขายได้บ้าง

การปรับตัวในผังกายภาพของหมู่บ้าน

จากหมู่บ้านที่อยู่เป็นกลุ่มมีช่วงกลางบ้านแบบดั้งเดิม กลายเป็นหมู่บ้านใหม่ที่มีส่วนใหญ่มีรูปพรรณสัณฐานเป็นแนวยาวเกาะสองฟากของถนนหลักที่เป็นสาธารณูปโภคพื้นฐานจากภาครัฐ ชาวพวนพยายามปรับตัวให้ระบบของความสัมพันธ์ระหว่างเรือนที่เคยเป็นกลุ่มกลายเป็นเรือนต่อเนื่องเป็นแถวด้วยการให้ความสำคัญของพื้นที่ด้านข้างเรือนต่อเนื่องกับเรือนข้างเคียง ไม่มีรั้วกั้นระหว่างเรือนทำให้ระบบเครือญาติยังพอมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงที่วางใต้ถุนเรือนกันได้พอควร

แต่ในหมู่บ้านที่มีพื้นที่ค่อนข้างมากระหว่างถนนและไร่นา หรือถนนกับลาดเนินด้านหลังหมู่บ้าน เริ่มเห็นเค้าโครงของการเกาะกลุ่มเรือนล้อมลานแบบเดิมเกิดขึ้นใหม่ เช่นที่บ้านกาง เมืองคูน และมีแนวโน้มว่าหากจำนวนครอบครัวเพิ่มขึ้น เรือนเกิดใหม่ที่ไม่มีการถมดินเหลือพอ หรือความยาวของกลุ่ม

เรือนเกาะสองข้างถนนยาวเกินไปแล้ว โอกาสเกิดเรือนแถวหลังหรือเรือนเกาะกลุ่มมีโอกาสเกิดใหม่ได้ เพราะเห็นได้ชัดว่าเรือนเกาะกลุ่มรอบช่วงบ้านให้ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติหรือเพื่อนบ้านได้ใกล้ชิด กว่าแบบเกาะแถวยาว

การปรับตัวในเรือน

การปรับเปลี่ยนเรือนแบบดั้งเดิมที่มีแม่เตาไฟกลางช่วงเรือน เป็นมีแม่เตาไฟหรือเรือนครัวอยู่ วางท้ายเรือน สำหรับผู้เฒ่าจะรู้สึกเปลี่ยนแปลงไปจากที่เคยอยู่ในวัยเยาว์ แต่สำหรับชาวพวนรุ่นอายุ กลางคน (30-40 ปี) จะไม่รู้สึกแปลกเพราะตั้งแต่จำความได้ก็พบแบบนี้แล้ว สำหรับผู้เฒ่าจะพูดถึงเรือน ดั้งเดิมเปรียบเทียบกับชอบแม่เตาไฟแบบเดิม เพราะอยู่ในช่วงเรือนอบอุ่นและเป็นศูนย์กลางของชีวิต แต่รุ่นเด็กถึงสุขอนามัยมากขึ้น แม่เตาไฟอยู่ท้ายเรือนคล่องตัวและไม่เปื้อนอะเปื้อนหน้าส่วนนอน(ส้วม)

การปรับตัวกับความเจริญทางวัตถุ

ความเจริญทางวัตถุที่มีอิทธิพลต่อชาวพวนปัจจุบันมากมาย คือ เครื่องใช้ไฟฟ้า สำหรับใน พื้นที่ที่มีไฟฟ้าใช้ โทรศัพท์มือถือเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับข่าวสารและบันเทิงที่หลายครอบครัวพยายามขวนขวาย ที่จะมีเหมือนเพื่อนบ้าน โทรศัพท์เป็นปัจจัยที่ทำให้พื้นที่ครอบครัวถูกปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่รับแขกที่มา เยือน

ความเจริญทางวัตถุที่มีอิทธิพลต่อชาวพวนเชียงขวางในวิถีการดำรงชีวิต คือ วัสดุก่อสร้าง แม้ว่าปัจจุบันชาวบ้านยังคงใช้ไม้แปก(ไม้สน) และไม้บุง (ไม้ไผ่) ในการก่อสร้างบ้านเรือนอยู่ ทั้งไม้แปกและ ไม้บุงเป็นวัสดุที่ให้ความเป็นเอกภาพระหว่างเรือนและสภาพแวดล้อมเป็นอย่างดี เป็นทรัพยากรชีวภาพที่ ไม่ต้องซื้อหา เพราะขึ้นอยู่ทั่วไปตามธรรมชาติ แต่เริ่มมีแนวโน้มว่าจะปรับเปลี่ยนในอนาคต เพราะเริ่มมี การเปลี่ยนแปลงเป็นเรือนก่ออิฐฉาบปูนในบางพื้นที่โดยเฉพาะเรือนของหัวหน้าหมู่บ้านที่มีฐานะดีกว่า ชาวบ้านปกติทั่วไป แต่ในบางพื้นที่ก็ยังไม่เปลี่ยนแปลง เรือนพวนที่มีหลังคามุงหญ้าจะปลูกหญ้าแปลงใหญ่ ไว้ใกล้เรือนเพื่อการใช้งานซ่อมแซมได้สะดวก

ในพื้นที่ที่ใช้เครื่องทุ่นแรงในการทำงานจะพบโรงเก็บเครื่องมือเครื่องใช้ที่เป็นเทคโนโลยีอย่าง ง่ายๆ เช่น รถไถชนิดเดินตาม รถไถดำข้าว เพิ่มเติมจากยุงข้าวและโรงเก็บเครื่องมือทางการเกษตร เรือนโรง ประเภทนี้ชาวบ้านบางคนใช้ผลิตผลพลอยได้จากสงคราม เช่น ปืนลูกกระสุนปืนใหญ่ที่เป็นโลหะแข็งแรง นำมาดัดแปลงเป็นเสาเล้าข้าว เสาเรือนโรงเก็บอุปกรณ์ ดูเป็นการปรับตัวที่แปลกและเตือนความทรงจำให้ นึกถึงอดีตที่เจ็บปวดสำหรับชาวพวนเชียงขวาง

แต่เป็นที่น่าสนใจและน่าชื่นชมที่ชาวพวนเชียงขวางยังนิยมใช้อุปกรณ์และเครื่องมือเครื่องใช้ ในครัวเรือน และเครื่องมือจับปลาที่เป็นเครื่องจักสานไม้ไผ่แบบดั้งเดิมกันแทบทุกครัวเรือน

จากการศึกษาการย้อนกลับไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในพื้นที่เดิมของชาวพวนเชียงขวางจะเห็นได้ว่า ต้องมีการปรับตัวกันหลายขั้นตอน ตั้งแต่บริบทจนถึงวิถีชีวิต เรือน หมู่บ้าน และอื่นๆ อีกมากมาย แต่จาก การได้สัมผัสกับชีวิตจริงของชาวพวนพบว่าชาวพวนเป็นกลุ่มคนที่รักสงบ ตั้งหน้าตั้งตาทำมาหากินและ ปรับตัวให้ชีวิตและสภาพแวดล้อมมีความสมดุลอย่างค่อยเป็นค่อยไป ยังมีความรักและศรัทธาในพุทธ ศาสนา แม้วัดวาอารามจะถูกทำลายหมดสิ้น ก็ค่อยๆ สร้างวัดใหม่ขนาดเล็กพอตัวเพื่อเป็นศูนย์รวมของ

จิตใจของชาวบ้าน มีความเอื้ออารีต่อผู้มาเยือนและรักถิ่นของตนแม้จะก่อร่างใหม่อย่างยากลำบาก แต่ก็ยังอดทนและยังมีระบบเครือญาติที่เข้มแข็ง

รูป 4-40 เรือนพวนที่บ้านโรงสี เมืองคุนจากการสำรวจภาคสนาม

รูป 4-41 เรือนพวนที่บ้านหมี เมืองปากจากการสำรวจภาคสนาม

ปัจจัยมบท

จากการศึกษาบ้านและเรือนพื้นถิ่นชาวพวนบางปละมั่ว สุพรรณบุรี : ความแปรเปลี่ยนและการปรับตัว ซึ่งเป็นการศึกษาเพื่อนำมาเปรียบเทียบกับบ้านและเรือนพวนเชียงขวาง ซึ่งชาวพวนทั้งถิ่นฐานไปหลายทศวรรต เพราะศึกสงคราม และย้อนกลับมาตั้งถิ่นฐานใหม่ใน พ.ศ.2518 หลังประเทศลาวเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นสาธารณะรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในแง่ของการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างไปจากต้นกำเนิดเดิมอย่างมากมาย โดยเน้นศึกษาการปรับตัวในระบบนิเวศ ระบบเศรษฐกิจและการพัฒนา ผังกายภาพของหมู่บ้าน เรือนพื้นถิ่น และภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ใหม่

จากการศึกษาโดยเน้นการสืบค้นข้อมูลแบบสามเส้า คือ ข้อมูลเอกสาร ผนวกการสำรวจทางกายภาพของพื้นที่และการรังวัดเรือน โดยอาศัยภาพถ่ายทางกายภาพ และแผนที่เป็นฐานพร้อมการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่กำหนดโครงสร้าง เจาะในกลุ่มประชากรสูงวัยที่ให้ข้อมูลและจินตภาพของหมู่บ้านย้อนหลังได้ ผนวกกับผู้บริหารส่วนท้องถิ่น และครูในพื้นที่ ผลการศึกษาได้พบว่า ชาวพวนซึ่งตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปละมั่ว จังหวัดสุพรรณบุรีมานาน 2 ศตวรรษแล้วนี้สามารถเก็บรักษาวิถีการอยู่อาศัยและการดำรงชีพหลักไว้ได้เพียงบางส่วน ขณะที่สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นถูกรอบจำด้วยรูปลักษณ์ของเรือนไทยประเพณี แต่ยังคงรูปแบบของผังพื้นแบบเดิมซึ่งต่างไปจากเรือนไทยประเพณีและมีความแปรเปลี่ยนไปตามอายุการสร้าง สำหรับสภาพทางกายภาพของผังหมู่บ้านแปรเปลี่ยนไปตามอิทธิพลของนโยบายของรัฐทั้งนโยบายเกี่ยวกับการเกษตรและการพัฒนาสาธารณูปโภค แต่วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและสิ่งเหนือธรรมชาติยังคงเดิม ส่วนประเพณีที่เกี่ยวข้องกับเรือนและสภาพแวดล้อมในวัฒนธรรมข้าวเริ่มจางหายไปเรื่อยๆ ตามวิถีชีวิตทางการเกษตรที่เปลี่ยนไป

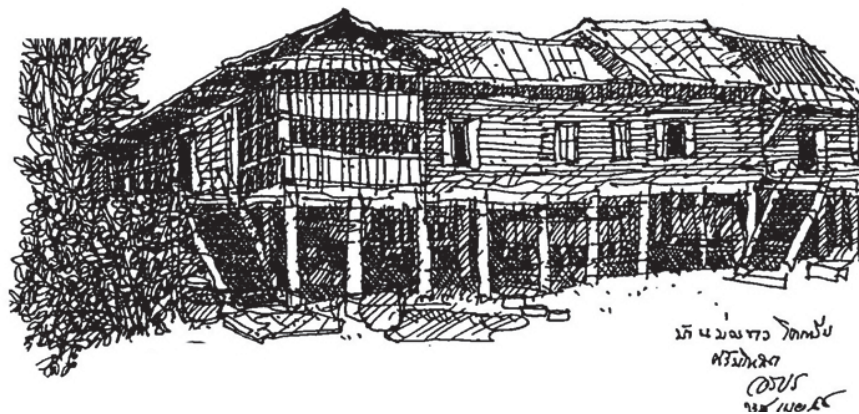
รายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับการดำรงชีพในสภาพแวดล้อมธรรมชาติของกลุ่มน้ำภาคกลางของไทย ซึ่งเลือกสรรพื้นที่อำเภอบางปลา อำเภอสรรคบุรี เพื่อเป็นกรณีศึกษาของความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมธรรมชาติ วิถีชีวิต ความเชื่อ และประเพณีของชาวพวนได้นำเสนอสาระทั้งด้านการปรับตัวของชาวพวนในระบบนิเวศที่แตกต่างไปจากถิ่นต้นกำเนิดในแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และลงลึกถึงความแปรเปลี่ยนของหมู่บ้านและเรือนพื้นถิ่นในแง่มุมหนึ่งของชาวพวนในกลุ่มน้ำภาคกลางซึ่งหากพิจารณาเฉพาะตัวเรือนพื้นถิ่นพบว่าถูกทอดทิ้งด้วยจินตภาพของรูปลักษณ์เรือนไทยประเพณีในภาคกลาง แต่ผังพื้นยังคงรูปแบบของเรือนลาวอย่างชัดเจน

เมื่อเยี่ยมชมเรือนพวนในพื้นที่อื่นๆ ที่กระจายตัวอยู่ในภาคอีสาน ภาคเหนือตอนล่าง ก็พบว่ารูปลักษณ์คล้ายคลึงตามเรือนกลุ่มวัฒนธรรมหลักในพื้นที่มีใช้เรือนไทยจำพวกแบบที่เสนอรายละเอียดในหนังสือนี้

เมื่อเยี่ยมชมเรือนพวนในพื้นที่ภาคตะวันออกหรือพื้นที่ที่ค่อนข้างไปทางภาคตะวันตก อาทิเช่น ฉะเชิงเทรา และปราจีนบุรี ได้พบความน่าสนใจและน่าศึกษาลงลึกในรายละเอียดของที่มาและเหตุผลของรูปทรงและองค์ประกอบของเรือนอย่างยิ่ง เพราะทำให้ทวนนึกถึงหนังสือและตำราของนักวิชาการสำคัญๆ ด้านสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นหลายท่าน ที่ตำราและหนังสือนอกจากกล่าวถึง ความสำคัญของสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ วัสดุท้องถิ่น เทคโนโลยีพื้นบ้าน สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ และอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่อง ยังมีประเด็นที่หลายท่านกล่าวถึง การป้องกันตัว การป้องกันภัย (Defense) ซึ่งในเรือนพวนภาคกลางวิเคราะห์แล้วไม่พบประเด็นดังกล่าว (Rapoport, Waterson, De Perez) แต่ได้พบว่าเรือนพวนในพื้นที่บ้านหัวกระสังข์ ตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา และที่บ้านม่วงขาว ตำบลโคกปี่ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี ได้พบเรือนพวนที่มีลักษณะแตกต่างไปจากที่พบในบางปลา เพราะในพื้นที่โถงหลักของเรือนที่เคียงคู่นานกับส่วนนอน และปิดท้ายด้วยครีwnั้น ส่วนโถงหลักจะมีการกันฝาโปร่ง แต่แน่นอนเหมือนป้องกันภัยอันตรายจากผู้มาเยือนที่แปลกหน้าแปลกถิ่น เหมือนมีมิติของการป้องกันตัว ป้องกันภัยแทรกอยู่ในมิติของการอยู่ของชาวพวน

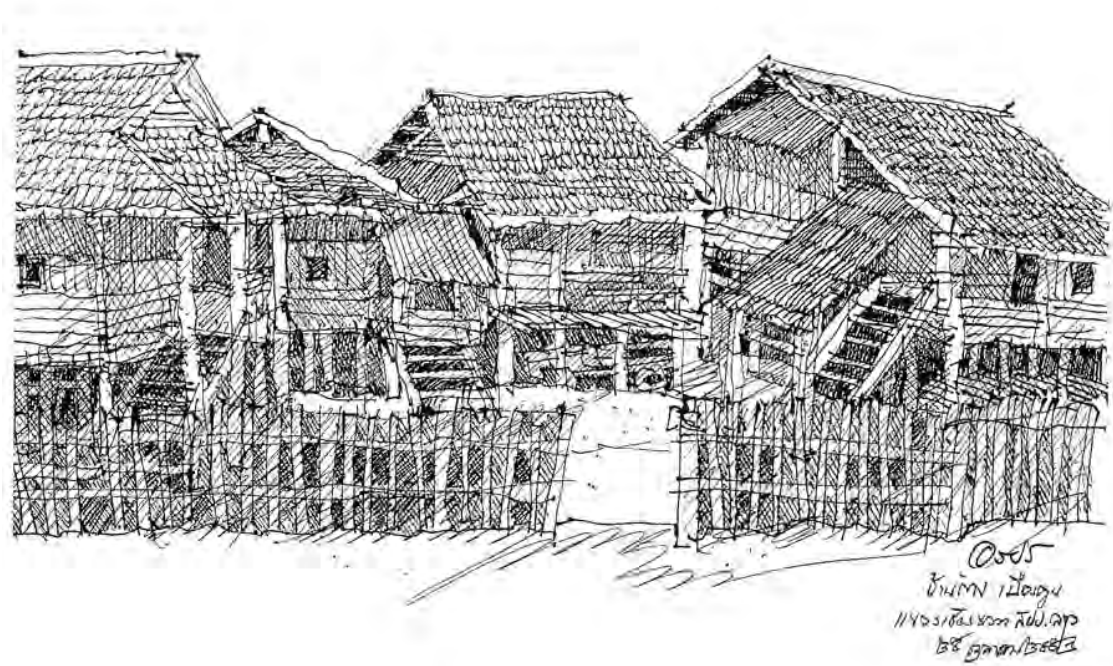

รูป 4-42 เรือนทวนที่บ้านห้วยกระสังข์ ตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

รูปที่ 4-43 เรือนพวนแบบโถงโปร่งที่มีองค์ประกอบป้องกันภัยจากภายนอกที่แข็งแรง ที่บ้านหนองหว้า ตำบลโคกปี่ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี

ชาวพวนที่พลัดพรากจากถิ่นต้นกำเนิดในเชียงขวางเข้ามาอยู่ในพื้นที่หลากหลายในประเทศไทย ล้วนมีหมู่บ้าน เรือน และวิถีชีวิตที่น่าศึกษา เพราะไม่ว่าจะตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ใดก็ตามก็ยังคงเป็นชาวพวนที่เอื้ออารี ขยัน สะอาด และธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมหลักที่สั่งสมต่อเนื่องกันมาอย่างยาวนาน

บรรยากาศในช่วงบ้านของบ้านกุ่ม เมืองชุมพล การตั้งถิ่นฐานใหม่ในพื้นที่เดิมที่จัดวิญญูณการอยู่อาศัยแบบดั้งเดิม ยังแฝงตัวอยู่อย่างอบอุ่นในระบบผังหมู่บ้านแบบทวีลักษณ์ คือมีที่การวางตัวเรือนตามยาวไปตามแนวถนน และวางกลุ่มเรือนล้อมช่วงในพื้นที่ต่อเนื่องถัดออกมา

พจนานุกรมบทที่ 4

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. **บ้านกับเมือง**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- ทรงยศ วีระวิมาศ. **สถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนลาวในหลวงพระบางและเรือนไทพวนในเชียงขวาง**. มปป. มปป.
- นพดล จันทวีระ. **ภูมิปัญญาชาวบ้านในเรือนพื้นถิ่นไทพวน : กรณีศึกษาตำบลคู้ยายหมี อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา** วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต (สาขาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2510
- บังอร ปิยะพันธ์. **ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.
- พอพันธ์ อูยานนท์. **เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคกลาง**. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, 2546.
- โพธิ์ แคมลำเจียก. **ตำนานไทพวน**. กรุงเทพฯ : ต.พลพิมพ์พรินต์ติ้ง จำกัด, 2537.
- _____. **วัฒนธรรมและประเพณีไทพวน**. กรุงเทพฯ : หจก.จงเจริญการพิมพ์, 2538
- _____. **พญา : มรดกภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทพวน**. กรุงเทพฯ : หจก.จงเจริญการพิมพ์, 2539.
- พุมิ วงวิจิต. (พิษณุ จันทรวินัน แปล). **ในความทรงจำของพุมิ วงวิจิต**. กรุงเทพฯ : บริษัท เมซีนมัลติมีเดียกรุ๊ป จำกัด (มหาชน), 2546.
- ยศ สันตสมบัติ. **อำนาจ พื้นที่และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ การเมือง วัฒนธรรมของประเทศไทยในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2551.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **“เชียงขวาง” สารานุกรมไทย เล่ม 10**. กรุงเทพฯ : ไทยมิตรการพิมพ์, 2529.
- . **“พวน” สารานุกรมไทย เล่ม 10**. กรุงเทพฯ : ไทยมิตรการพิมพ์, 2529.
- เรื่อง วงษ์พันธุ์. **พวนมะขามล้ม**. เอกสารบันทึกด้วยลายมือ ไม่ปรากฏปีที่เขียน.
- วาสนา บุญสม. **“บุญประเพณีแห่งวิถีชีวิตชาวพวน” วารสารศรีปทุม ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (มกราคม-มิถุนายน 2542)**
- วิเชียร วงศ์วิเศษ. **“ไทยพวน” พิมพ์เป็นอนุสรณ์เนื่องในงานทอดกฐินขององค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกฯ ณ วัดหาดเลี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย 24 ตุลาคม 2517**
- วีระพงศ์ มีสถาน. **สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์พวน**. กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมมิกการพิมพ์, 2539.
- สุรัชย์ ศิริไกร. **การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองลาว**. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คปไฟ, 2548.
- สุวิทย์ ธีรศาสตร์. **ประวัติศาสตร์ลาว 1779-1975**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2543.
- อรศิริ ปาณินท์. **เรือนพื้นถิ่นไทยพวนฯ**. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. **พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร สถานการณ์ในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2543.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. **ภาพรวมภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพฯ : บ.อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2544.
- Boonprasert, Chaluy. **Discourse Structure in Phuan**. MA. Thesis (Linguistics) Institute of Language and Culture for Rural Development, Faculty of Graduate Studies, Mahidol University, 1985.

Eam-Eiun, Chalong. **A Phonological Description of Phuan in Tambon-Hat-Siaw, Sisachanalua District Sukothai Province.** MA.Thesis (Linguistics) Institute of Language and Culture for Rural Development, Faculty of Graduate Studies, Mahidol University, 1986.

จากการสัมภาษณ์

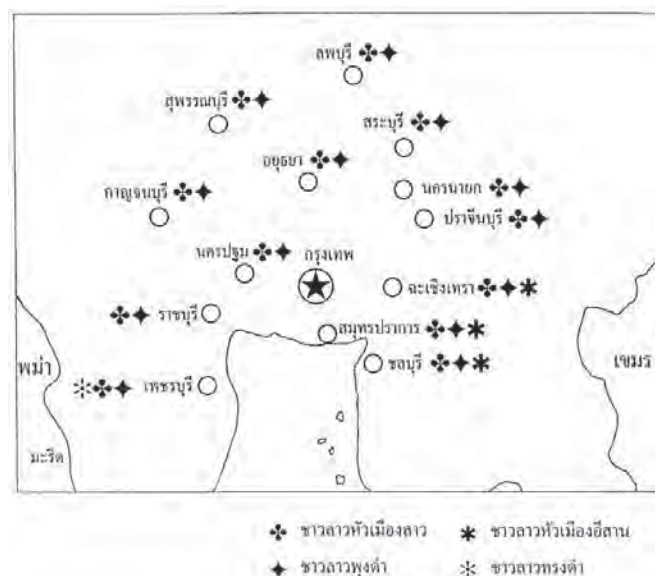
- พ่อสีอัมพร นันทะวง เลขที่ 06 บ้านนาอู่ เมืองคุน
- ผู้ใหญ่สมหมาย อินทะราสี ผู้ใหญ่บ้านคุ้มบ้านโรงสี เมืองคุน
- อ้ายเตาะ จันสม บ้านหมี เมืองแปก
- นางคำออน จันทะวง เลขที่ 09 บ้านหมี เมืองแปก
- นางวันสี ไสยะวง เลขที่ 06 คุ้มบ้านโรงสี เมืองคุน
- นางแสงจัน นันทะวง เลขที่ 06 บ้านนาอู่ เมืองคุน
- พ่อบุญเหลือ จันทะวง เลขที่ 08 บ้านหมี เมืองแปก
- ลุงเรือง วงษ์พันธ์ บ้านมะขามล้ม หมู่ 3 ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี
- ป้าสุดา วงษ์พันธ์ บ้านมะขามล้ม หมู่ 3 ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี
- ผู้ใหญ่ศักดิ์ศิลป์ วงษ์พันธ์ ผู้ใหญ่บ้านโคกโก หมู่ 1 ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี
- ครูชลอ สำราญมาก บ้านเลขที่ 2 หมู่ 2 บ้านโคกข่อย ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี
- นางบุญเสริม กุณาทน บ้านเลขที่ 15 หมู่ 3 บ้านวังร่อ ตำบลวังมหาร อำเภอนครสวรรค์
- นายทิม โสมภีร์ บ้านเลขที่ 25 หมู่ 3 บ้านวังร่อ ตำบลวังมหาร อำเภอนครสวรรค์
- นางสอ อึ้งทอง บ้านเลขที่ 6 หมู่ 4 บ้านมะขามล้ม ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี
- นายเสนา มาตริจิตร์ บ้านเลขที่ 12 หมู่ 3 บ้านมะขามล้ม ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

บทที่ 5

ลาวเวียง

ความนำ

ชาวลาวเวียงเป็นกลุ่มชนที่มีการย้ายถิ่นฐานจากเมืองเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มาอยู่อาศัยในประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น อันเป็นเวลา มากกว่า 200 ปี (สีลา วีระวงส์: 2535; เต็ม วิภาคย์พจนกิจ: 2540; บังอร ปิยะพันธุ์: 2541) การย้ายถิ่นฐานของชาวลาวเวียงมี 2 กลุ่ม (ศรีศักร วัลลิโภดม: 2546) กลุ่มแรกเป็นกลุ่มที่อพยพเข้ามาเอง ซึ่งโดยมากจะตั้งถิ่นฐานอยู่ในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และกลุ่มที่สองเป็นกลุ่มที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาในฐานะเชลยศึก โดยถูกส่งเข้ามาอยู่ในบริเวณภาคกลางของประเทศ หรือในอดีตคือหัวเมืองชั้นในต่างๆ (รูป 5-1) ในอดีตการตั้งถิ่นฐานของชาวลาวเวียงในประเทศไทย โดยเฉพาะในกลุ่มที่ถูกกวาดต้อนเข้ามานั้นได้ถูกกำหนดให้อยู่กันเป็นกลุ่มเฉพาะของชนเชื้อชาติลาวเวียง โดยสลับไปกับหมู่บ้านของไทย และให้อยู่ในแหล่งที่ตั้งที่มีลักษณะภูมิประเทศที่ใกล้เคียงกับถิ่นฐานเดิม อย่างไรก็ตามการตั้งถิ่นฐานของชาวลาวเวียงมักถูกกำหนดให้อยู่เป็นถิ่นที่ โดยมีให้มีการย้ายไปตั้งหลักแหล่งที่อื่น ทั้งนี้เนื่องมาจากเหตุผลความสำคัญด้านเศรษฐกิจและการปกครอง สำหรับชาวลาวเวียงเมื่อมีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น ก็มีการขยายชุมชนออกไปในพื้นที่ใกล้เคียงและกว้างไกลออกไป อย่างไรก็ตามการย้ายถิ่นของชาวลาวเวียงและชาวลาวอื่นๆ เพื่อออกไปตั้งชุมชนต่างเมืองเริ่มปรากฏมากขึ้นเมื่อมีการยกเลิกระบบไพร่ในปี พ.ศ. 2417 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา บรรดาชาวลาวเวียงจึงได้รับอิสระในการตั้งบ้านเรือนและการทำมาหากิน จึงมีการขยายและกระจายการตั้งบ้านเรือนออกไปในหลายท้องที่ ซึ่งปัจจุบันจะพบแหล่งของการตั้งถิ่นฐานของชาวลาวเวียงได้ในหลายพื้นที่ของประเทศไทย (สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคนอื่นๆ: 2547)

รูป 5-1 แหล่งที่ตั้งของชาวลาวเวียง (ชาวลาวหัวเมืองลาว) ในภาคกลาง ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ที่มา : บังอร ปิยะพันธุ์. ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย. 2541. หน้า 36.

Dovey (1985) กล่าวว่า ในการโยกย้ายถิ่นฐานที่อยู่อาศัย การปลูกสร้างบ้านเรือนในที่ตั้งใหม่มักมีการนำเอาแบบแผนทางสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรมเดิมมาใช้ หากสามารถกระทำได้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างความรู้สึกของความเป็นบ้าน (Sense of home) ให้กลับคืนมา ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้ที่ชาวลาวเวียงจะมีการนำแบบแผนบ้านเรือนเดิมมาสร้าง ณ สถานที่ที่อยู่แห่งใหม่ และอาจมีการผสมผสานแบบแผนทางสถาปัตยกรรมของวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่อยู่ใหม่ร่วมด้วย นอกจากนี้เนื่องจากในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมาประเทศไทยมีการพัฒนาทั้งในด้านสังคมเศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคต่างๆ ให้เกิดความสะดวกสบายในรูปแบบเมืองแผ่ขยายออกสู่พื้นที่ชนบทอย่างกว้างขวาง จึงมีผลอย่างมากต่อการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมในการอยู่อาศัยและวิถีชีวิตของชาวบ้านในชนบท โดยเฉพาะในกลุ่มชนลาวเวียงจะพบการเปลี่ยนแปลงไปมากเมื่อเทียบกับกลุ่มเชื้อสายชนลาวอื่นๆ ด้วยกัน เช่น ลาวโซ่ง เป็นต้น (ศรีศักร วัลลิโภดม: 2553) ดังนั้นการปรับตัวของชาวลาวเวียงในประเทศไทย โดยเฉพาะสภาพแวดล้อมในการอยู่อาศัยต่อบริบทและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นเป็นอย่างไร

นอกจากนี้การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชนลาวเวียงในประเทศไทยนั้นก็ยังมีปรากฏไม่มากนัก ส่วนใหญ่ปรากฏในแง่ของภาษาที่สัมพันธ์กับฐานข้อมูลแหล่งที่ตั้ง (สุวัฒนา เลี่ยมประวัตติ: 2545; สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคนอื่นๆ: 2547) วัฒนธรรมประเพณี (ศิริศักดิ์ คุ่มรักษา: 2541; วีระพงศ์ มีสถาน: 2550) และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์: 2547; 2554) ซึ่งในกลุ่มนี้เรื่องราวของชาวลาวเวียงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการศึกษาในภาพรวม ส่วนการศึกษาที่มุ่งเน้นเรื่องราวของกลุ่มชนลาวเวียงโดยเฉพาะ ได้แก่ การศึกษาวิจัย เรื่อง “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวลาวเวียงและลาวพวนในอำเภอนมสามัคคีและอำเภอสยามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา” โดย เพ็ญศรี ดูก และนารี สาริกะภูติ (2529) ซึ่งเน้นประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและวัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวลาวเวียงและลาวพวนในพื้นที่ศึกษา และ “สื่อสัญลักษณ์ผ้าลาวเวียง” โดย ชนิตา ตั้งถาวรสิริกุล (2541) ซึ่งเป็นการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ของผ้าทอของชาวลาวเวียงบ้านทุ่งนา ในจังหวัดอุทัยธานีกับความหมายต่อระบบทางสังคม และระบบความคิดความเชื่อของการเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติและจักรวาล เป็นต้น จากการศึกษาที่กล่าวมานี้จะพบว่าการนำเสนอเรื่องราวของการปรับตัวของสภาพแวดล้อมเพื่อการอยู่อาศัยของกลุ่มชนกลุ่มนี้ยังไม่ปรากฏ การศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปรับตัวของชาวลาวเวียงของสภาพแวดล้อมทางกายภาพของบ้านและชุมชนที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับกับบริบทดั้งเดิม ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ชาวลาวเวียงมีการโยกย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ในบริเวณหัวเมืองชั้นในหรือบริเวณลุ่มน้ำภาคกลางตั้งแต่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น การศึกษานี้จึงมุ่งเน้นการทำความเข้าใจต่อการปรับตัวของสภาพแวดล้อมเพื่อการอยู่อาศัยที่สัมพันธ์กับปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมของชาวลาวเวียงในบริเวณลุ่มน้ำภาคกลางนี้ อย่างไรก็ตามการศึกษาในลักษณะนี้จำเป็นต้องมีการเลือกพื้นที่ศึกษา เพื่อทำความเข้าใจลงลึกทั้งในประเด็นต่างๆ ดังนี้

- ในบริบทของพื้นที่ศึกษา ชาวลาวเวียงมีการปรับตัวในด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ที่แตกต่างไปจากพื้นที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวอย่างไร?

- ทรัพยากรทางชีวภาพในบริบทของพื้นที่ศึกษาทำให้เกิดการปรับตัวในวิถีชีวิตและระบบเศรษฐกิจอย่างไร?
- หมู่บ้านและเรือนของชาวลาวเวียงในพื้นที่ศึกษา มีความเหมือนหรือแตกต่างไปจากหมู่บ้านและเรือนในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวอย่างไร?
- แนวโน้มในอนาคตของการปรับตัวของเรือนและสภาพแวดล้อมของชุมชนลาวเวียงในพื้นที่ศึกษาจะเป็นอย่างไร?
- ภูมิปัญญาใหม่ที่มาพร้อมกับบริบทใหม่เพื่อการปรับตัวให้วิถีชีวิตและระบบนิเวศมีความสมดุล?

การศึกษานี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นการศึกษาภาคสนาม ในพื้นที่กรณีศึกษาที่มีการคัดเลือกจากศักยภาพการดำรงอยู่ของชุมชนและเรือนพื้นถิ่น ซึ่งในส่วนนี้จะมีการอธิบายในรายละเอียดต่อไป วิธีการเก็บข้อมูลใช้การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มจากชุมชนที่เลือกสรรเพื่อการศึกษา นอกจากนี้ยังมีการศึกษาภาคเอกสารที่เกี่ยวข้องประกอบอีกด้วย ข้อมูลที่ได้รับทั้งหมดถูกวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์ข้ามกรณีศึกษา (Cross-case analysis) และการจัดกลุ่ม (Classification) เพื่อหาลักษณะร่วมทางสถาปัตยกรรมในแต่ละท้องถิ่น ก่อนการศึกษาเปรียบเทียบเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงการปรับตัวของสภาพแวดล้อมเพื่อการอยู่อาศัยที่สัมพันธ์กับปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมของชาวลาวเวียงในท้องถิ่นของตน

พื้นที่หลักในการศึกษาในกลุ่มน้ำภาคกลาง

เนื่องจากกลุ่มน้ำภาคกลาง ประกอบด้วย 6 กลุ่มน้ำสำคัญ คือ กลุ่มน้ำเจ้าพระยา กลุ่มน้ำสะแกกรัง กลุ่มน้ำป่าสัก กลุ่มน้ำท่าจีน กลุ่มน้ำแม่กลอง และกลุ่มน้ำเพชรบุรี การเลือกพื้นที่ศึกษานั้นจึงมุ่งเน้นในบริเวณกลุ่มน้ำที่มีความหนาแน่นของการอยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง และมีความหลากหลายทางภูมิศาสตร์อันจะทำให้เห็นลักษณะการปรับตัวของการอยู่อาศัยของกลุ่มชนกับบริบทสภาพแวดล้อมตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย จากทั้ง 6 กลุ่มน้ำในภาคกลางนี้จะพบว่ากลุ่มน้ำท่าจีน กลุ่มน้ำแม่กลอง และกลุ่มน้ำเพชรบุรี เป็นบริเวณที่มีความหลากหลายทางภูมิศาสตร์ที่สูงและจะพบการกระจายตัวของการตั้งถิ่นฐานของลาวเวียงจำนวนมาก

การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนที่ใช้ภาษาลาวเวียง/ลาวกลาง ในบริเวณกลุ่มน้ำท่าจีน กลุ่มน้ำแม่กลอง และกลุ่มน้ำเพชรบุรี จะพบกระจายอยู่ในจังหวัดสุพรรณบุรี นครปฐม เพชรบุรี และราชบุรี (สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ: 2547) ซึ่งมีดังนี้

- จังหวัดสุพรรณบุรี บริเวณตำบลพิหารแดง ในอำเภอมือง (สอนสุพรรณ: 2554) และบ้านขาม ตำบลพลับพลาชัย และบ้านจรัลเก่า ตำบลบ้านไช้ ในอำเภออู่ทอง ซึ่งอยู่ในบริเวณกลุ่มน้ำท่าจีน
- จังหวัดนครปฐม บริเวณวัดกลางคูเวียง ตำบลสัมปทวน อำเภอนครชัยศรี ซึ่งอยู่ในบริเวณกลุ่มน้ำท่าจีน
- จังหวัดเพชรบุรี บริเวณตำบลสระพัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งอยู่ในบริเวณกลุ่มน้ำเพชรบุรี (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี: 2554)

- จังหวัดราชบุรี บริเวณตำบลเขาแร้ง อำเภอเมือง ตำบลบ้านฆ้อง ตำบลบ้านสิงห์ ตำบลบ้านเลือก ตำบลดอนทราย อำเภอโพธาราม ตำบลกรับใหญ่ ตำบลหนองกบ ตำบลปากแรต ตำบลหนองอ้อ ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง ตำบลจอมบึง ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง (วีระพงศ์ มีสถาน: 2550) ซึ่งอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำแม่กลอง

งานวิจัยนี้จึงมีการสำรวจชุมชนลาวเวียงของทั้ง 4 จังหวัดในเบื้องต้น ยกเว้นในจังหวัดราชบุรีที่เลือกทำการสำรวจเฉพาะในเขตอำเภอโพธาราม ทั้งนี้เนื่องจากตามประวัติดั้งเดิมพื้นที่เขตอำเภอโพธาราม ซึ่งตั้งอยู่บริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแม่กลอง เป็นบริเวณที่ชาวลาวเวียงถูกกวาดต้อนให้เข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ศิริศักดิ์ คุ้มรักษา: 2541; สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์: 2547; วีระพงศ์ มีสถาน: 2550; ประพันธ์ อุบลธรรม: 2549) และในปัจจุบันมีหมู่บ้านลาวเวียงอยู่เป็นจำนวนมาก (สุวัฒนา เลี่ยมประวัตติ : 2545) ชาวลาวเวียงในท้องถิ่นนี้ยังคงมีการรักษาและสืบสานประเพณีบางอย่างที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนมาจนปัจจุบัน

นอกจากนี้งานวิจัยนี้ยังมีการสำรวจเพิ่มเติมในพื้นที่นอกเขตลุ่มน้ำภาคกลางอีก 2 ชุมชน คือ ชุมชนในบริเวณ ตำบลหัวสำโรง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา และชุมชนในบริเวณตำบลหัวถนน อำเภอพนสนิม จังหวัดชลบุรี ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อลักษณะการดำรงอยู่ของชุมชนลาวเวียงมากยิ่งขึ้น

จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ในเบื้องต้นจะพบว่าบ้านเรือนที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมชุมชนของชาวลาวเวียงส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตค่อนข้างมาก และพบว่าบ้านเรือนของชาวลาวเวียงส่วนใหญ่มีการปรับเปลี่ยนจากลักษณะบ้านพื้นถิ่นเป็นบ้านโครงสร้างคอนกรีตและก่ออิฐถือปูนทั้งหลัง หรือเป็นบ้านที่มีลักษณะที่สามารถพบเห็นได้โดยทั่วไปในเมือง ในหลายท้องที่ และไม่สื่อให้เห็นอัตลักษณ์ของบ้านเรือนพักอาศัยดั้งเดิมของชุมชน บ้านเรือนที่ยังคงลักษณะพื้นถิ่นมีเหลืออยู่เพียงจำนวนน้อยและมักตั้งอยู่อย่างกระจายตัวไม่รวมกันเป็นกลุ่มบ้าน ซึ่งแม้จะพบการรวมกลุ่มบ้านพื้นถิ่นอยู่บ้างแต่ก็มีจำนวนไม่มากนัก เช่น ในบริเวณพื้นที่บ้านบ่อมะกรูด ตำบลบ้านฆ้อง อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี บริเวณตำบลสระพัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี และบริเวณบ้านจรัลเก่า ตำบลบ้านโข้ง ในอำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

การเลือกพื้นที่ศึกษานั้นสามารถกระทำได้ 2 กรณี คือ การเลือกพื้นที่ศึกษาจากหลายท้องที่ และการเลือกพื้นที่ศึกษาในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง แต่เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการศึกษานี้เพื่อนำเสนอลักษณะและการเปลี่ยนแปลงบ้านและชุมชนพื้นถิ่นของชาวลาวเวียง ซึ่งจำเป็นต้องมีการศึกษาลงลึกในรายละเอียด การเลือกทำการศึกษาในชุมชนหรือพื้นที่ๆหนึ่งเฉพาะ จึงเป็นแนวทางที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้มากกว่า การศึกษานี้ได้มุ่งเน้นการเลือกพื้นที่ศึกษาในตำบลบ้านเลือก อำเภอโพธาราม ด้วยเหตุผลดังนี้

ประการแรก จากหลักฐานบันทึกต่างๆ ชุมชนตำบลบ้านเลือกเป็นบริเวณพื้นที่ดั้งเดิมพื้นที่หนึ่งที่ชาวลาวเวียงเข้ามาตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี โดยเฉพาะจากหลักฐานการจัดตั้งวัด จะพบว่าวัดบ้านเลือก ซึ่งอยู่ในพื้นที่หมู่ 3 ของตำบลบ้านเลือก เป็นวัดที่มีอายุเก่าแก่มากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับวัดอื่นๆในละแวกใกล้เคียง โดยมีการก่อตั้งตั้งมาแต่ปี พ.ศ. 2334 ในสมัยรัชกาลที่ 1 (สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์ 2547: 136)

ประการที่สอง ตำบลบ้านเลือกเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีจำนวนหมู่บ้านของชาวลาวเวียงอยู่มาก นอกจากนี้ตำบลบ้านเลือกยังได้รับเลือกเป็นตัวแทนของชาวลาวเวียงในการแสดงออกทางวัฒนธรรมร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆของจังหวัดราชบุรี¹

ประการสุดท้าย และเป็นสิ่งที่สำคัญมาก คือ การดำรงอยู่ของสภาพแวดล้อมทางกายภาพของบ้านเรือนและชุมชนที่ยังคงมีลักษณะพื้นถิ่น ซึ่งหมายถึงการมีบ้านเรือนที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะทางสถาปัตยกรรมเฉพาะของท้องถิ่น และอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มชุมชน จากการสำรวจในหลายพื้นที่ในละแวกอำเภอจะพบว่าบ้านเรือนของชาวลาวเวียงมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะที่อยู่อาศัยสู่รูปแบบเมืองอย่างมาก การคงอยู่ของบ้านพื้นถิ่นของชาวลาวเวียงมีหลงเหลืออยู่น้อย และมักอยู่อย่างกระจัดกระจาย ในขณะที่ในตำบลบ้านเลือกยังสามารถพบการรวมกลุ่มของบ้านพื้นถิ่นอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในบริเวณพื้นที่หมู่ 1 ของตำบล ดังนั้นในงานวิจัยนี้จึงเลือกทำการศึกษา ณ ตำบลบ้านเลือก อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรีเป็นหลัก โดยมีการเข้าศึกษาสำรวจในช่วงเดือนมกราคม พ.ศ. 2553 – พฤษภาคม พ.ศ. 2554 อย่างไรก็ตามลักษณะบ้านเรือนพื้นถิ่นที่ยังคงหลงเหลือของชาวลาวเวียงในแหล่งอื่นๆ นอกเหนือจากในตำบลบ้านเลือกจะถูกนำมาอภิปรายร่วมด้วยเป็นบางส่วนเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงการนำเสนอสาระทางวัฒนธรรมผ่านสถาปัตยกรรมมาอยู่อาศัยในบริบทภาคกลางของประเทศไทยมากขึ้นอีกด้วย

พื้นที่เลือกสรรในการศึกษาเปรียบเทียบในชุมชนดั้งเดิม

ชาวลาวเวียงในบริเวณลุ่มน้ำภาคกลางมีการโยกย้ายการตั้งถิ่นฐานจากเมืองเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มามากกว่าสองศตวรรษ การศึกษานี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาลักษณะบ้านเรือนดั้งเดิม ณ เมืองเวียงจันทน์ เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อการปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงของชาวลาวเวียง ในตำบลบ้านเลือก จังหวัดราชบุรี เมืองเวียงจันทน์เป็นอย่างไร และการเลือกพื้นที่ในการศึกษาเป็นอย่างไร

เวียงจันทน์ เป็นเมืองหลวงของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งตั้งอยู่บริเวณฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง และอยู่ตรงกันข้ามกับบริเวณจังหวัดหนองคาย เมืองเวียงจันทน์ได้รับการสถาปนาเป็นราชธานีของอาณาจักรล้านช้างต่อจากหลวงพระบาง ในสมัยสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เมื่อปี พ.ศ. 2102 โดยมีนามว่า กรุงศรีสัตนาคนหุต ुकตะมะราชธานีล้านช้างเวียงจันทน์ (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์: 2547) เมื่อ ปี พ.ศ. 2250 อาณาจักรล้านช้างเสื่อมอำนาจลงเวียงจันทน์กลายเป็นอาณาจักรอิสระ และมีนามว่า อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ จนกระทั่งในราวปลายปี พ.ศ. 2321 สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้โปรดฯให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์คุมกำลังไปตีเมืองเวียงจันทน์ และสามารถยึดเมืองได้สำเร็จในปี พ.ศ. 2322 อาณาจักรเวียงจันทน์จึงได้ตกเป็นประเทศราชของไทยนับแต่นั้นเป็นต้นมา

ครอบครัวชาวลาวจากเมืองเวียงจันทน์ถูกกวาดต้อนครั้งใหญ่อีกครั้งในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากการก่อกบฏของเจ้าอนุวงศ์ ซึ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้ปกครองเมืองเวียงจันทน์ตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 2 ต่อจากเจ้านันทเสนและเจ้าอินทวงศ์ (พ.ศ. 2325-2347) การก่อกบฏเจ้าอนุวงศ์เพื่อการกอบกู้เอกราชให้กับเมืองเวียงจันทน์เริ่มขึ้นตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2369 ซึ่งเป็นช่วงที่เจ้าราชบุตร (ไย) โอรสของเจ้า

อนุวงศ์เป็นเจ้าเมืองจำปาศักดิ์ ทำให้เจ้าอนุวงศ์มีอำนาจแผ่ขยายอิทธิพลออกไปได้กว้างขวาง กองทัพเมืองเวียงจันทน์จึงร่วมกับเมืองจำปาศักดิ์เข้ามานำชาวลาวเวียงจากเมืองนครราชสีมาและหัวเมืองชั้นในของเมืองสระบุรีไปเป็นจำนวนมาก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงส่งกองทัพ ซึ่งนำโดยกรมพระราชวังบวรฯ เป็นแม่ทัพหลวงไปปราบ และสามารถตีเมืองเวียงจันทน์และหัวเมืองรายทางที่เข้ากับเมืองเวียงจันทน์ได้ในปีเดียวกัน ในการตีเมืองเวียงจันทน์ในครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ให้กวาดต้อนผู้คนจากเมืองเวียงจันทน์และหัวเมืองลาวใกล้เคียงมาให้มากที่สุด (บังอร ปิยะพันธุ์: 2541) ทั้งนี้ยังมีการทำลายบ้านเมืองและสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ซึ่งคงเหลือเพียงพระอารามสำคัญบางแห่ง เช่น หอพระแก้ว วัดสี่สะเกต เป็นต้น การตีเมืองในครั้งนี้ก็เพื่อมิให้เมืองเวียงจันทน์ตั้งเป็นบ้านเมืองได้อีกต่อไป

จากนั้นใน ปี พ.ศ. 2436 ดินแดนลาวถูกตกอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส เมืองเวียงจันทน์ถูกกำหนดให้เป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครองของลาว ภายใต้อาณัติของฝรั่งเศส แม้ว่าต่อมาภายหลังเมื่อประเทศลาวได้ประกาศอิสรภาพจากการเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2498 และถูกปลดแอกโดยพรรคปฏิวัติประชาชนลาวในปี พ.ศ. 2517 เมืองเวียงจันทน์ก็ยังคงถูกตั้งให้เป็นเมืองหลวงของลาว (สุวิทย์ ธีรศาสตร์: 2543; บุญช่วย ศรีสวัสดิ์: 2547; ศูนย์อินโดจีนศึกษา วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา: มปท.)

เวียงจันทน์ในปัจจุบันแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ นครหลวงเวียงจันทน์ และแขวงเวียงจันทน์ ซึ่งทั้งสองส่วนนี้ก็ยังมีการเปลี่ยนแปลงการแจกแจงและเพิ่มจำนวนเมืองอย่างต่อเนื่องด้วยเช่นกัน

นครหลวงเวียงจันทน์ (เดิมชื่อ นครเวียงจันทน์ หรือกำแพงเวียงจันทน์) มีพื้นที่ทั้งสิ้น 3,920 ตารางกิโลเมตร และมีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 9 เมือง ได้แก่ จันทะบูลี (Chanthabuly) สีโคตตะบอง (Sikhottabong) ไชเสตธา (Xaysetha) เมืองสีสัตตะนาก (Sisattanak) นาทรายทอง (Naxaythong) ไชธานี (Xaithany) เมืองหาดชายฟอง (Hadxayfong) สังทอง (Sangthong) และปากงึม (Parkngum) ทั้งนี้นครหลวงเวียงจันทน์นี้มีเมืองเวียงจันทน์เป็นเมืองหลวง

ส่วนแขวงเวียงจันทน์ ซึ่งถูกแยกออกมาเป็นแขวงในปี พ.ศ. 2532 มีพื้นที่ประมาณ 19,900 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย 13 เมือง ได้แก่ โพนโฮง (Phonhong) ธุระคม เดิมชื่อเมืองธุดมหงส์สถิต (Thoulakhom) แก้วอุดม (Keo Oudom) กาสี (Kasy) วังเวียง (Vangvieng) เฟื่อง (Feuang) ชนะคาม หรือซานะคาม (Xanakharm) แมด (Mad) หินเห็บ (Hinhurp) เวียงคำ (Viengkham) ชัยสมบรุณ (Xaisomboun) หมื่น (Muen) และฮ่อม (Hom)

อย่างไรก็ตามเนื่องจากเขตเวียงจันทน์เป็นเมืองหลวงของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมากกว่าศตวรรษ นับเป็นพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาสู่ความเป็นเมืองอย่างมาก โดยเฉพาะหลังการประกาศใช้นโยบายจินตนาการใหม่ (New thinking) นับจากปี ค.ศ. 1986 (พ.ศ. 2529) เป็นต้นมา (ภูมิวิไล ศิริพลเดช: 2550) รูปแบบบ้านเรือนมีการเปลี่ยนแปลงไปเพื่อตอบสนองกิจกรรมและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป (วิระณี แสงจันทร์: 2542) ซึ่งมีผลต่อการดำรงอยู่ของเรือนพื้นถิ่นในนครหลวงเวียงจันทน์อย่างมากด้วยเช่นกัน ในปัจจุบันเรือนพื้นถิ่นในนครหลวงเวียงจันทน์มีจำนวนลดลงอย่างมากเช่นเดียวกับในบริเวณภาคกลางของประเทศไทย ดังนั้นข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะของเรือนพื้นถิ่นในเมืองเวียงจันทน์จึงมาจาก 2 ส่วน ข้อมูลส่วนแรกมาจากหนังสือ “เรือนลาว: ในเขตเวียงจันทน์และหลวงพระบาง”²

ซึ่งเป็นการศึกษาของ Sophie Clement-Charpenter and Pierre Clement (1990/มปท.) ข้อมูลส่วนที่สองมาจากการสำรวจภาคสนามบ้านและเรือนพื้นถิ่นของทีมิวิจัย ในการเลือกพื้นที่ศึกษาและกรณีศึกษาในครั้งนี้เลือกโดยอิงข้อมูลบางส่วนจากหนังสือเรือนลาว: ในเขตเวียงจันทน์และหลวงพระบาง และจากการแนะนำโดยผู้เชี่ยวชาญจากมหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว ในนครหลวงเวียงจันทน์

พื้นที่และเรือนพื้นถิ่นที่ทำการสำรวจในช่วงเดือนสิงหาคม 2553 ประกอบด้วย

- เรือนเลขที่ 166 หน่วย 10 บ้านดอนนูน เมืองไซทานี นครหลวงเวียงจันทน์ เรือนหลังนี้ถูกสร้างขึ้นประมาณปี ค.ศ. 1950 และถูกศึกษาโดย Sophie Clement-Charpenter and Pierre Clement (1990/มปท.) ซึ่งปัจจุบันเป็นเรือนที่ได้รับการอนุรักษ์ไว้ โดยที่ยังมีการอยู่อาศัยจริง
- เรือนเลขที่ 134 หน่วย 14 และเรือนเลขที่ 146 หน่วย 15 ในบ้านหัวห้า เมืองหาดทรายฟอง นครหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ได้รับการรักษาไว้เพื่อเป็นพื้นที่เกษตรกรรมของเมือง เรือนหลังแรกถูกสร้างขึ้นประมาณช่วงทศวรรษที่ 1950 และเรือนหลังที่สองถูกสร้างขึ้นประมาณปี ค.ศ. 1970
- เรือนเลขที่ 30 หน่วย 25 บ้านห้องคำ เมืองจันทบุรี นครหลวงเวียงจันทน์ ถูกสร้างขึ้นประมาณช่วงทศวรรษที่ 1950 เป็นเรือนที่ปัจจุบันถูกปรับปรุงไปมากจนเกือบไม่เหลือลักษณะเค้าโครงของเรือนเดิม

กรณีศึกษาทั้งหมดเหล่านี้จะถูกประมวลเพื่อทำความเข้าใจลักษณะร่วมของลักษณะความสัมพันธ์ของบริบทและเรือนลาวในเขตพระนครหลวงเวียงจันทน์ต่อไป

บริบทธรรมชาติ บริบทสรรค์สร้างและชีวิตในเวียงจันทน์

สภาพภูมิประเทศของเวียงจันทน์เป็นพื้นที่ลุ่ม เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นที่ราบในการทำนา มีภูเขาอยู่บางส่วนทางทิศตะวันตก และมีแม่น้ำสายสำคัญ คือ แม่น้ำโขง แม่น้ำลิก และแม่น้ำจึม แต่เนื่องจากการศึกษาสงครามในอดีตจึงอาจทำให้การตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยของผู้คนที่ไหลเวียนของผู้คนจากวัฒนธรรมอื่นๆ เข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่ร่วมด้วย เช่น ชาวไท-พวน และชาวต่างชาติ โดยเฉพาะจากซีกโลกตะวันตกที่เข้ามาแสวงอำนาจหรือมาทำการล่าอาณานิคม เป็นต้น ซึ่งการโยกย้ายถิ่นฐานจึงอาจมีผลต่อบริบทสรรค์สร้างเพื่อการอยู่อาศัยของผู้คนในแถบนี้ตามไปด้วย

อุทอง ประศาสน์วิจิตร (2551: 223) อธิบายว่า คติโบราณในการเลือกทำเลที่ตั้งบ้านของชาวลาวจะต้องประกอบไปด้วย น้ำ นา และโนน โดยโนนเป็นที่ดอนที่น้ำไม่ท่วมและเป็นพื้นที่ที่ในการสร้างที่อยู่อาศัย การตั้งถิ่นฐานจึงมีลักษณะเป็นกลุ่มบ้านอยู่บนที่ดอนและล้อมรอบด้วยพื้นที่ในการทำกินโดยเฉพาะการทำนา (รูป 5-2) การอยู่อาศัยโดยมากมักมีการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มบ้านหรือชุมชน ในอดีตประเพณีของชาวลาวผู้ชายจะต้องแต่งงานเข้าบ้านผู้หญิง และเมื่อที่อยู่อาศัยในบ้านหรือชุมชนเริ่มแออัด และที่ทำนาทำกินเริ่มไกลจนไปมาลำบากมากขึ้น ก็อาจมีการชักชวนเพื่อนบ้านไปตั้งบ้านกันใหม่ แต่มักใกล้บ้านที่เคยอาศัย หรือใกล้กับที่นาของตน ทั้งนี้จะเห็นได้จากกรณีศึกษาที่บ้านดอนนูน ซึ่งตั้งอยู่ทางตอนเหนือของเวียงจันทน์ ในอดีตบริเวณบ้านดอนนูนเป็นพื้นที่ป่า และชาวบ้านในหมู่บ้านนี้ส่วนใหญ่ย้ายมาจากบ้านทวย ซึ่งอยู่ทางด้านทิศตะวันออก

เฉียงใต้ของหมู่บ้าน ในปี ค.ศ.1938 บ้านดอนนูน มีเพียง 10 หลังคาเรือน แต่ในปี ค.ศ.1972 บ้านดอนนูน ประกอบด้วย 150 หลังคาเรือน (Chapenter & Clement 1990/มปท.: 71)

รูป 5-2 ลักษณะของชุมชนที่ล้อมรอบด้วยพื้นที่ในการทำนา

(ซ้าย) บ้านหัวห้า เมืองหาดขายฟอง ในปี พ.ศ. 2551 ซึ่งมีลักษณะชุมชนที่กระจุกตัว เรียงไปตามเส้นทางของถนน โดยมีที่นาอยู่ทางด้านหลัง

(ขวา) บ้านดอนนูน เมืองไชธานี ในปี พ.ศ.2553 ซึ่งมีลักษณะชุมชนที่มีการกระจุกตัวของบ้านเรือนและมีถนนสายหลัก ล้อมรอบหมู่บ้าน โดยมีที่นาอยู่ถัดออกไปจากถนน

ที่มา : <http://www.earth.google.com>

จากการสัมภาษณ์ ชาวบ้านที่บ้านดอนนูน และที่บ้านหัวห้า กล่าวว่าในอดีตทุกบ้านทำนา เป็นนาปี และเป็นนาดำ ข้าวที่ปลูกส่วนใหญ่เป็นข้าวเหนียว และมีข้าวเจ้าหอมมะลิบางส่วน การปลูกของชาวบ้านส่วนใหญ่ปลูกเอาไว้กิน ที่เหลือจึงขาย ข้าวจะถูกเก็บไว้ในยุ้ง และเมื่อจะใช้จึงนำออกมาตำ โดยใช้ครก กระเดื่อง อย่างไรก็ตามลักษณะการทำนาและการดำข้าวของชาวบ้าน โดยเฉพาะที่บ้านดอนนูน เมืองไชธานี มีการเปลี่ยนแปลงไป ลักษณะการทำนาปีได้ถูกเปลี่ยนเป็นแบบนาปรัง หรือนาแซง ตั้งแต่ประมาณ ปี ค.ศ. 1998 เนื่องจากการพัฒนาระบบชลประทานบริเวณหมู่บ้าน และการมีระบบโรงสี ปัจจุบันชาวบ้านทำนาแซง ปีละ 2 ครั้ง ผลผลิตข้าวที่ได้ยังถูกเก็บไว้ใช้กินและที่เหลือจึงเอาไปขาย ชาวบ้านจะไม่ดำข้าวกินแล้ว แต่จะเอาข้าวไปสีที่โรงสี ในอดีตการสีข้าวจะมีค่าจ้างเป็นปลายข้าวและเปลือกข้าว แต่ในปัจจุบันมีค่าใช้จ่ายในการสี 5,000 กีบ ต่อ 1 เปา (1 กระสอบเล็ก หรือ ประมาณ 50 กิโลกรัม)

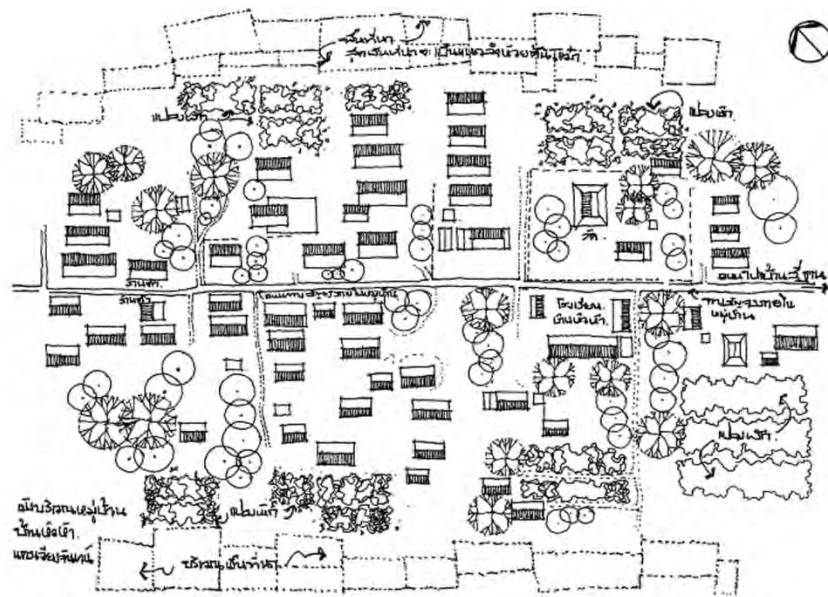
อย่างไรก็ตามเนื่องจากการพัฒนาสู่ความเป็นเมืองและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของเวียงจันทน์ ทำให้ชาวบ้านจำเป็นต้องมีการปรับตัวและหารายได้เพิ่มมากขึ้น ชาวบ้านจึงประกอบอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น เพื่อหารายได้เพิ่มขึ้น เช่น การเย็บผ้าเช็ดเท้า การเลิกทำนาและเข้าไปทำงานในเมือง หรือการข้ามมาหา งานทำในประเทศไทย ซึ่งทำให้ต้องทิ้งบ้านและการทำนาของตนเองไปด้วย เป็นต้น

บ้านและเรือนในเวียงจันทน์

บ้านและเรือนในภาษาลาวนั้นมีความหมายที่แตกต่างกัน เช่นเดียวกับในภาษาไทย โดยที่เรือนหมายถึง หน่วยหรือโครงสร้างที่เป็นที่พักอาศัยของครัวเรือน ในขณะที่บ้าน นอกจากจะหมายถึงโครงสร้างที่เป็นที่พักอาศัยแล้วยังหมายถึงบริเวณโดยรอบของพื้นที่ที่พักอาศัยของแต่ละครัวเรือน กลุ่มญาติ และกลุ่มของครัวเรือนที่อยู่รวมกันเป็นลักษณะของชุมชน โดยมากมักมีการอยู่รวมกันเป็นกลุ่มบ้านหรือชุมชน (ศรีศักร วัลลิโภดม: 2553; Charpenter & Clement: 1990/มปท.)

ในแต่ละกลุ่มบ้านนอกจากจะประกอบด้วยเรือนพักอาศัยที่รายล้อมด้วยที่นาทำกินแล้ว ยังประกอบองค์ประกอบหลัก คือ วัดและหอผีบ้าน ซึ่งทั้งสองส่วนนี้มีเป้าหมายในการสร้างและตำแหน่งในพื้นที่ชุมชนที่แตกต่างกัน (Charpenter & Clement 1990/มปท.: 219-222) วัดถูกสร้างขึ้น เพื่อให้ที่พึ่งทางจิตใจ เป็นที่รวมกันของผู้คนในการทำกิจกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์และความเชื่อของสังคมนั้นๆ ในขณะเดียวกัน จะทำให้เกิดการซึมซับคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ฝังงอไปด้วย วัดจะสร้างอยู่ในเขตบ้าน และถูกสร้างจากความภูมิใจ ชาวบ้านจะอุทิศตนและเงินทองเพื่อให้วัดของตนเกิดความมั่งคั่ง ในขณะที่ยังหอผีบ้านถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่รวมดวงวิญญาณของผู้ตาย ผีเจ้าถิ่น หรือเทวดาอารักษ์ต่างๆ และทำหน้าที่เพื่อตอบสนองความต้องการทางวัตถุในเรื่อง อาหาร สุขภาพ และการป้องกัน หอผีบ้านจึงมักมีหน้าที่ดูแลบ้าน เขตแดน ไร่นา และป่า ดังนั้นตำแหน่งที่ตั้งของหอผีบ้านมักอยู่นอกเขตพื้นที่อยู่อาศัย เช่น ในบ้านดอนนูน เมืองไซธานี หอผีบ้านนั้นตั้งอยู่ในป่าละเมาะบริเวณชายทุ่งนาด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของบ้าน ซึ่งชาวบ้านเองก็มักจะเข้าไปในบริเวณพื้นที่ของหอผีบ้าน จะมีเพียงหมอเจ้าผีบ้าน หรือเจ้าจำผีบ้านเป็นผู้ดูแลหอผีและเส้นไหว้อย่างสม่ำเสมอ (รูป 5-2)

การตั้งบ้านเรือนมักอยู่รวมกันเป็นกลุ่มของเครือญาติ การเรียงตัวของแต่ละเรือนจะให้ความเคารพซึ่งกันและกันระหว่างเรือน โดยมักให้มีการวางหลังคาเรียงไปในแนวเดียวกัน หรือขนานกันในทุกหลัง เรือนที่อยู่ตรงกันข้ามในแต่ละกลุ่มบ้านของเครือญาติมักมีการหันเรือนด้านที่เป็นหัวนอนของแต่ละเรือนมาเจอกับด้านที่เป็นหัวนอนของเรือนอีกหลัง (Charpenter & Clement 1990/มปท.: 227) การตั้งกลุ่มบ้านเรือนในลักษณะนี้ยังปรากฏชัดเจนในผังหมู่บ้านของบ้านหัวห้า เมืองหาดทรายฟอง (รูป 5-3)

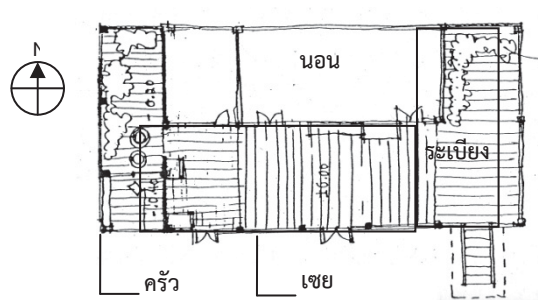
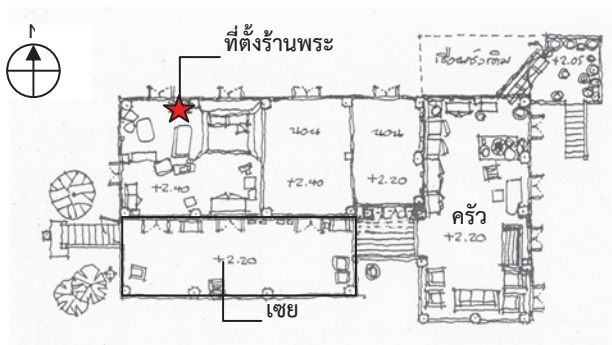
รูป 5-3 ลักษณะการวางตัวเรือนที่มีทิศทางที่ขนานกัน ที่บ้านหัวห้า เมืองหาดชายฟอง
ที่มา : ภาพวาดโดย นพดล จันทร์วีระ, สิงหาคม 2552

นอกจากนี้ในบริเวณบ้านแต่ละหลัง หรือในกลุ่มบ้านเครือญาติมักมีบ่อน้ำบาดาลเพื่อใช้ในกิจวัตรประจำวัน รวมถึงยังมียุ้งข้าวและมีห้องน้ำรวมอยู่ด้วย (รูป 5-4)

รูป 5-4 องค์ประกอบบริเวณบ้าน
(ซ้าย) การใช้ประโยชน์จากบ่อน้ำของชาวบ้านที่บ้านหัวห้า เมืองหาดชายฟอง
(ขวา) ยุ้งข้าวและห้องน้ำที่อยู่ถัดไปในบริเวณเรือนเลขที่ 166 หมู่ 10 ที่บ้านดอนนูน เมืองไชยธานี

เรือนพื้นถิ่นในเขตพระนครศรีอยุธยาซึ่งงานที่ทำการศึกษานั้นส่วนใหญ่มีอายุในช่วงประมาณ 40-60 ปี และทั้งหมดมีลักษณะเป็นเรือนไม้ยกเสาสูง ใต้ถุนบ้านเปิดโล่ง เดิมเอาไว้เป็นที่เลี้ยงวัว ในแต่ละเรือนมักประกอบด้วย ห้องนอน เสา เรือนครัว และชาน ในบางเรือนจะมีองค์ประกอบเพิ่มเติม เช่น ระเบียง และบันไดที่มีหลังคาคลุมบันได เป็นต้น ระเบียงจะมีการคลุมด้วยหลังคาลาดเอียง (หรือเทิบ) มักมีตำแหน่งในการจัดวางอยู่ทางด้านสกัดของเรือน และเป็นบริเวณด้านหน้าของเรือนที่ต่อเนื่องกับเส้นทางสัญจรของกลุ่มบ้านหรือชุมชน (รูป 5-5)

(ก)

(ข)

รูป 5-5 ลักษณะผังเรือนและองค์ประกอบการใช้สอย

(ก) เรือนที่บ้านดอนนูน เมืองไชยธานี ซึ่งผังเรือน (ก-บน) ประกอบด้วย ห้องนอน เซย์ และครัว ในเรือนนี้ยังคงมีร้านพระอยู่ในบริเวณหน้าห้องด้วย;

(ข) เรือนที่บ้านหัวห้า เมืองหาดขายฟอง ซึ่งผังเรือน (ข-บน) ประกอบด้วย ห้องนอน เซย์ ครัว และระเบียง

ห้องนอน (ส้วมนอน) หรือ เรือนใหญ่ มักมีขนาดตามยาว 3 ช่วงเสา ห้องนอนนี้จะมีประตูเข้า-ออก 2 บานเชื่อมต่อกับพื้นที่เซย์ ภายในห้องนอนจะแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ คือ พื้นที่ทางเดิน และพื้นที่ส้วมนอน พื้นที่ส้วมนอนก็แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ห้องกอย ห้องกลาง และหน้าห้อง ห้องกอยใช้เป็นพื้นที่นอนของลูกสาว ห้องกลางเป็นพื้นที่นอนของพ่อ-แม่ ส่วนหน้าห้องจะเป็นห้องที่มีร้านพระบูชา (ดูรูป 5-5 ก-บน) ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดภายในเรือน ตั้งอยู่ใกล้กับเสาขวัญ (หรือเสาเอกของบ้าน) และหันหน้าออกสู่ประตู หน้าห้องเป็นห้องที่เอาไว้ใช้รับแขกที่สำคัญ เช่น พระสงฆ์และแขกผู้มีบรรดาศักดิ์

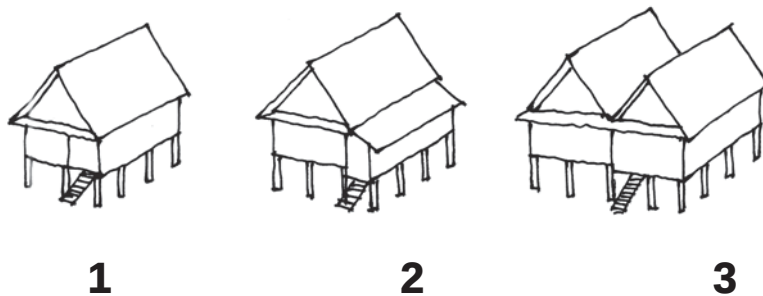
ห้องนอน หรือเรือนใหญ่มักวางตามยาวไปทางทิศตะวันออก-ตะวันตก แต่ทั้งนี้ทิศทางการวางเรือนในลักษณะนี้ก็ไม่ได้เป็นข้อบังคับ สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานที่ตั้ง แต่ตัวเรือนหรือห้องนอนมักจะต้องวางขนานกับแม่น้ำและหันหน้าบ้านไปหาทางเดิน หรือถนนของชุมชน เรือนนอนนี้จะมีการคลุมหลังคาตามความยาวของเรือน ซึ่งลักษณะการคลุมหลังคาในส่วนนี้มีหลายลักษณะ ทั้งนี้จะกล่าวถึงต่อไป

ผนังของห้องนอนในอดีตจะเป็นผนังไม้ตีตามอนตั้งแต่พื้นจรดโครงสร้างหลังคา โดยที่ผนังที่ติดกับภายนอกตามความยาวของห้องนอนจะมีหน้าต่าง ซึ่งในบางหลังจะมีการเปิดช่องหน้าต่างเพียงช่องเดียวอยู่บริเวณกลางผนังของห้องกลาง และในบางเรือนจะมีหน้าต่างทั้ง 3 ห้อง นอกจากนี้ในบางเรือนจะมีหน้าต่างอยู่ทางด้านสกัดของห้องนอนด้วย ซึ่งเรือนในลักษณะนี้มักไม่พบการมีระเบียงอยู่บริเวณด้านหน้าของเรือน

เซย เป็นพื้นเรือนที่มีลักษณะเหมือนระเบียง มีหลังคาคลุม เซยเป็นส่วนที่ต่อจากห้องนอน โดยอยู่ขนานไปกับห้องนอน และมีระดับต่ำกว่าพื้นห้องนอน โดยประมาณ 15 เซนติเมตร พื้นที่นี่มักใช้เป็นที่ต้อนรับแขก การปิดล้อมบริเวณเซย โดยเฉพาะที่ต่อเนื่องกับภายนอก มีการใช้ราวระเบียงกันตึก หรือการใช้ผนังที่มีหน้าต่าง 1-3 บาน

การคลุมหลังคาของเรือนโดยเฉพาะบริเวณห้องนอนและเซยมีผลต่อลักษณะรูปร่างของเรือน ในภาพรวมเรือนพื้นถิ่นในเขตพระนครหลวงเวียงจันทน์สามารถแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ (รูป 5-6) คือ

- เรือนที่รวมเอาพื้นที่เซยอยู่ในหลังคาเดียวกันกับห้องนอน
- เรือนที่เซยมีหลังคาลาดเอียงปกคลุมแยกออกจากเรือนนอน หรือเรือนใหญ่
- เรือนแฝดที่มีทั้งเรือนใหญ่และเรือนน้อย โดยบริเวณเซยจะถูกสร้างให้เป็นเรือนน้อย

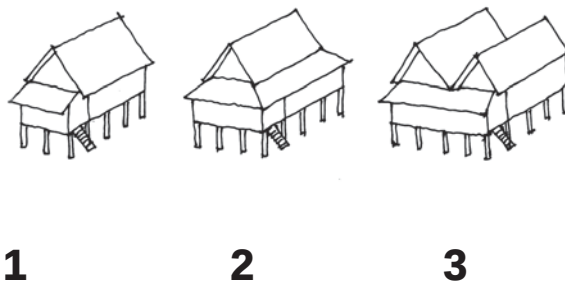

รูป 5-6 ลักษณะการคลุมหลังคาของเรือนแบบไม่มีระเบียง

- 1 เรือนที่รวมเอาพื้นที่เซยอยู่ในหลังคาเดียวกันกับห้องนอน
- 2 เรือนที่เซยมีหลังคาลาดเอียงปกคลุมแยกออกจากเรือนนอน หรือเรือนใหญ่
- 3 เรือนแฝดที่มีทั้งเรือนใหญ่และเรือนน้อย โดยบริเวณเซยจะถูกสร้างให้เป็นเรือนน้อย

ที่มา โซฟี เคลมอนท์-ชาร์ปองเตียร์ และปีแอร์ เคลมอนท์ (1990/มปท.: 130)

ลักษณะโครงสร้างของเรือนโดยเฉพาะในเรือนหลังคาแฝด เป็นเรือน 2 หลัง 9 เสา โดยโครงสร้างต่างๆ มักฝากไว้กับเสากลางเรือน และทำให้เกิดการเน้นลักษณะสูง-ต่ำของลำดับชั้นของที่ว่างระหว่างห้องนอนและเซย ซึ่งนับเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของเรือนในเขตพระนครหลวงเวียงจันทน์ (Chapenter & Clement 1990/มปท.: 62) นอกจากนี้หากเรือนที่มีองค์ประกอบระเบียงและคลุมหลังคาลาดเอียง (หรือเทิบ) เพิ่มเติม ก็จะมีผลต่อรูปร่างเรือนให้มีลักษณะแตกต่างด้วยเช่นกัน (รูป 5-7)

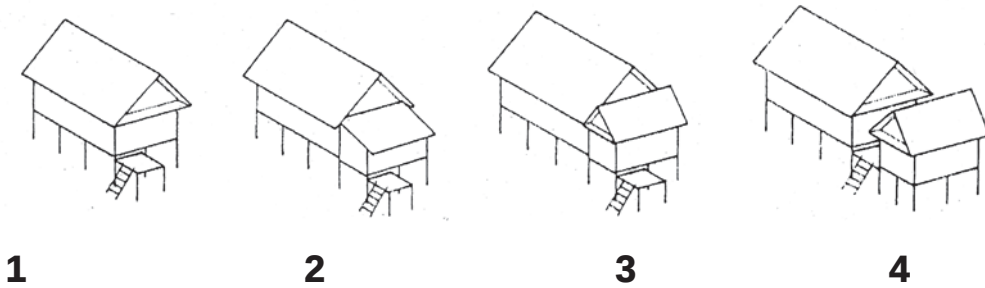

รูป 5-7 ลักษณะการคลุมหลังคาของเรือนแบบมีระเบียง (หรือเทิบ)

- 1 เรือนที่มีระเบียงโดยเซยและห้องนอนอยู่ในหลังคาเดียวกัน
- 2 เรือนที่มีระเบียงโดยเซยมีหลังคาเอียงแยกออกจากเรือนใหญ่
- 3 เรือนที่มีระเบียงหน้าเรือนใหญ่และเรือนน้อย

ที่มา โซฟี เคลมอนท์-ชาร์ปองเตียร์ และปีแอร์ เคลมอนท์ (1990/มปท.: 131)

เรือนครัวจะตั้งอยู่ทางด้านหลังของเรือนใหญ่ โดยมีทางเดินเชื่อมต่อเนื่องมาจากเขย เรือนครัวมักมีขนาดพื้นที่ที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละเรือน เรือนครัวมีทั้งที่เป็นพื้นที่ทำครัวรวมอยู่ภายใต้หลังคาเดียวกับห้องนอนและเขย และที่เป็นเรือนครัวแยก (รูป 5-8) แต่โดยส่วนใหญ่เรือนครัวมักจะมีการคลุมหลังคาแยกเฉพาะ และทิศทางของหลังคาเรือนครัวจะตั้งฉากกับหลังคาของเรือนใหญ่ บริเวณครัวจะมีชานที่มีลักษณะเป็นระเบียงไม้ตีเว้นร่อง เปิดโล่งโดยไม่มีราวกันและไม่มีหลังคาคลุม ชานจะมีระดับต่ำกว่าพื้นครัวประมาณ 15 เซนติเมตร และมีบันไดจากชานนี้ลงสู่ชั้นล่าง ชานมักใช้เป็นบริเวณสำหรับการล้างภาชนะต่างๆ ซึ่งน้ำจากการชำระล้างต่างๆสามารถไหลผ่านพื้นลงสู่พื้นดินเบื้องล่าง

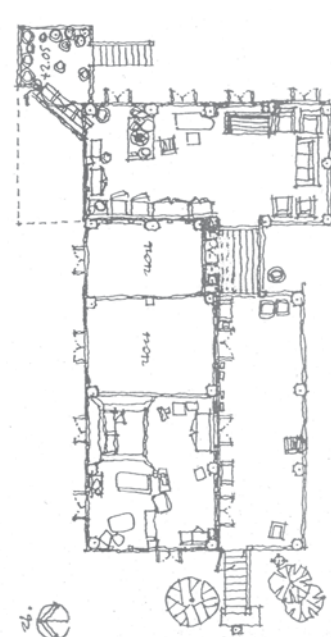
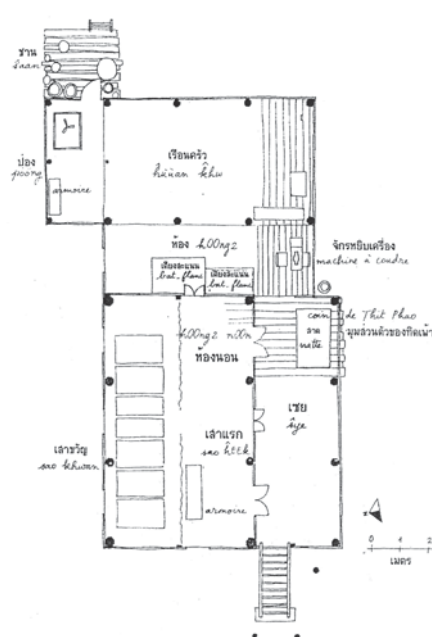
รูป 5-8 ลักษณะการคลุมหลังคาของพื้นที่ครัว

- (1) พื้นที่ทำครัวรวมอยู่ภายใต้หลังคาเดียวกันกับพื้นที่ห้องนอน, (2) พื้นที่ครัวคลุมด้วยหลังคาลาดเอียงแยกออกจากตัวเรือนใหญ่,
(3) เรือนครัวคลุมด้วยหลังคาหน้าจั่วแยกออกจากตัวเรือนใหญ่, (4) เรือนครัวคลุมด้วยหลังคาหน้าจั่วแยกออกจากตัวเรือนใหญ่โดยมี
นอกชานคั่นกลาง

ที่มา : โซฟี เคลมมอนด์-ชาร์ปองเตียร์ และปีแอร์ เคลมมอนด์ (1990/มปท.: 132)

เรือนใหญ่และเรือนครัวมักมีพื้นที่กันอยู่ระหว่างกลาง ในบางหลังจะพบการกันพื้นที่นี้ด้วยผนัง 4 ด้านทำให้เกิดเป็นห้อง โดยจะมีประตูเข้าออกได้ทั้งจากครัวและเขย ในบางหลังพื้นที่นี้จะมีลักษณะเป็นห้องโล่งที่มีผนังปิดล้อมเพียง 2 ด้าน คือ ผนังกันภายนอกเรือนและผนังห้องนอน ทำให้พื้นที่นี้จะเปิดเชื่อมต่อกับครัวและมักใช้เป็นพื้นที่สำหรับการอยู่ไฟของผู้หญิงหลังจากการคลอดบุตร

อย่างไรก็ตามจากการสำรวจจะพบว่าเรือนพื้นดินในเขตพระนครหลวงเวียงจันทน์ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไป อาทิ การเปลี่ยนจากผนังไม้ตีตามนอนเพียงอย่างเดียวมาเป็นการผสมผนังไม้ตีตามนอนและตามตั้ง การปรับเปลี่ยนการใช้พื้นที่ภายในห้องนอนและมีการกันห้องเพิ่มเติม โดยเฉพาะพื้นที่กันอยู่ระหว่างครัวกับเรือนใหญ่ (รูป 5-9 และดูรูป 5-5 ข) การกันผนังบริเวณพื้นที่เขยในบริเวณหน้าบ้าน การเปลี่ยนแปลงการใช้วัสดุโดยเฉพาะบริเวณหลังคา และการก่อผนังฉาบปูนปิดล้อมบริเวณใต้ถุนบ้านเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอย นอกจากนี้ยังพบว่าในบางเรือนมีการปรับลดโครงสร้างเรือนครัว ต่อเติมและปรับเปลี่ยนบริเวณพื้นที่ใต้ถุนบ้านจนทำให้เกือบไม่เหลือเค้าโครงของบ้านเดิม (รูป 5-10)

(ก)

(ข)

รูป 5-9 การเปลี่ยนแปลงของผังเรือนที่บ้านดอนนูน เมืองไชยธานี ซึ่งเป็นเรือนที่ได้รับการอนุรักษ์ไว้

(ก) ผังเรือนวาดโดย Sophie Clement-Charpenter and Pierre Clement (1990/มปท.) ในช่วงประมาณปี พ.ศ.2511; และ

(ข) ผังเรือนที่สำรวจในปี พ.ศ. 2552 แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงการพื้นที่บริเวณห้องนอน ห้องที่ต่อเนื่องระหว่างห้องนอนและครัว พื้นที่บริเวณครัว และโครงสร้างหลังคาคลุมบันไดเรือนจากสองเสาเป็นเสาเดียว

รูป 5-10 การปรับเปลี่ยนลักษณะเรือนที่บ้านห้องคำ เมืองจันทะบูลี

บริบทธรรมชาติ บริบทสรรค์สร้างและชีวิตในตำบลบ้านเลือก

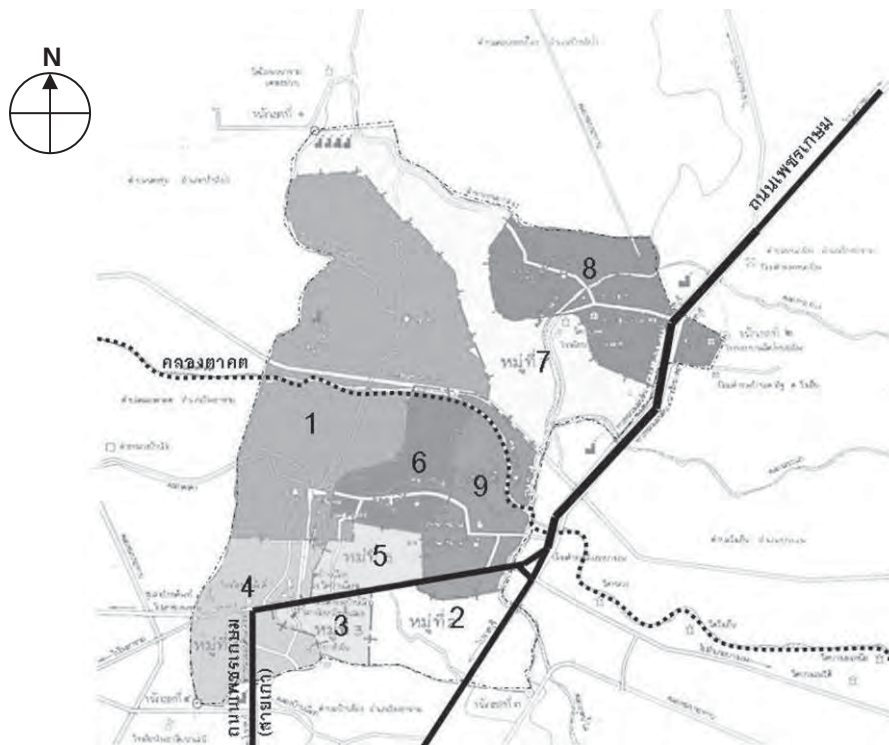
ราชบุรี เป็นหนึ่งในหัวเมืองขึ้นในที่ชาวลาวเวียงได้ถูกกวาดต้อนให้เข้ามาตั้งถิ่นฐานรวมกับกลุ่มลาวและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีและดำเนินเรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (บังอร ปิยะพันธุ์: 2541; ศิริศักดิ์ คัมภีร์รักษา: 2541; สุวัฒนา เลี่ยมประวัตติ: 2545) แหล่งที่ตั้งถิ่นฐานของชาวลาวเวียงในราชบุรีในสมัยแรกๆอยู่บริเวณริมแม่น้ำแม่กลอง จากบริเวณอำเภอบ้านโป่งไปจนถึงอำเภอโพธาราม ซึ่งเดิมเรียกว่าอำเภอเจ็ดเสมียน (ฉลอง สุนทรวาณิชย์: 2550) ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 1 (ไม่ทราบปี พ.ศ.) ได้ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้มอญเจ็ดเมือง อพยพพวามอญเข้ามาตั้งถิ่นฐานริมแม่น้ำแม่กลองในบริเวณอำเภอบ้าน

โป่งไปจนถึงอำเภोधาราม ชาวลาวเวียงจึงได้อพยพและถอยร่นเข้าสู่ตอนในของแผ่นดิน โดยเฉพาะทางทิศตะวันออกของแม่น้ำแม่กลอง (หรือราชบุรีฝั่งซ้าย) ออกไปประมาณ 2 กิโลเมตร ซึ่งเป็นที่ดอนและเป็นภูมิประเทศที่ชาวลาวเวียงมีความคุ้นเคยมากกว่า (ศิริศักดิ์ คุ่มรักษา: 2541; พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ราชบุรี: 2544; สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์: 2547; สภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก: 2552)

ตำบลบ้านเลือกตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของแม่น้ำแม่กลอง และเป็นพื้นที่หนึ่งที่ชาวลาวเวียงมาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี บ้านเลือกได้รับการสถาปนาเป็นตำบลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2400 ชื่อเรียกเดิมของชุมชนบ้านเลือกนั้นไม่ปรากฏ แต่มีหลักฐานว่าชื่อ “บ้านเลือก” ได้ถูกตั้งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากเดิมเป็นชุมชนที่มีการเลี้ยงโค กระบือ และม้า เอาไว้ใช้งานและเป็นบรรณาการแก่เจ้านายชั้นสูง โดยเฉพาะม้าและโคของชุมชนแห่งนี้มีลักษณะดีเหมาะสำหรับใช้ในการศึกหรือราชการงานทั่วไป รัชกาลที่ 5 จึงทรงโปรดฯ ให้หมู่บ้านแห่งนี้เป็นที่คัดเลือกม้าเพื่อเข้าไปใช้ในราชการ ชุมชนแห่งนี้จึงได้รับการขนานนามว่า “บ้านเลือก” เป็นต้นมา

ในปัจจุบันตำบลบ้านเลือกมีพื้นที่ครอบคลุมประมาณ 12 ตารางกิโลเมตร ลักษณะของตำบลบ้านเลือกเป็นที่ราบลุ่มกว้าง มีบ้านเรือนตั้งอยู่บนที่ดอนและถูกโอบล้อมด้วยท้องทุ่งสำหรับการทำนา แต่ละท้องทุ่งจะมีชื่อเรียกแตกต่างกัน เช่น ทุ่งหนองเตียว ทุ่งหนองแซ่ ทุ่งลาด เป็นต้น ในทุ่งเหล่านี้จะมีหนองน้ำที่สำคัญๆ ของชุมชนอยู่หลายหนองซึ่งเป็นแหล่งอาหารโดยเฉพาะปลาและแหล่งน้ำให้กับวัวควายของชาวบ้านอีกด้วย บริเวณตำบลมีถนนเพชรเกษมสายเก่าตัดผ่านไปเชื่อมกับถนนโพธาราม-บ้านเลือก และถนนเพชรเกษมสายใหม่ และมีลำคลองที่สำคัญไหลผ่าน คือ คลองวัดโพ คลองปลาตุก และคลองตาคตตอนปลาย โดยเฉพาะคลองวัดโพเป็นสายน้ำสำคัญที่ไหลผ่านพื้นที่ที่เป็นที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่ของตำบล นอกจากนี้ในบริเวณพื้นที่ตำบลยังมียังมีฮวงซุ้ยของคนจีน และโรงงานอุตสาหกรรมทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่อยู่ประปรายซึ่งส่วนใหญ่ตั้งอยู่บริเวณริมถนนเพชรเกษมทั้งสายเก่าและสายใหม่

ตำบลนี้มีประชากรจำนวนทั้งสิ้น 10,022 คน 3,551 ครัวเรือน³ มีการปกครองโดยเทศบาลตำบลบ้านเลือก ประกอบด้วยหมู่บ้านทั้งหมด 9 หมู่บ้าน (รูป 5-11) ทั้งนี้มี 7 หมู่บ้านที่ประชากรส่วนใหญ่มีเชื้อสายชาวลาวเวียง (หมู่ 1-6 และ หมู่ 8 โดยที่หมู่ 6 จะมีชาวจีนรวมอยู่ด้วย) ส่วนอีก 2 หมู่บ้านนั้นมีทั้งที่เป็นหมู่บ้านไทย (หมู่ 9) และหมู่บ้านมอญและจีน (หมู่ 7) ภายในตำบลประกอบด้วยวัดทั้งหมด 5 วัด เป็นวัดของชาวลาวเวียงจำนวน 3 วัด คือวัดโบสถ์ (หมู่ 1) วัดบ้านเลือก (หมู่ 3) และวัดหนองรี (หมู่ 8) ส่วนอีก 2 วัด คือวัดหุบมะกล่ำ (หมู่ 7) และวัดพระศรีอารย์ (หมู่ 9) ซึ่งเป็นวัดของชาวมอญและคนไทยตามลำดับ

รูป 5-11 การแบ่งเขตของหมู่บ้านในตำบลบ้านเลื่อม (หมายเลขแสดง ชื่อหมู่บ้าน)
ที่มา ปรับปรุงจากแผนที่ตำบลของเทศบาลตำบลบ้านเลื่อม

วัฒนธรรมความเป็นอยู่และการเปลี่ยนแปลง

ในอดีตชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลื่อมจะมีอาชีพหลัก คือ ทำนา ทำสวน ทำไร่และเลี้ยงสัตว์ (ณรงค์ อารังโชติ 2502) ชาวบ้านได้เล่าเรื่องถึงราวของวิถีชีวิตในชุมชนที่เกิดขึ้นเมื่อช่วงประมาณ 50 ปีที่แล้วว่า ในอดีตทุกบ้านทำนาและดำข้าวกินเอง การทำนาเดิมเป็นการทำนาปีส่วนหนึ่งเป็นเพราะการขาดแคลนน้ำ และมักเป็นแบบดั้งเดิมที่มีการใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยน้อย (พอฟันธ อูยานนท์: 2546) เป็นลักษณะที่เน้นการใช้แรงงานในครัวเรือนและใช้วัวช่วยในการผลิต การทำนาจะเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมหรือ มิถุนายน ซึ่งมักเป็นหลังจากมีการทำพิธีทำบุญเบิกบ้านและการทำบุญกลางบ้านแล้วซึ่งมีขึ้นในราววันพระสิ้นเดือนหก เมื่อข้าวเริ่มออกรวงจะมีพิธีไหว้พระแม่โพสพ และมีพิธีแก้ห่อข้าวเจ้าปู่โทอง โดยเอาข้าวมาแบ่งไหว้ทุกวัน เพื่อขอให้ผลผลิตมีความอุดมสมบูรณ์ เมื่อถึงฤดูการเก็บเกี่ยวข้าว ซึ่งจะอยู่ในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงธันวาคม ก็จะมีพิธีแฮกนา แยกข้าว หลังจากนั้นจึงมีการขนข้าวเข้าบ้าน และมีพิธีกรรมในการเรียกขวัญข้าวตกกลับบ้านด้วย ฟ่อนข้าวจากการเก็บเกี่ยวจะถูกนำมากองไว้ที่ลานบริเวณบ้าน และจะทำการนวดข้าวที่ลานบ้านของตนเอง ในอดีตการนวดข้าวของชุมชนมีตั้งแต่การใช้เท้า (ในกรณีมีปริมาณข้าวน้อย) ไปจนกระทั่งการใช้วัวโดยใช้เสาหลักเกียรติ (ในกรณีมีปริมาณข้าวมาก)

ในช่วงฤดูการทำนาจะมีการช่วยเหลือในการผลิตระหว่างครัวเรือนในหมู่บ้านเดียวกัน โดยจะร่วมแรงร่วมใจกันในลักษณะลงแขกหรือเอาแรงมาช่วยกันในกิจกรรมต่างๆ ที่หมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันไป เช่น ดำนา หว่านนา ไถนา เก็บเกี่ยว และการนวดข้าว การช่วยเหลือกันนี้ได้หมายถึงเฉพาะการใช้แรงคนเท่านั้น แต่หมายถึงแรงวัวอีกด้วย

ในอดีตผลผลิตข้าวทั้งหมดจะถูกเก็บเข้ายุ้งข้าว โดยจะถูกแบ่งไว้ออกเป็น 3 ส่วน โดยส่วนหนึ่งถูกแบ่งไว้เพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน อีกส่วนจะถูกเก็บเอาไว้เป็นพันธุ์ข้าวปลูก และส่วนที่เหลือจึงนำไปขาย การจะนำข้าวเข้ายุ้ง หรือจะเปิดยุ้งเพื่อนำข้าวออกมาจะต้องทำพิธีสู่ขวัญข้าวเสียก่อนอีกด้วย

ในช่วงพักหรือว่างเว้นจากการทำนา ชาวบ้านก็จะมีการปลูกพืชชนิดอื่นๆ สลับด้วย เช่น ถั่วฝักยาว พริก และพืชผักอื่นๆ เป็นต้น การปลูกพืชผักโดยมากเอาไว้บริโภคกันเอง ส่วนที่เหลือจึงนำไปจำหน่าย นอกจากนี้ยังมีการดักกบ หรือปักก่า เพื่อจับปลาตามแหล่งน้ำของชุมชน ปลาที่จับได้หากเหลือจากการบริโภคและขายแล้ว ก็จะนำมาทำปลาร้าซึ่งเป็นอาหารยอดนิยมของชาวบ้านที่นี่

ในช่วงพักนาชาวลาวเวียงยังมีการตำหูก หรือการทอผ้าไหม หรือผ้าฝ้าย เนื่องจากดั้งเดิมทุกครัวเรือนจะมีก็สำหรับการทอผ้าและมีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมในบริเวณบ้านด้วย การทอผ้าก็เพื่อนำมาตัดเย็บเสื้อผ้าไว้ใช้กันเองในครัวเรือนและบางครั้งก็ใช้เป็นของฝากอีกด้วย ชาวบ้านส่วนใหญ่จะขึ้นฝ้าย เรียก ผ้ายก⁴ ละเอียดหากใครมีเงินมากก็จะนุ่งผ้าไหม

ชาวบ้านเล่าว่าวิถีชีวิตในอดีตแทบไม่ต้องเดินทางออกนอกชุมชน เนื่องจากจะมีระบบแลกเปลี่ยนสินค้าเพื่อการบริโภคเข้ามาในหมู่บ้าน โดยจะมีคนหาบของเช่น ผักกาด หอยตอง กระเทียม และปลาหู ซึ่งสิ่งเหล่านี้ชุมชนผลิตไม่ได้มาแลกกับข้าวสารของชาวบ้าน นอกจากนี้ในช่วงงานประเพณีต่างๆ ชาวบ้านก็จะไปร่วมกันทำบุญที่วัด และมีการละเล่นภายในชุมชนโดยเฉพาะการเล่นและรำแคน หากจะไปเที่ยวนอกชุมชนก็มักไปตลาดโพธาราม โดยอาศัยการเดินทางไป และจะใช้เกวียนเฉพาะข้าวเท่านั้น

อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลื่อมมีการเปลี่ยนแปลงมาตลอด ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการดำเนินนโยบายของภาครัฐ เท่าที่ชาวบ้านสามารถจำได้และกล่าวว่าการเปลี่ยนแปลงอย่างมากเกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี (16 ธันวาคม 2481 – 1 สิงหาคม 2487) ซึ่งมีนโยบายชาตินิยมและมุ่งจัดระเบียบการดำเนินชีวิตของคนไทยให้เป็นแบบอารยประเทศ จึงทำให้เกิดการยกเลิกวัฒนธรรมท้องถิ่นต่างๆ ทั้งการแต่งกาย การร้องรำ และโดยเฉพาะการห้ามใช้ภาษาของท้องถิ่น ซึ่งปัจจัยต่างๆ เหล่านี้เป็นกลไกสำคัญในการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น ประกอบกับราชบุรีเป็นจังหวัดที่อยู่ใกล้กรุงเทพฯ และอยู่บนเป็นเส้นทางคมนาคมสู่ภาคใต้ของประเทศ นโยบายของรัฐจึงมีอิทธิพลมาก การยกเลิกแบบแผนการปฏิบัติตามแนวทางของวัฒนธรรมชุมชนเป็นผลให้เกิดความไม่ต่อเนื่องทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นหลายประการของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลื่อมเช่นกัน ต่อเนื่องมาถึงการดำเนินงานตามนโยบายในการพัฒนาประเทศของภาครัฐในช่วงต่อๆ มา โดยเฉพาะการศึกษาที่ละเลยความเป็นไปของท้องถิ่น ส่งผลทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นอ่อนแอลง หลากหลายขนบประเพณีและกิจกรรมที่เคยปฏิบัติถูกยกเลิก และภาษาท้องถิ่นของชาวลาวเวียงขาดการสืบทอด ซึ่งในปัจจุบันมีเพียงกลุ่มผู้สูงอายุและคนรุ่นกลางที่ยังพอพูดภาษาสำเนียงลาวเวียงกันได้เท่านั้น นอกจากนี้ยังมีการยกเลิกความเชื่อการถือหิ้งคุณพระ หรือหิ้งผีในบ้าน ซึ่งจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป และการยกเลิกการทอผ้า การปลูกหม่อนและเลี้ยงไหม และชาวบ้านหันไปซื้อเสื้อผ้าที่ผลิตสำเร็จรูปในระบบอุตสาหกรรมมาใช้มากกว่าที่จะผลิตเองเช่นในอดีต ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์บริเวณที่อยู่อาศัยของชาวลาวเวียงตามไปด้วย

ในส่วนของอาชีพของชาวบ้าน โดยเฉพาะการทำนา มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากและเป็นที่จดจำของชาวบ้าน เกิดขึ้นในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2532-2533 ในสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรี (4 สิงหาคม 2531 - 23 กุมภาพันธ์ 2534) การดำเนินนโยบายของรัฐในช่วงนี้ทำให้ที่ดินในท้องถิ่นต่างๆถูกทำให้มีราคาขึ้นมาสูงมาก โดยเฉพาะในบริเวณอำเภอโพธาราม ซึ่งมีทางหลวงสายหลัก (ถนนเพชรเกษม) ตัดผ่าน ได้มีนายทุนมากว้านซื้อที่ดินไปเป็นจำนวนมาก ประกอบกับคนที่ทำนาส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ และไม่มีลูกหลานสืบทอดอาชีพ ชาวลาวเวียงที่ทำนาส่วนใหญ่จึงเทขายที่นาให้กับนายทุน และเลิกอาชีพการทำนาไป หรือบางรายก็ยังทำนาต่อ แต่ด้วยวิธีการเช่าที่ต่อจากนายทุนอีกทีหนึ่ง

ในปัจจุบันมีชาวบ้านเพียงส่วนน้อยที่ยังคงถือครองที่นาเอาไว้ ในกลุ่มนี้มีชาวลาวเวียงเป็นส่วนน้อยที่ยังคงทำนาเอง โดยมากเป็นผู้สูงอายุ และมักเป็นการทำนาปีที่เก็บเกี่ยวด้วยมือ ส่วนอีกกลุ่มของชาวลาวเวียงที่ยังคงมีที่นาก็มักไม่ได้ทำนาเองแล้ว แต่เป็นการให้เช่า ซึ่งโดยมากผู้ที่มาเช่าทำนาจะเป็นคนจากต่างพื้นที่ (โดยเฉพาะจากสุพรรณบุรี) กลุ่มนี้มักทำนาปรัง และบางส่วนสร้างให้เกิดปัญหาในเรื่องการผันน้ำต่อชาวบ้านที่ยังคงทำนาปี ถึงแม้ว่ายังมีชาวลาวเวียงบางส่วนทำนา แต่ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับเรื่องข้าวต่างๆที่เคยปฏิบัติในอดีตนั้น ปัจจุบันได้ยกเลิกไปหมดแล้ว

ในปัจจุบันชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือกประกอบอาชีพหลากหลาย ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปและทำตุ๊กตา บางส่วนมีอาชีพรับราชการ เป็นลูกจ้างตามโรงงาน ค้าขาย ประกอบธุรกิจของตนเอง และทำเกษตรกรรม ซึ่งมีการปลูกข้าวโพดแปดแถว และการเลี้ยงสัตว์ประเภทโคนม สุกร และไก่

อย่างไรก็ตามชาวลาวเวียงยังคงมีการไปมาหาสู่กัน มีความสนิทสนมกลมเกลียวกันและมีความเป็นอยู่เหมือนพี่น้อง ชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือกยังคงมีกิจกรรมการทำบุญตามประเพณีมาร่วมกันที่วัดอย่างสม่ำเสมอ งานประเพณีที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ งานบุญข้าวจีหรือบุญข้าวหลาม งานวันสงกรานต์ งานบุญกลางบ้านและงานบุญเบิกบ้าน งานวันสารทลาว (การทำบุญแก้ห่อข้าว) และวันออกพรรษา เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีประเพณีการบายศรีสู่ขวัญแต่ผู้มาเยือน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สำคัญที่ยังคงมีปฏิบัติเฉพาะในตำบลบ้านเลือก และจะจัดขึ้นเฉพาะในช่วงเวลาที่แขกสำคัญๆมาเยือนตำบลเท่านั้น (รูป 5-12) ในวันต่างๆเหล่านี้ชาวบ้านส่วนใหญ่จะร่วมกันแต่งกายในแบบเฉพาะของชาวลาวเวียงราชบุรี⁵ โดยเฉพาะผู้หญิงส่วนใหญ่จะมีการนุ่งผ้าซิ่น มีบางส่วนจะห่มสไบเฉียงและเกล้าผมมวยด้วย (รูป 5-13) ส่วนในวันอื่นๆชาวบ้านก็จะแต่งตัวตามสมัย

รูป 5-12 งานบายศรีสู่ขวัญ ในตำบลบ้านเลือก อำเภอโพธาราม งานนี้จะจัดขึ้นเพื่อรับขวัญผู้ที่มาเยือน ซึ่งโดยมากเป็นคนสำคัญๆ ของตำบล จากภาพเป็นการจัดงานขึ้นเมื่อวันที่ 14 เมษายน 2555 เพื่อต้อนรับ ฯพณฯ ดร.ทองสุข สีสุลิต รองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ จาก สปป.ลาว และท่านนางนาลี สีสุลิตและคณะฯ (ซ้าย) แม่หมอกำลังทำพิธีสวดรับขวัญ (ขวา) การผูกข้อมือรับขวัญ ฯพณฯ ดร.ทองสุข สีสุลิต โดยตัวแทนชาวบ้าน

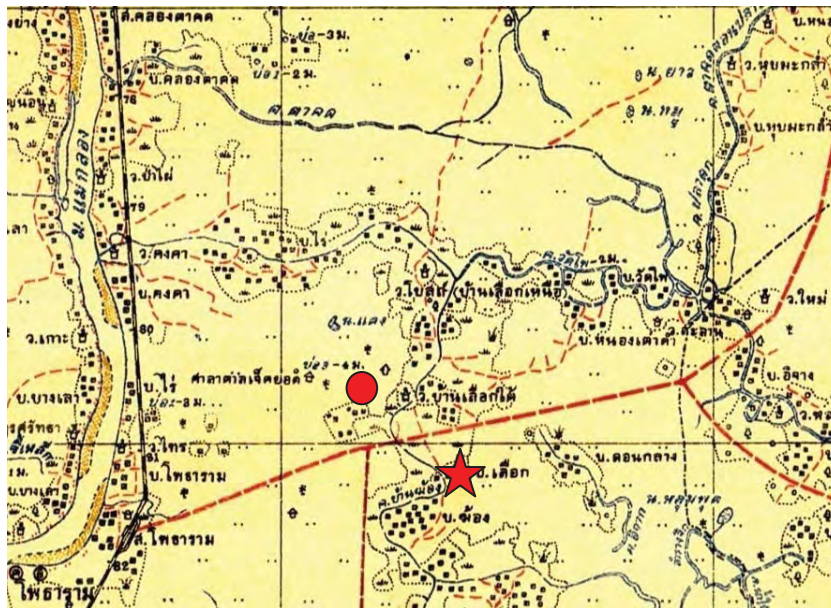

รูป 5-13 การแต่งกายของชาวลาวเวียงในช่วงเทศกาลและงานบุญประเพณี ในตำบลบ้านเลือก (ซ้าย) งานบายศรีสู่ขวัญใน วันที่ 14 เมษายน 2555 (ขวา) งานกฐิน วัดโบสถ์ หมู่ 1 ในปีพ.ศ. 2553

การปรับตัวของหมู่บ้านและเรือนในตำบลบ้านเลือก

การตั้งถิ่นฐานของชาวลาวเวียงทั้ง 7 หมู่บ้านในตำบลบ้านเลือกนั้นมีลำดับความเป็นมาเป็นอย่างไรรั้น ไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจน แต่จากหลักฐานที่ปรากฏในชุมชนทำให้สันนิษฐานได้ว่า บริเวณชุมชนบ้านขุน (หมู่ 3) และบ้านเลือก (หมู่ 4) น่าจะเป็นพื้นที่แรกๆที่มีการตั้งถิ่นฐานของชาวลาวเวียงในบริเวณพื้นที่ตำบลบ้านเลือก ซึ่งมาพร้อมกับชาวลาวเวียงในบ้านซ้อง บ้านสิงห์ บางลาน และดอนทราย (สะพานเสลาหลัก: มปท.) เนื่องจากในบริเวณตำบลจะพบศาลปู่ตาอยู่ด้วยกัน 2 แห่ง (รูป 5-14 และ 5-15) แห่งแรกอยู่บริเวณกลางชุมชนบ้านขุน (หมู่ 3) เรียกว่า “ศาลปู่ตา” ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศใต้ของชุมชนหมู่ 3 และหมู่ 4 จากบันทึกของชุมชน (สภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก: 2552) กล่าวว่า ในการย้ายถิ่นชาวลาวในตำบลบ้านเลือกจากเมืองเวียงจันทน์ในอดีตนั้นเป็นการเหตุการณ์ในช่วงสงคราม การนำปู่ตายายที่ไม่แข็งแรงและเจ้านายที่ถูกเข่นฆ่ามาด้วยนั้นไม่สามารถกระทำได้ จึงมีการตั้งศาลกลางบ้านขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2322 เรียกว่า “ศาลปู่ตาเจ้านาย” โดยอันเชิญดวงวิญญาณของบรรพบุรุษและเจ้านายที่เป็นที่เคารพที่ตกค้างอยู่เมืองเวียงจันทน์มาสิง

สถิตเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและปกป้องคุ้มครองลูกหลานให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ส่วนแห่งที่สองอยู่บริเวณชายทุ่งหนองแซ่ ทางทิศตะวันตกของบ้านเลือก (หมู่ 4) เรียกว่า “ศาลปู่โท่ง” หรือ “ศาลปู่ท่ง” ศาลปู่ท่งนี้ตั้งอยู่ห่างไกลจากบ้านเรือนและล้อมรอบด้วยกลุ่มต้นไม้ใหญ่ ศาลนี้ถูกสร้างขึ้นเพื่อปกป้องคุ้มครองไร่นา และการทำมาหากินของลูกหลานให้พ้นภัยพิบัติจากธรรมชาติ ดังนั้นในบริเวณชุมชน หมู่ 3 และ หมู่ 4 น่าจะเป็นพื้นที่แรกๆที่มีการตั้งถิ่นฐานของชาวลาวเวียงในบริเวณพื้นที่ตำบลบ้านเลือก และการขยายตัวของชุมชนบริเวณตำบลก็น่าจะมีการขยายออกจากบริเวณกลุ่มนี้ด้วย

★ บริเวณที่ตั้งศาลปู่ตา ในพื้นที่หมู่ 3

● บริเวณที่ตั้งศาลปู่โท่ง ในพื้นที่หมู่ 4

รูป 5-14 กลุ่มบ้านในบริเวณตำบลบ้านเลือก ในปี พ.ศ. 2455 และตำแหน่งที่ตั้งของศาลปู่ตาและศาลปู่ท่ง
หมายเหตุ เอกสารต้นฉบับแผนที่แสดงเขตการปกครองและเขตติดต่อ อ.เมือง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี สำนวญโดยกรมแผนที่ทหารเมื่อ พ.ศ. 2455
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

รูป 5-15 ศาลปู่ตาทั้งสองแห่งในตำบลบ้านเลือก
(ซ้าย) ศาลปู่ตาในบ้านขุน (หมู่ 3), (ขวา) ศาลปู่ท่งในบ้านเลือก (หมู่ 4)

การขยายชุมชนในบริเวณตำบลบ้านเลื่อยยังพบการขยายตัวของชุมชนมาจากพื้นที่ใกล้เคียงด้วย โดยเฉพาะจากตำบลบ้านซ้องซึ่งเป็นชุมชนที่เป็นแหล่งที่ตั้งของชาวลาวเวียงในสมัยแรกๆ เช่นกัน การขยายชุมชนของชาวลาวเวียงจากบ้านซ้องสู่บ้านเลื่อย โดยเฉพาะหมู่ 2 (บ้านดอนกลาง) โดยก่อตั้งเป็นหมู่บ้านขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2457 เดิมพื้นที่ของชุมชนหมู่ 2 นี้เป็นที่ดอนและเป็นพื้นที่ในการทำนาของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ ณ บ้านซ้อง โดยจะมีเถียงนาของแต่ละบ้านตั้งอยู่ เมื่อที่ดินในการขยายบ้านเรือนในบริเวณบ้านซ้องเริ่มมีความหนาแน่น จึงได้ทำการปักหลักสร้างบ้านเรือนอยู่ ณ สถานที่แห่งนี้

ชาวบ้านกล่าวว่าในอดีตมีการตั้งบ้านเรือนตามแหล่งต่างๆที่ปรากฏในชุมชนกันมานานแล้ว ส่วนการแบ่งเป็นหมู่บ้านเริ่มมีขึ้นตามการปกครองในระบบเทศาภิบาล (ปี พ.ศ.2457) และที่แบ่งให้เรียกเป็นหมู่ต่างๆนั้น เนื่องมาจากกำนัน (กำนันแป) ในสมัยนั้นอยู่ในพื้นที่ของบ้านที่เรียกว่าหมู่ 1 ในปัจจุบัน จึงได้แบ่งการเรียกพื้นที่ให้บ้านของตนนับเป็นหมู่ 1 เดิมนั้นตำบลบ้านเลื่อยมีทั้งหมด 8 หมู่บ้าน โดยที่หมู่ 6 และหมู่ 9 เคยอยู่ด้วยกัน แต่มีการแบ่งเขตหมู่บ้านออกจากกันภายหลัง การขยายจำนวนบ้านเรือนและกระจายออกสู่พื้นที่ต่างๆในชุมชนก็มากขึ้นโดยเฉพาะภายหลังจากการมีถนนเพชรเกษม(สายเก่า) ซึ่งตัดผ่านพื้นที่ตำบลตั้งแต่ก่อนช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และการมีถนนย่อยๆที่ตัดเข้าสู่เข้าชุมชนตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2502 เป็นต้นมา ตามนโยบาย “น้ำไหล ไฟสว่าง ทางสะดวก” ของรัฐบาลในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี (9 กุมภาพันธ์ 2502 – 8 ธันวาคม 2506) การขยายตัวของจำนวนบ้านเรือนในชุมชนเห็นได้ชัดจาก บริเวณศาลปู่ตาในหมู่ 3 ซึ่งเดิมบริเวณโดยรอบเคยเป็นพื้นที่ป่า ไม่มีบ้านเรือนในละแวก จะมีเพียงทางเดินเล็กๆตัดผ่านเท่านั้น แต่ปัจจุบันมีบ้านเรือนอยู่ล้อมรอบ และถูกรวมเข้าไปอยู่ในพื้นที่ส่วนตัวของบางกลุ่มบ้านอีกด้วย แต่อย่างไรก็ตามเนื่องจากศาลปู่ตาเป็นที่เคารพของคนในหมู่บ้าน ในบริเวณพื้นที่ของบ้านกลุ่มนี้ แม้ว่าจะมีการล้อมรั้ว แต่ก็มีมีการเปิดบ้านให้เป็นพื้นที่ส่วนกลางของคนในชุมชนด้วย

การจำแนกเป็นหมู่บ้านต่างๆ และการขยายตัวของชุมชน มีผลต่อการมีองค์ประกอบของศูนย์รวมทางความเชื่อและประเพณีที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย ชาวบ้านเล่าว่าในอดีตชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลื่อยจะมีประเพณีในการทำงานบุญเบิกบานและทำงานบุญกลางบ้านร่วมกัน งานบุญเบิกบ้านจะเริ่มขึ้นก่อนวันงานทำบุญกลางบ้าน โดยงานบุญเบิกบานจะมีพิธีกรรมในสองส่วนใหญ่ ส่วนแรกจะเป็นพิธีทำขวัญและการบำบัตริक्षाให้กับชาวบ้านของชุมชนในหมู่บ้าน (รูป 5-16) และส่วนที่สองคือ พิธีกรรมเบิกบ้าน ซึ่งจะทำที่บริเวณศาลปู่ไท่ ในหมู่ 4 (รูป 5-17) ส่วนงานบุญกลางบ้านจะทำที่ศาลปู่ตา ในบ้านขุน (หมู่ 3) แต่ภายหลังเมื่อมีการแยกกันเป็นบ้านหมู่ต่างๆ แล้วในแต่ละหมู่บ้านก็จะแยกไปทำงานบุญกลางบ้านของตน บางหมู่ก็ใช้ที่ว่างส่วนกลางของชุมชนในการประกอบพิธีกรรม และในบางหมู่ก็จะมีการสร้างตำนานเล่าขานของตนขึ้น พร้อมกับการสร้างศาลหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นเพื่อเป็นที่สักการะเคารพยึดเหนี่ยวของคนในหมู่บ้านขึ้น เช่น ในบ้านหนองเต่าดำ (หมู่ 6) ซึ่งมีการตั้งศาล “เจ้าพ่อสายบัว” ขึ้น (รูป 5-18)

รูป 5-16 พิธีกรรมทำขวัญและการบำบัดรักษา ในงานบุญเบิกบ้าน

รูป 5-17 งานบุญเบิกบ้าน ณ ศาลปู่ไท่ ในหมู่ 4 ของตำบลบ้านเลือก

รูป 5-18 ศาลเจ้าพ่อสายบัวในหมู่ 6

ในปัจจุบันชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือกยังคงมีประเพณีการทำบุญเบิกบ้านร่วมกันในหมู่ 4 แต่เฉพาะในหมู่คนที่ยังเคารพและเชื่อถือ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่และเด็กเล็ก ส่วนงานบุญกลางบ้านก็จะมี การกระจายกันไปทำตามแต่ละหมู่บ้าน

บ้านและเรือนในอดีต

ในอดีตชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือกจะปลูกสร้างเรือนอยู่เป็นกลุ่มของเครือญาติอยู่ด้วยกัน ซึ่ง ตั้งอยู่ในบริเวณใกล้วัด โดยเฉพาะวัดโบสถ์ และวัดบ้านเลือกใต้ (ดูรูป 5-14) เส้นทาง การเข้าถึงที่เชื่อมกัน

ระหว่างบ้านและกลุ่มบ้านเป็นทางดินที่มักมีขนาดความกว้างเพียงพอให้วัวเทียมเกวียนผ่านได้เท่านั้น แต่ละบ้านจะไม่มีการล้อมรั้ว นอกจากนี้เนื่องจากพื้นที่ที่ปลูกสร้างบ้านเป็นที่ดอน ภายในละแวกของกลุ่มบ้านก็มักมีบ่อน้ำใช้ร่วมกันเป็นจุดๆ กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ชุมชน ส่วนการปลูกสร้างบ้านเรือน โดยเฉพาะในแต่ละกลุ่มเครือญาติ มักจะมีการปลูกเรือนให้ตรงกันและวางไปในทิศทางเดียวกัน โดยจะไม่เอามุมบ้านเข้าหากัน ซึ่งเป็นความเชื่อว่าหากปลูกเรือนโดยไม่เคารพแนวอาคารกัน ก็จะทำให้เกิดการทิ่มแทงกันระหว่างญาติพี่น้อง (รูป 5-19)

รูป 5-19 ลักษณะผังหมู่บ้านและการวางตัวเรือนในบริเวณหมู่ 1 ในตำบลบ้านเลือก
ที่มา ภาพวาดโดย นพดล จันทรวิระ, มกราคม 2553

ในส่วนของสิ่งก่อสร้างเพื่อการอยู่อาศัยในอดีตของชุมชน ชาวบ้านกล่าวว่า เรือนทั้งหมดเป็นเรือนยกพื้นสูง ใต้ถุนเรือนเป็นพื้นที่โล่งเอาไว้เป็นที่อยู่ของวัว และเก็บอุปกรณ์การทำนา เนื่องจากชาวบ้านเกือบทั้งหมดมีอาชีพทำนา ในอดีตมีทั้งที่เป็นเรือนไม้จริงและเรือนเครื่องผูกทำด้วยไม้ไผ่ (รูป 5.20) เรือนไม้จริงมักเป็นเรือนของผู้ที่มีฐานะในชุมชน ในขณะที่เรือนเครื่องผูกมักเป็นเรือนของผู้ที่มีรายได้ไม่มากนัก และเมื่อมีงบประมาณมากเพียงพอก็จะมีการเปลี่ยนแปลงเป็นเรือนไม้จริง แต่ก็มักสร้างจากลักษณะของผังเรือนเดิมที่เป็นเรือนเครื่องผูก

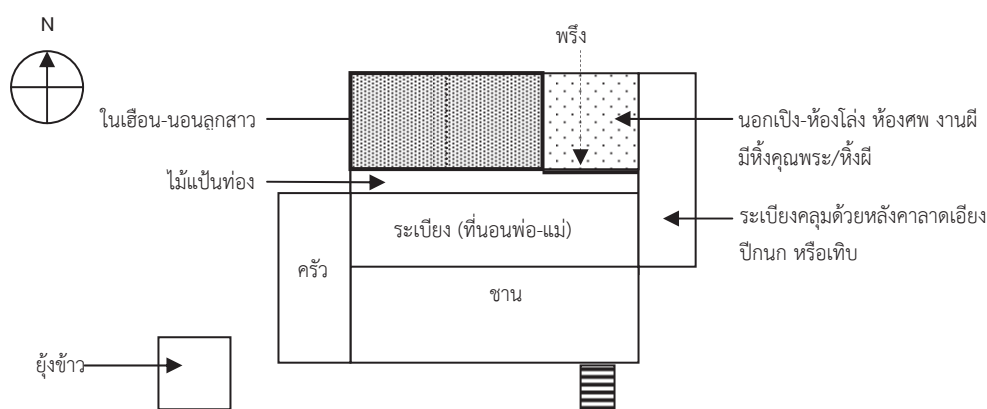

รูป 5-20 เรือนเครื่องผูกผสมไม้จริงบางส่วน

เรือนนี้ถูกสร้างขึ้นตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2468 ซึ่งเป็นเรือนในลักษณะดั้งเดิมที่ยังหลงเหลืออยู่เพียงหลังเดียว ณ บ้านดอนกลาง (หมู่ 2) ในตำบลบ้านเลื่อม

ชาวบ้านกล่าวว่าเรือนของชาวลาวเวียงที่เก่าแก่ที่สุดในตำบลบ้านเลื่อมมีอายุมากกว่าร้อยปี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรือนไม้จริงเหลืออยู่เป็นจำนวนน้อยมาก และอยู่อย่างกระจายตัวในตำบล อย่างไรก็ตามเรือนเหล่านี้ได้ถูกทำการปรับเปลี่ยนไปอย่างมาก และบางหลังไม่คงเหลือสภาพดั้งเดิมให้เห็นแล้ว การประมวลลักษณะเรือนในอดีตจึงมาจากการสัมภาษณ์พระครูโพธารามพิทักษ์ (หรือ หลวงพ่อเขียน สิริมังคโล) ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดโบสถ์ในปัจจุบัน และจากการสนทนากลุ่มของผู้สูงอายุของชุมชน ประกอบกับการสำรวจบ้านต่างๆที่ยังคงมีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมดั้งเดิมเอาไว้

ลักษณะเรือนในการอยู่อาศัยของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลื่อมเมื่อร้อยกว่าปีมาแล้วมีทั้งที่เป็นเรือนจั่วเดี่ยวและเรือนหลังคาแฝด โดยมีองค์ประกอบหลักของเรือน คือ เรือนนอน ไม้แป้นทอง ระเบียบงอก ขาน เรือนครัว และยั้งข้าว (รูป 5-21)

รูป 5-21 การจำลองลักษณะผังเรือนในอดีตของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลื่อม

เรือนนอนซึ่งเป็นเรือนหลักมีขนาด 3 ช่วงเสา วางตามยาวของอาคารไปทางทิศตะวันออก-ตะวันตก ภายในเรือนนอนจะมีการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน คือ ในเรือนและนอกเปิง ในเรือนเป็นห้องที่ถูกปิดล้อมมิดชิด มีขนาด 2 ช่วงเสา ใช้เป็นห้องนอนของลูกสาว มีประตูเข้าออกจากนอกเปิง นอกเปิงเป็นที่ว่างหน้าห้องในเรือน นอกเปิงนี้บางครั้งถูกเรียกว่า ห้องศพ หรือห้องผีด้วย ทั้งนี้เนื่องจากจะเป็นพื้นที่ที่ตั้งวางหิ้งพระแล้ว ในบางบ้านจะมีหิ้งคุณพระ^๕ หรือหิ้งผี (รูป 5-22) ตั้งอยู่ด้วย หิ้งคุณพระนี้จะถูกหันออกสู่หน้าบ้าน นอกเปิงจะเป็นที่นอนของผู้เฒ่าผู้แก่ ซึ่งคนภายนอกห้ามเข้าพื้นที่นี้ก่อนได้รับอนุญาต หากล่วงละเมิดก็จะถือว่าผิดผีจะทำพิธีการขอขมา นอกจากนี้พื้นที่ถูกใช้เป็นสถานที่ในการตั้งศพผู้ที่เสียชีวิตอีกด้วย โดยในช่วงที่มีการจัดงานพิธีก็มักมีการขยับฝาหรือผนังที่กั้นพื้นที่ระหว่างในเรือนและนอกเปิง ให้นอกเปิงมีขนาด 2 ช่วงเสา เรือนนอนมักมีการปิดล้อมตามลักษณะของเรือนไทยภาคกลาง ซึ่งมีผนังฝาประกน และมีหลังคาจั่วทรงสูง โดยมีการใช้ปันทัวหางและปันทูหางปลา

หิ้งคุณพระที่ยังหลงเหลืออยู่ในตำบลบ้านซ้อง อำเภอบัวชุม จังหวัดราชบุรี หิ้งคุณพระ

(ซ้าย) ตำแหน่งที่ตั้งหิ้งอยู่บริเวณเหนือโทรทัศน์

(ขวา) ภาพขยายลักษณะหิ้งคุณพระ ซึ่งนี้จะพบมีเครื่องไหว้

ตามวัฒนธรรมจีนร่วมด้วย เนื่องจากพ่อบ้านเป็นชาวจีน

หิ้งคุณพระที่ยังหลงเหลือในบ้านของชาวลาวเวียงที่ตำบลสระพัง อำเภอยะโฮย จังหวัดเพชรบุรี

(ซ้าย) ตำแหน่งที่ตั้งหิ้งอยู่บริเวณเสามุมห้อง

(ขวา) ภาพขยายลักษณะหิ้งคุณพระ ซึ่งปัจจุบันถูกปล่อยว่างไว้

รูป 5-22 หิ้งคุณพระที่ยังหลงเหลือในเรือนของชาวลาวเวียงในชุมชนอื่นๆ

จากเรือนนอนจะเป็นพื้นที่ไม้แป้นทองซึ่งเป็นไม้กระดานขนาดใหญ่กว้างประมาณ 60 เซนติเมตร และมีระดับสูงจากพื้นระเบียงประมาณ 45 เซนติเมตร โดยวางขนานไปกับพื้นเรือนนอนในระดับเดียวกัน โดยมีพริกกัน (รูป 5-23) ไม้แป้นทองนี้ใช้เป็นที่นั่งของพระสงฆ์ หรือผู้หลักผู้ใหญ่ที่มาเยี่ยมบ้าน พื้นที่บริเวณไม้แป้นทองนี้ใช้สำหรับเป็นที่นั่งของผู้หลักผู้ใหญ่ หรือเป็นที่นั่งของพระสงฆ์เวลามาเยี่ยมบ้าน เป็นพื้นที่ที่ห้ามสำหรับลูกผู้หญิงไปนั่งหรือนอน และโดยเฉพาะลูกเขยจะห้ามนั่งบนไม้แป้นทองนี้ เพราะเป็นความเชื่อว่าการ

มานั่งบริเวณไม้แป้นท่อนี้จะทำให้เป็นคนเกียจคร้านและไม่รู้จักที่ต่ำที่สูง แต่สามารถนั่งบนพื้นระเบียงและใช้พื้นที่ไม้แป้นเป็นเสมือนโต๊ะได้ เนื่องจากส่วนต่างระดับระหว่างไม้แป้นท่อนและระเบียงเป็นช่องว่างเปิดโล่งสามารถนั่งห้อยขาจากระเบียงลงไปได้

ส่วนระเบียงซึ่งอยู่ในระดับที่ต่ำลงมา จะใช้เป็นที่นอนสำหรับพ่อแม่ในตอนกลางคืน ระเบียงมีการคลุมหลังคาใน 2 ลักษณะ คือ การคลุมหลังคาจั่ว ที่มีขนาดเล็กกว่าและมีระดับความสูงของยอดจั่วที่ต่ำกว่าหลังคาเรือนนอน ซึ่งทำให้เกิดเป็นลักษณะเรือนหลังคาแฝด และการคลุมหลังคาลาดเอียง ซึ่งรูปทรงของเรือนนอนในภาพรวมมีลักษณะเช่นเดียวกับเรือนไทยภาคกลาง

จากระเบียงจึงลดระดับลงเป็นพื้นนอกชานที่เปิดโล่ง ซึ่งมักอยู่ทางทิศใต้ จากนอกชานก็จะมีบันไดลงไปพื้นชั้นล่าง แต่ลักษณะบันไดบ้านในอดีตสามารถยกขึ้นเก็บบนเรือนได้ โดยไม่ทำการติดตั้งถาวร ทั้งนี้เพื่อป้องกันขโมยและสัตว์ร้ายต่างๆ

ชาวบ้านกล่าวว่าบ้านเรือนส่วนใหญ่ในอดีตมักมีพื้นที่ระเบียงอีกส่วนหนึ่งวางทางด้านสกัดของเรือนนอนและระเบียงทางด้านหน้าบ้าน ระเบียงส่วนนี้จะมีหลังคาลาดเอียงในลักษณะปีกนก หรือเทิบ คลุมยาวตลอด และมีผนังกันที่บใน ส่วนล่าง แต่จะปล่อยให้โปร่งส่วนบน

รูป 5-23 ไม้แป้นท่อน และการถ่ายระดับของเรือนนอนและระเบียง

ไม้แป้นท่อนมีขนาดกว้างประมาณ 60 เซนติเมตรและอยู่สูงกว่าระดับพื้นระเบียงประมาณ 45 เซนติเมตร ซึ่งเป็นที่นั่งขนาดใหญ่ตลอดแนวนอกเปิง

เรือนครัวจะอยู่ทางด้านหลังของบ้านในด้านทิศตะวันตก โดยต่อจากนอกชานและระเบียงและไม่ติดกับเรือนนอน เพื่อไม่ให้ควันจากการหุงหาอาหารจะเข้าไปในตัวบ้านได้ เรือนครัวมีการปิดล้อมโดยใช้ฝาไม้ไผ่ขัดแตะ และมีหลังคาคลุมแยก โดยวางขวางกับตัวเรือนหลัก ใกล้เคียงเรือนครัวมักเป็นที่ตั้งของขุ่ยข้าวอยู่ทางทิศตะวันตก แต่ทั้งนี้สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามตำแหน่งและลักษณะของที่ดิน

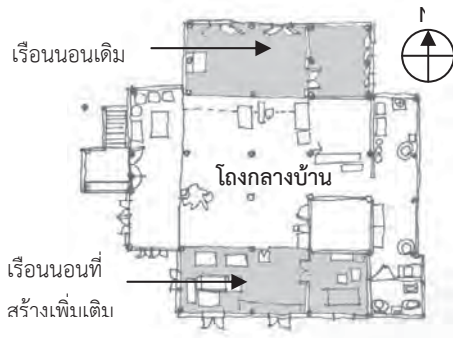
การปรับเปลี่ยนของบ้านและเรือน

ลักษณะเรือนในการอยู่อาศัยของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลื่อมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องจากบางส่วนของการศึกษาโดย ณรงค์ อารังโชติ (2502) ในปี พ.ศ. 2501 กล่าวถึงลักษณะบ้านเรือนในตำบลบ้านเลื่อมว่า เรือนส่วนใหญ่ในพื้นที่ตำบลเป็นเรือนหลังคามุงจากหรือแฝก วัสดุผนังเป็นไม้ และมีเพียงบางส่วนเท่านั้นที่เป็นตึกสร้างด้วยโครงสร้างคอนกรีต ผนังก่ออิฐฉาบปูน แต่ในปัจจุบันบ้านเรือนส่วนใหญ่ในตำบลมีลักษณะเป็นอาคารที่สร้างด้วยการก่ออิฐฉาบปูนและมีรูปแบบตามสมัยที่สามารถพบเห็นได้โดยทั่วไปในเมือง และในหลายท้องที่ เรือนที่ยังคงลักษณะพื้นถิ่นในบริเวณตำบลหลงเหลืออยู่น้อยและอยู่อย่างกระจัดกระจายกันออกไป ถึงกระนั้นก็ตามยังคงสามารถพบเรือนที่มีลักษณะพื้นถิ่นซึ่งเป็นเรือนไม้จริง และอยู่รวมกันเป็นกลุ่มชุมชนของเครือญาติในบริเวณบ้านวัดโบสถ์ (หมู่ 1) การเลือกกรณีศึกษาจึงมุ่งเน้นเรือนพื้นถิ่นในบริเวณหมู่ 1 และ หมู่ 3 นอกจากนี้ยังมีการศึกษาบ้านที่ยังคงลักษณะพื้นถิ่นในหมู่ 6 ที่กระจายตัวออกมาจากหมู่ 1 ด้วย เรือนพื้นถิ่นที่ถูกศึกษาและเข้าทำการสำรวจมีทั้งหมดจำนวน 11 หลัง และสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเรือนดั้งเดิมที่มีอายุมากกว่า 100 ปี และกลุ่มเรือนที่มีอายุประมาณ 40-60 ปี

กลุ่มเรือนดั้งเดิมที่มีอายุมากกว่าร้อยปี ซึ่งเคยเป็นเรือนที่เป็นไปตามแบบแผนของบ้านเรือนในอดีตและมีเหลืออยู่เป็นจำนวนน้อยหลังในปัจจุบัน บ้านเหล่านี้ถูกปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากจนเกือบไม่มีลักษณะดั้งเดิมหลงเหลืออยู่ จะเห็นแต่เพียงโครงสร้างบางส่วน of เรือนเก่าที่ถูกเก็บไว้เท่านั้น (รูป 5-24)

เรือนดั้งเดิมในหมู่ 3 มีการปรับเรือนชั้นบน และมีการต่อเติมปิดล้อมพื้นที่ชั้นล่างด้วยการก่ออิฐถือปูนเกือบทั้งหมด จนเกือบไม่เห็นลักษณะบ้านเดิม

เรือนดั้งเดิมในหมู่ 3 ที่ถูกปรับผังเรือน โดยปรับเปลี่ยนโครงสร้างทำให้เกิดเป็นลักษณะของโถงกลางบ้าน

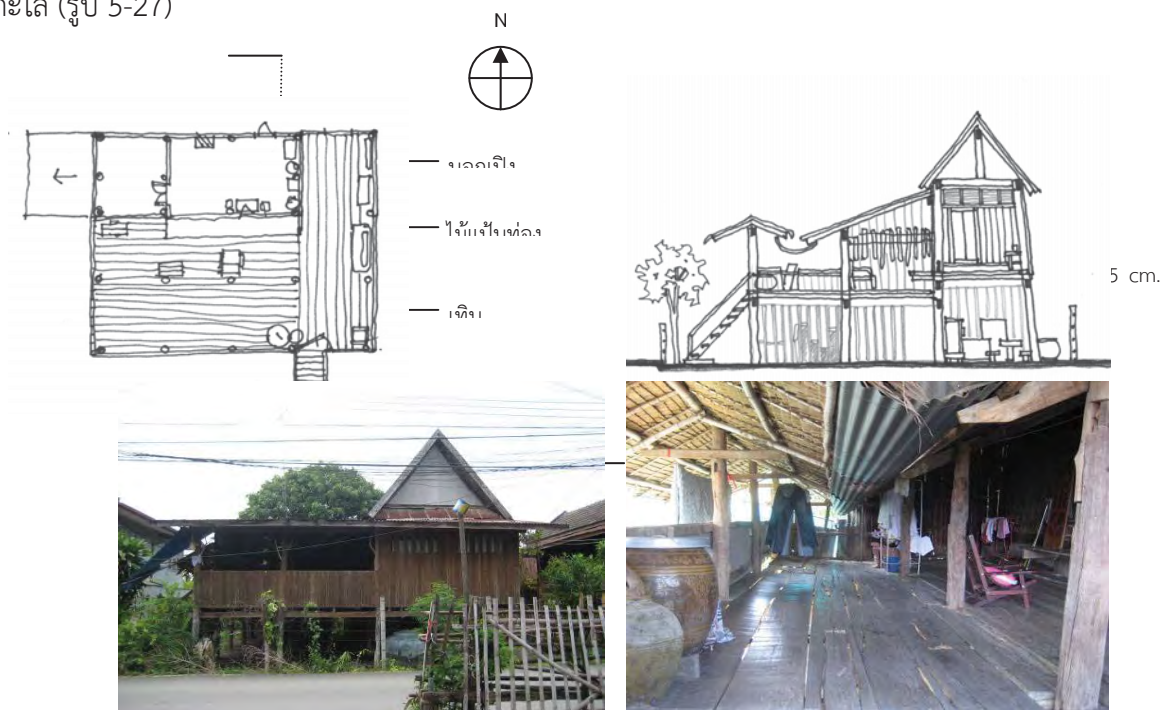
รูป 5-24 เรือนดั้งเดิมของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลื่อม

ส่วนกลุ่มเรือนที่ถูกสร้างขึ้นในช่วง 40-60 ปี พบได้เป็นจำนวนมากโดยเฉพาะในบริเวณหมู่ 1 และเป็นบางส่วนที่กระจายตัวภายในตำบล เรือนในกลุ่มนี้มีที่มาแตกต่างกัน โดยสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นเรือนที่มาจากบ้านดั้งเดิม และมีการย้ายตำแหน่งที่ปลูกสร้าง เรือนในกลุ่มนี้ยังสามารถแบ่ง

ออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) เรือนที่ยังคงลักษณะส่วนใหญ่ของเรือนดั้งเดิมตามแบบแผนในอดีต (รูป 5-25 และ รูป 5-23) ซึ่งพบเพียงหลังเดียวในหมู่ 1 และ 2) เรือนที่นำเอาองค์ประกอบบางส่วน โดยมากเป็นส่วนของฝาปะกน มาประกอบขึ้นเป็นบ้านใหม่ โดยมีการปรับปรุงลักษณะรูปทรงของเรือนใหม่ โดยมากใช้หลังคาลาดชันต่ำ หรือหลังคาทรงบังกะโล ซึ่งพบเพียงหลังเดียวในหมู่ 3 และกลุ่มที่สองเป็นบ้านที่ปลูกสร้างขึ้นใหม่ โดยมากเป็นการรื้อถอนเรือนเครื่องผูกเดิม และปลูกสร้างเรือนไม้จริงยกพื้นสูงขึ้นมาทดแทน ซึ่งอยู่เป็นจำนวนเป็นส่วนใหญ่

เรือนที่มีอายุประมาณ 40-60 ปี เหล่านี้มีรูปแบบที่หลากหลาย แต่มักมีองค์ประกอบของผังเรือนในพื้นที่สองที่คล้ายคลึงกันคือ เรือนนอน โถง และระเบียง เรือนนอนมี 3 ช่วงเสา แนวยาวของเรือนวางตามทิศตะวันออก-ตะวันตก เรือนนอนจะมีห้องในเรือนขนาดหนึ่งห้องเสา ถูกปิดล้อมมิดชิดด้วยผนังส่วนใหญ่ติดตามนอนทั้ง 4 ด้าน โดยมีประตูเข้าออกจากพื้นที่โล่งหน้าห้อง หรือจากโถงในบางเรือน

จากเรือนนอนเป็นโถงเปิดโล่ง ขนานไปกับเรือนนอน และมีระดับต่ำกว่าพื้นเรือนนอนประมาณ 15 เซนติเมตร (รูป 5-26) พื้นที่โถงนี้พบทั้งที่มีความกว้างมีขนาดหนึ่งช่วงเสาถึงสามช่วงเสา ในบางหลังที่มีห้องโถงกว้างขนาดหนึ่งช่วงเสาจะพบมีการกั้นเป็นห้องเป็นห้องนอนเพิ่มขึ้น โดยมีผนังต่อเนื่องจากห้องในเรือน ลักษณะการคลุมหลังคาของพื้นที่เรือนนอนและโถงนี้มี 2 ลักษณะ คือ 1) หลังคาจั่วแฝด ซึ่งพบเป็นจำนวนน้อย หลังคาจั่วแฝดเกิดจากการคลุมหลังคาแยกกันระหว่างส่วนเรือนนอน และโถง โดยหลังคาบริเวณโถงจะมีขนาดเล็กกว่าและมีความสูงต่ำกว่าหลังคาที่คลุมเรือนนอน หลังคาจั่วแฝดนี้จะเป็นโครงสร้าง 2 หลัง 9 เสา และ 2) การคลุมหลังคาของส่วนเรือนนอน และโถง รวมกันอยู่ภายใต้หลังคาเดียว ซึ่งในบางหลังเป็นหลังคาบังกะโล (รูป 5-27)

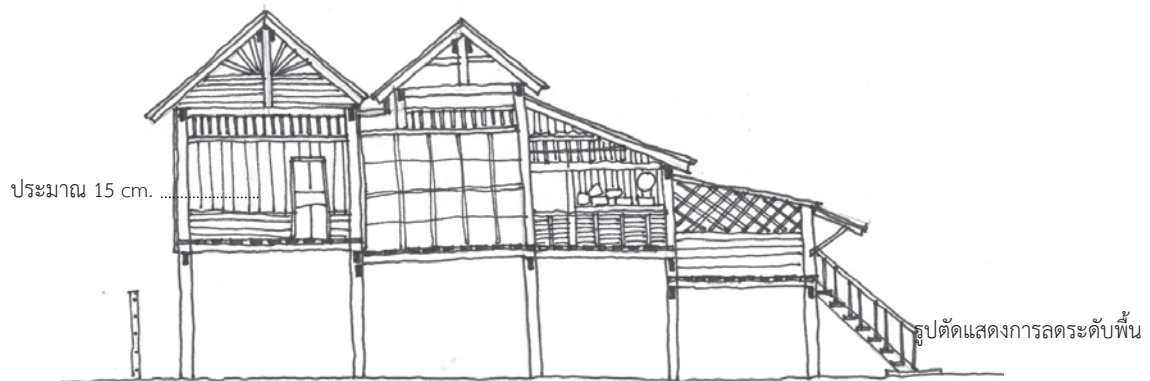

รูป 5-25 เรือนที่ยังคงมีองค์ประกอบบางส่วนของเรือนในอดีต

(บนซ้าย) ผังเรือนชั้นบน (บนขวา) รูปตัดเรือน

(ล่างซ้าย) บ้านจั่วเดี่ยวและมีหลังคาปีกนกด้านหน้า (เทิบ) (ล่างขวา) บริเวณนอกชานเดิม

ในเรือนที่ทำการศึกษาค้นคว้าส่วนใหญ่จะมีพื้นที่ว่างเปิดโล่งต่อเนื่องจากพื้นที่โถง ในบางเรือนพื้นที่เปิดโล่งต่อเนื่องนี้จะถูกลดระดับต่ำกว่าระดับพื้นโถงด้วย การจัดวางพื้นที่เปิดโล่งต่อเนื่องเหล่านี้มักมีลักษณะที่แตกต่างกัน ซึ่งทำให้ลักษณะของผังเรือนในแต่ละบ้านมีความแตกต่างกันไปด้วย พื้นที่เปิดโล่งต่อเนื่องเหล่านี้โดยมากจะถูกคลุมด้วยหลังคาปีกนกลาดชันต่ำ และมีการปิดล้อมด้วยผนังซึ่งมีทั้งผนังไม้ที่ตีตามตั้งผสมตามนอนและมีหน้าต่าง/หรือมีระแนงไม้ด้านบน และผนังไม้ระแนงตั้งทั้งผนังซึ่งทำให้เกิดความโปร่งโล่ง (รูป 5-28) การปิดล้อมบริเวณพื้นที่โถงและพื้นที่เปิดโล่งต่อเนื่องของเรือนในกลุ่มที่มีอายุ 40-60 ปีนี้ทำให้ลักษณะของที่ว่างภายในเรือนมีความโปร่งโล่ง

รูป 5-26 การลดระดับพื้นภายในของเรือนนอนและโถง

รูป 5-27 ลักษณะหลังคาในกลุ่มเรือนที่มีอายุในช่วง 40-60 ปี
(บน) ลักษณะเรือนที่มีหลังคาจั่วแฝด, (ล่าง) ลักษณะเรือนที่มีหลังคาจั่วเดี่ยว

รูป 5-28 ลักษณะการปิดล้อมบริเวณโถง
(ซ้าย) ลักษณะโถงที่ถูกปิดล้อมผนังลูกกรงไม้และราวระเบียงทำให้เกิดความโปร่งโล่ง,
(ขวา) ลักษณะการปิดล้อมบริเวณโถงจากมุมมองภายนอก

จากโถงและที่ว่างเปิดโล่งต่อเนื่องจะเป็นพื้นที่ระเบียงที่มีระดับต่ำกว่าพื้นภายใน ระเบียงมักคลุมด้วยหลังคาลาดเอียง และถูกปิดล้อมด้วยราวระเบียงกันตก และในบางหลังจะมีผนังโปร่งปิดล้อมร่วมด้วยจากระเบียงต่อเนื่องเป็นบันไดลงสู่ชั้นล่าง ซึ่งเป็นบันไดที่ถูกติดตั้งถาวร

นอกจากนี้ในพื้นที่ชั้นบนในบ้านหลายหลังยังพบพื้นที่ที่มีลักษณะระเบียงอยู่ด้านสกัดของเรือนนอนและโถงและอยู่ทางด้านหน้าบ้านที่ติดกับทางสัญจร พื้นที่ที่ส่วนนี้จะถูกปิดล้อมจากภายนอกด้วยผนังมีหน้าต่าง และคลุมด้วยหลังคาลาดเอียง (หรือเทป) อย่างไรก็ตามเนื่องจากในบ้านส่วนใหญ่ด้านสกัดของเรือน

นอนและโถงที่ติดกับกระเปียงหลังคาเทิบนี้มักไม่มีผนังปิดกั้น ทำให้พื้นที่ทั้งสามส่วนนี้เชื่อมโยงหากัน จึงทำให้ลักษณะของที่ว่างภายในเรือนยังมีความโปร่งโล่งมากขึ้น

นอกจากนี้ยังพบโครงสร้างของเรือนครัวและยั้งข้าวเดิมอยู่ทางด้านหลังบ้าน โดยเฉพาะยั้งข้าวที่เดิมเคยใช้เก็บข้าว แต่เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของอาชีพและไม่มีการทำนา ยั้งข้าวจึงถูกปรับเปลี่ยนเป็นห้องนอน ส่วนแต่งตัว หรือห้องเก็บของ มีเพียงบางหลังเท่านั้นที่มีห้องน้ำอยู่บนพื้นที่ชั้นสองนี้ด้วย

บริเวณพื้นที่ใต้ถุนบ้านของเรือนที่ทำการศึกษามีลักษณะโล่ง แต่ส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดมีการกั้นพื้นที่บริเวณใต้ถุนบ้าน ส่วนใหญ่เพื่อใช้เป็นสวนนอน หรือห้องนอนของสมาชิกในครอบครัว การปิดล้อมพื้นที่บริเวณนี้มี 2 ลักษณะ คือ การปิดล้อมแบบบางเบา ด้วยการใช้ระแนงไม้ตีตามดั่งแบบโปร่ง และการปิดล้อมแบบทึบด้วยการสร้างผนังก่ออิฐถือปูน ส่วนใหญ่การปิดล้อมมักอยู่ทางด้านหลังบ้านและมีการเว้นพื้นที่ว่างบางส่วนบริเวณหน้าบ้าน เพื่อเป็นที่นั่งพักผ่อนในช่วงกลางวัน และเพื่อการทำครัวด้วย

นอกจากนี้บางเรือนในบ้านวัดโบสถ์ (หมู่ 1) จะพบลักษณะการยื่นของหลังคาปีกนกออกมาจากหลังคาที่คลุมพื้นที่ชั้นบนเพื่อคลุมพื้นที่บริเวณหน้าเรือน ทำให้เกิดเป็นที่ว่างโปร่งสูงอยู่หน้าเรือน ชาวบ้านกล่าวว่าพื้นที่บริเวณหน้าเรือนส่วนนี้เดิมเคยเป็นพื้นที่นอกชานเดิม และมีการต่อเติมหลังคาคลุมในช่วงต่อมา แต่ในภายหลังมีการตัดพื้นเรือนบริเวณนี้ออก ผลของการปรับปรุงโครงสร้างบริเวณนี้ทำให้ภาพรวมของเรือนมีการไล่ลำดับของที่ว่างจากภายนอกสู่ภายใน หรือเกิดที่ว่างแห่งความต่อเนื่อง (Transitional space) ที่สร้างให้เกิดความร่มรื่น ทั้งนี้เป็นข้อสันนิษฐานว่าลักษณะการปรับปรุงของการตัดพื้นเรือนในส่วนนี้ทำให้เกิดเป็นลักษณะต้นแบบของการสร้างบ้านที่ขยับขยายออกไปปลูกสร้างนอกบริเวณชุมชนอีกด้วย (รูป 5-29)

รูป 5-29 การยกหลังคาสูงสองชั้นบริเวณหน้าเรือนในหมู่ 6 ซึ่งขยับขยายออกมาจากชุมชนหมู่ 1

การปรับปรุงเรือนในบริเวณหมู่ 1 ยังพบการต่อเติมหลังคาจากใต้ขอบหน้าต่างของผนังชั้นบนลงมาคลุมพื้นที่บริเวณหน้าเรือนที่อยู่ติดกับถนน (รูป 5-30) ซึ่งพบในบ้านหลายหลัง พื้นที่เหล่านี้ถูกต่อเติมขึ้นเพื่อทำการค้าของเจ้าของบ้าน โดยเฉพาะการขายอาหาร ทั้งนี้เนื่องจากในอดีตวัดโบสถ์ มีพระครูประสาทสังวร กิจ (หลวงปู่อินทร์ อินทโชโต) เป็นเจ้าอาวาส (พ.ศ.2470-2512) ซึ่งมีชื่อเสียงในด้านเมตตามหานิยม ทำให้มีผู้คนผ่านเข้าออกบริเวณชุมชนเพื่อไปวัดนี้เป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชาวบ้านบางส่วนต่อเติมพื้นที่ใต้ถุนบ้านบริเวณที่ติดกับถนน เพื่อเป็นร้านค้าและร้านอาหาร ในการให้บริการแก่ผู้คนที่ผ่านไปมา แต่ในปัจจุบันจำนวนคนผ่านเข้าออกชุมชนน้อยลงจึงทำให้ไม่มีการค้าดังเช่นในอดีต อย่างไรก็ตามพื้นที่ที่ต่อเติมนี้มีลักษณะ

ขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ทำให้เกิดการหลุดหล่น หรือการไถ่ระดับของหลังคา ที่สร้างให้เกิดสุนทรียภาพของที่ว่างในภาพรวมให้กับบ้านเรือนชาวลาวเวียงในกลุ่มนี้

รูป 5-30 การต่อเติมหลังคาบริเวณหน้าบ้านเพื่อทำการค้าในหมู่ 1

การต่อเติมมักใช้หลังคาลาดเอียงจากบริเวณใต้ขอบหน้าต่างลงมาครอบคลุมพื้นที่ชั้นล่าง ทำให้เกิดลักษณะความหลุดหล่นหลังคาของเรือนกับสภาพแวดล้อมชุมชนมากกว่าเรือนในอดีต

ในบริเวณบ้านชั้นล่างของบ้านทุกหลังยังพบห้องน้ำ โดยจะถูกสร้างเป็นอาคารแยกออกจากตัวเรือน และโดยมากจะตั้งอยู่ด้านหลังบ้านที่ใกล้กับลำคลอง นอกจากนี้ในบริเวณบ้านบางหลังยังคงพบยุงข้าว ซึ่งมีทั้งที่ยังคงมีการใช้เก็บข้าว (จากการสำรวจพบเป็นจำนวนน้อยมาก รูป 5-31) และที่ถูกยกเลิกการใช้ในการเก็บข้าวไปแล้ว แต่ได้มีการปรับเปลี่ยนไปเป็นส่วนเก็บของหรือพื้นที่ใช้สอยอื่นๆ นอกจากนี้ยังพบศาลพระภูมิในบริเวณบ้านเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งทำให้เห็นถึงความเชื่อที่เปลี่ยนแปลงไป และบ้านเกือบทั้งหมดจะมีการล้อมรั้วโดยเฉพาะบริเวณที่ติดต่อกับถนน เนื่องจากการต้องการความเป็นส่วนตัวและความปลอดภัย แต่การล้อมรั้วของบริเวณบ้านพื้นถิ่นโดยเฉพาะในชุมชนบ้านวัดโบสถ์ หมู่ 1 ส่วนใหญ่เป็นการใช้ไม้ และรั้วลวดหนาม ผสมการปลูกต้นไม้ ซึ่งทำให้เกิดบรรยากาศของกลุ่มชุมชนโดยรวมที่ไม่ตัดขาดระหว่างกัน

รูป 5-31 ยุงข้าวที่ยังมีการใช้ในการเก็บข้าว

นอกจากนี้เนื่องจากปัจจุบันบริเวณบ้านของแต่ละหลังมักมีการล้อมรั้ว บ่อน้ำที่เคยถูกใช้ร่วมกันของแต่ละครัวเรือนจึงถูกรวมอยู่ในอาณาเขตของบ้านหลังใดหลังหนึ่ง อีกทั้งสืบเนื่องมาจากการพัฒนาระบบน้ำบาดาลและล่าสุดคือ ประปาชุมชน (บางครัวเรือนเพิ่งมีน้ำประปาใช้ในปี พ.ศ.2552) การพึ่งพาใช้น้ำจากบ่อ

น้ำของชุมชนจึงถูกลดความสำคัญลงไป อย่างไรก็ตามบ่อน้ำของแต่ละกลุ่มบ้านซึ่งปัจจุบันตกเป็นของบางครัวเรือน บางส่วนยังมีการใช้งานร่วมกับการใช้น้ำประปาอยู่บ้าง แต่ส่วนใหญ่จะถูกทิ้งร้างไปแล้ว

จากการศึกษาทั้งเรือนดั้งเดิมและเรือนที่มีอายุประมาณ 40-60 ปี ส่วนใหญ่จะไม่ปรากฏหิ้งผี/หิ้งคุณพระและโครงสร้างไม้แป้นท้องหลงเหลืออยู่ สำหรับหิ้งคุณพระ ชาวบ้านระบุว่ามีการยกเลิกมาเป็นเวลามากกว่า 50 ปีมาแล้ว ทั้งนี้เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงความเชื่อของชาวลาวเวียงและการขาดผู้สืบสานงานพิธีกรรมในตำบลบ้านเลือก ส่วนการหายไปของโครงสร้างไม้แป้นท้อง แม้ว่าจะไม่สามารถระบุสาเหตุได้ชัดเจน แต่ส่วนหนึ่งก็น่าจะมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของวิถีชีวิตและความต้องการด้านความสะดวกของการใช้สอยภายในเรือน รวมถึงการรับอิทธิพลการก่อสร้างและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมจากแหล่งอื่นๆ มาด้วย

สรุปการศึกษาในการปรับตัวแบบองค์รวมของชาวลาวเวียง ในตำบลบ้านเลือก

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปรับตัวของชาวลาวเวียงของสภาพแวดล้อมทางกายภาพของบ้านและชุมชนที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับกับบริบทดั้งเดิม ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีพื้นที่ศึกษาในตำบลบ้านเลือก อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ซึ่งตั้งอยู่ในบริบทลุ่มน้ำแม่กลอง จากการศึกษาจะพบว่าชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือกมีการปรับตัวในการอยู่อาศัยในพื้นที่มาอย่างต่อเนื่อง และทำให้เห็นถึงทั้งการสืบทอดทางวัฒนธรรมของชาวลาวเวียง การยอมรับวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่ตั้ง การค่อยๆ งามหายทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาในการปรับตัวทั้งในด้านการปฏิบัติและบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ซึ่งกล่าวสรุปได้ดังนี้

ในบริบทของลุ่มน้ำแม่กลอง ชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือกมีการปรับตัวในด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ที่แตกต่างไปจากพื้นที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวอย่างไร

เนื่องจากเดิมชาวลาวเวียงเป็นกลุ่มชนกลุ่มหนึ่งที่ถูกจัดให้ตั้งถิ่นฐานบริเวณริมแม่น้ำแม่กลองตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี ซึ่งอาจไม่สอดคล้องกับความเป็นอยู่ที่เคยเป็นมาจากในเวียงจันทน์มากนัก แต่ก็ก็เป็นเพียงช่วงเวลาสั้น เนื่องจากในสมัยรัชกาลที่ 1 ได้ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้ชาวมอญอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณริมฝั่งของแม่น้ำแม่กลองในบริเวณอำเภอบ้านโป่งไปจนถึงอำเภอโพธาราม ชาวลาวเวียงจึงได้อพยพและถอยร่นการตั้งถิ่นฐานเข้าสู่ตอนในของแผ่นดินทางทิศตะวันออกของแม่น้ำแม่กลอง ซึ่งเป็นที่ดอนและเป็นลักษณะภูมิประเทศที่ชาวลาวเวียงมีความคุ้นเคยมากกว่า การเปลี่ยนแหล่งที่ตั้งถิ่นฐานนี้ทำให้ไม่มีผลกระทบต่อการปรับตัวในการอยู่ร่วมกับบริบทมากนัก ความเป็นอยู่และประเพณีปฏิบัติของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือกจึงยังคงมีความเชื่อมโยงกับประเพณีที่ปรากฏในวัฒนธรรมลาว แต่ในขณะเดียวกันก็มีการรับเอาวัฒนธรรมของท้องถิ่นในประเทศไทยมาปฏิบัติร่วมด้วย

อย่างไรก็ตามวิถีชีวิตและวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กับความเชื่อ ศาลปู่ตาเจ้านายในหมู่ 3 เป็นสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างทางความเชื่อหนึ่งที่เพิ่มขึ้น จากการองค์ประกอบวัด และหอผีบ้าน (หรือศาลปู่ไท่) ของหมู่บ้านในเวียงจันทน์ ศาลปู่ตาเจ้านายเป็นสัญลักษณ์ในการแสดงออกให้เห็นถึงการปรับตัวทางด้านจิตใจ

เพื่อให้เกิดการอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขในบริบทของตำบลบ้านเลือก นอกจากนี้การพัฒนาโครงสร้างทางสังคม และการปกครองของไทย โดยเฉพาะการแบ่งแยกเป็นหมู่บ้าน ทำให้โครงสร้างความเป็นศูนย์รวมชุมชนและ ท้องถิ่นก็แยกออกจากกันและส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมบางประการของแต่ละหมู่บ้านแยกออกจากกันไป ด้วย เช่น ในหมู่บ้านลาวเวียงทั้ง 7 หมู่ ในปัจจุบันมีการแยกกันไปทำงานบุญกลางบ้านของตนเอง ทั้งนี้เพื่อ ความสะดวกในการดำเนินการ และบางหมู่บ้านมีการสร้างชุดความเชื่อ และประวัติดุคคลสำคัญของหมู่บ้าน เป็นของตนเอง ดังนั้นจึงมีการตั้งศาลวีรบุรุษเพื่อเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวบ้านในหมู่บ้านของตนเอง เป็นต้น

นอกจากนี้เนื่องจากตำบลบ้านเลือกเป็นท้องที่ที่ใกล้ศูนย์กลางกรุงเทพฯ อิทธิพลจากการปกครอง จึงมีบทบาทอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชน โดยเฉพาะในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 จนถึง ต้นพุทธศตวรรษที่ 26 ชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือก เป็นกลุ่มชนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินงาน ตามนโยบายของรัฐ ที่มุ่งเน้นการเป็นอารยประเทศ ทำให้ท้องถิ่นเกิดความอ่อนแอและเกิดการลบเลือนวิถีการ ดำเนินชีวิตตามวัฒนธรรมและความเชื่อท้องถิ่นของตนเองไปหลายประการ ซึ่งยังผลสืบเนื่องมาจนกระทั่ง ปัจจุบัน แต่ด้วยกระแสสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะประเด็นด้านสิทธิมนุษยชน (Human right) ส่งผลต่อการกระตุ้นให้เกิดการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ของแต่ละท้องถิ่นมากขึ้น (ฉวีวรรณ ประจวบ เหมะ: 2547) ประกอบกับในประเทศไทยมีประเด็นด้านการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัติ สภาองค์กรชุมชนตำบล ปีพ.ศ.2549 ชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือก ผ่านการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชน ตำบลบ้านเลือกโดยร่วมกับตำบลอื่นๆในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ก็ได้ใช้ประเด็นความเคลื่อนไหวของ สังคมในส่วนนี้ในการสร้างความเข้มแข็งของท้องถิ่นที่มุ่งเน้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและความสุขมวลรวมของ คนในชุมชน รวมถึงการพิทักษ์รักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น ผ่านการสร้างกิจกรรมทางประเพณีต่างๆ ทั้งนี้นอกจาก เพื่อเป็นการแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตน และเพื่อสร้างความยั่งยืนทางสังคมวัฒนธรรมของตนเองให้ สืบทอดต่อไป

ทรัพยากรทางชีวภาพในตำบลบ้านเลือกทำให้เกิดการปรับตัวในวิถีชีวิตและระบบเศรษฐกิจ อย่างไร?

บริเวณตำบลบ้านเลือกเป็นพื้นที่ลุ่มสลับกับพื้นที่ดอน เหมาะแก่การทำนา ชาวลาวเวียงในท้องถิ่น นี้ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา โดยเฉพาะการทำนาปี มาตั้งแต่ในอดีต การทำนาส่วนใหญ่เอาไว้ใช้เพื่อการ บริโภค ที่เหลือจึงนำมาแลกเปลี่ยนกับสินค้าที่ชุมชนไม่สามารถผลิตได้และเพื่อจำหน่าย การทำนาก็มักมีการ ช่วยเหลือและพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างคนในชุมชน นอกจากนี้ชาวลาวเวียงมีหนองน้ำและลำคลองเป็น แหล่งทรัพยากรที่สำคัญในการจับปลาเพื่อเป็นอาหาร และเพื่อการจำหน่าย รวมทั้งยังเป็นแหล่งน้ำให้กับวัว ควายอีกด้วย วิถีชีวิตของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือกนี้ส่วนใหญ่เป็นแบบระบบพึ่งพา แม้ว่าบริเวณชุมชนจะมี ถนนเพชรเกษมทั้งสายเก่าและสายใหม่ตัดผ่าน แต่ก็ไม่ได้มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและระบบ เศรษฐกิจของชุมชนมากนักในช่วงแรกๆ

การทำนาของชาวลาวเวียงในตำบลนี้ส่วนใหญ่เป็นแบบดั้งเดิม โดยไม่ได้ใช้เครื่องจักรกลทาง การเกษตรที่แพร่หลายมากนัก แม้ว่าจะมีการปฏิวัติเขียวในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2509 เป็นต้นมา รวมถึง

การมีระบบชลประทานเข้ามาในพื้นที่ ชาวนามีเพียงการรับสายพันธุ์ข้าวปลูกใหม่ และมีการปลูกชนิดอื่นๆ สลับในช่วงการพักการทำนา แต่ชาวนาส่วนใหญ่ก็ยังใช้เทคโนโลยีพื้นบ้าน (การเกี่ยวมือ) หรือกล่าวได้ว่า มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบหรือการยอมรับเทคโนโลยีทันสมัยน้อย

การประกอบอาชีพการทำนาของชาวบ้าน เริ่มเปลี่ยนแปลงและลดจำนวนลง จาก 2 สาเหตุหลัก ประการแรก คือ การขาดการสืบสานอาชีพของลูกหลาน ซึ่งมักมุ่งเน้นเข้าไปทำงานในพื้นที่เมือง ทั้งนี้เนื่องจาก ตำบลบ้านเลื่อมอยู่บนเส้นทางการคมนาคมสายหลัก จึงทำให้สามารถเดินทางเข้าสู่พื้นที่เมืองได้หลายแหล่ง เช่น อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี และกรุงเทพฯ เป็นต้น ประการที่สอง คือ นโยบายการพัฒนาของภาครัฐ โดยเฉพาะในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2532-2533 ชาวลาวเวียงในตำบลได้ขายที่นาให้กับนายทุนที่มากกว่านซื้อเป็นจำนวนมาก ส่วนหนึ่งของการขายที่ดินก็มาจากสาเหตุในประการแรกด้วย ในปัจจุบันมียังชาวบ้านที่ยังทำนา น้อยมากและส่วนใหญ่ก็ยังเป็นการทำนาในแบบที่ไม่ได้พึ่งเทคโนโลยีอันทันสมัยมากนัก ในปัจจุบันชาวบ้าน ส่วนใหญ่เปลี่ยนไปประกอบอาชีพรับจ้าง ดังนั้นจึงวิถีชีวิตและระบบเศรษฐกิจของชาวลาวเวียงในตำบลบ้าน เลื่อมจึงมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก

หมู่บ้านและเรือนของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลื่อม มีความเหมือนหรือแตกต่างไปจาก หมู่บ้านและเรือนในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวอย่างไร?

การอภิปรายในส่วนนี้สามารถแยกเป็น 2 ส่วน คือ ลักษณะหมู่บ้าน และลักษณะเรือน

ลักษณะของหมู่บ้าน

หากพิจารณาจากองค์ประกอบของหมู่บ้านดั้งเดิม จะพบว่าหมู่บ้านของชาวลาวเวียงในตำบลบ้าน เลื่อมมีองค์ประกอบหลักคล้ายกับหมู่บ้านในเวียงจันทน์ กล่าวคือ นอกจากบ้านเรือนแล้ว จะมีวัดและหอผีบ้าน (หรือศาลปู่โง่ ในตำบลบ้านเลื่อม) ซึ่งทั้งสององค์ประกอบนี้ก็ทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนที่ เหมือนกัน อย่างไรก็ตามในตำบลบ้านเลื่อมจะพบองค์ประกอบเพิ่มเติม คือ ศาลปู่ตาเจ้านาย ซึ่งเป็น สัญลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อสร้างความอบอุ่นใจและการอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขในบริบทสภาพแวดล้อมของ ท้องถิ่นนี้ดังที่กล่าวไปแล้ว

ส่วนความต่อเนื่องของลักษณะผังหมู่บ้านในตำบลบ้านเลื่อมเมื่อเปรียบเทียบกับในเวียงจันทน์นั้น ไม่ค่อยชัดเจนนัก แต่ในตำบลบ้านเลื่อมจะพบว่ายังมีความเชื่อของการปลูกสร้างเรือนโดยเฉพาะในกลุ่มของ เครือญาติที่ควรเรียงแถวกัน โดยไม่เอามุมบ้านเข้าหากัน มิฉะนั้นจะเกิดการทิ่มแทงกันระหว่างพี่น้อง ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับหมู่บ้านในเวียงจันทน์

ลักษณะของเรือน

ในส่วนของการปลูกสร้างเรือน หลายส่วนที่ทำให้เห็นถึงการสืบทอดแบบแผนทางสังคมวัฒนธรรม ดั้งเดิมจากเวียงจันทน์ และในขณะเดียวกันมีการยอมรับทางวัฒนธรรมใหม่ร่วมไปด้วย

ในอดีตการปลูกเรือนของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลื่อมในช่วงเริ่มต้นมักเป็นเรือนเครื่องผูก เมื่อ มีฐานะดีขึ้นจึงเปลี่ยนเป็นเรือนไม้จริง และกล่าวได้ว่าลักษณะเรือนไม้จริงในอดีตดั้งเดิมซึ่งปัจจุบันมีอายุ

มากกว่าร้อยปีแสดงออกให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่อาศัยและวัฒนธรรมตั้งต้นของตนเอง

ในส่วนที่แสดงให้เห็นถึงการรับอิทธิพลวัฒนธรรมท้องถิ่น เห็นได้ชัดจากการใช้แบบแผนของเรือนไทยภาคกลาง อันได้แก่ ลักษณะของผังเรือนที่มีเรือนนอน ระเบียง และนอกชาน และเรือนนอนที่มีการปิดล้อมด้วยการใช้ผนังฝาปะกน และหลังคาจั่วทรงสูงแบบมีตัวเหงา รวมถึงทำให้เกิดห้องในเรือนอีกด้วย การรับแบบแผนของเรือนไทยภาคกลางน่าจะมาจากการปรับตัวในเรื่องความสอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศในภาคกลางของประเทศไทย ซึ่งมีความร้อนและความชื้นที่สูงกว่าที่เมืองเวียงจันทน์ ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว นอกจากนี้ยังน่าจะเป็นเหตุผลมาจากการแสดงสถานภาพทางสังคมของเจ้าของเรือน และการแสดงความเป็นส่วนหนึ่งของสังคมในท้องถิ่น โดยไม่แสดงความแปลกแยกให้เด่นชัด

ส่วนที่แสดงถึงแบบแผนที่น่าจะเป็นการสืบทอดมาจากเรือนในเวียงจันทน์ ปรากฏในองค์ประกอบสถาปัตยกรรมบางส่วน รวมถึงภาษาที่ใช้เรียกองค์ประกอบอาคารในบางส่วนด้วย ซึ่งมีดังนี้

- เรือนไม้จริงส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นเรือนเดี่ยว(ที่มีเรือนนอนและระเบียง)ล้อมรอบนอกชานแบบเรือนไทยภาคกลาง แต่มักเป็นเรือนหลังคาจั่วแฝด ที่มีโครงสร้างสองหลังเสาเก้านั่น และมีการลดหลั่นของโครงสร้างระหว่างเรือนนอน และระเบียง โดยหลังคาเรือนนอนจะมีขนาดจั่วที่กว้างกว่าและมียอดจั่วที่สูงกว่าหลังคาระเบียง โครงสร้างเรือนและหลังคาทำให้เกิดลักษณะของเรือนใหญ่และเรือนน้อยตามแบบที่ปรากฏในเรือนเวียงจันทน์
- การยึดถือทิศทางการวางเรือนในแนวตะวันออก-ตะวันตก อย่างเคร่งครัด รวมถึงการปลูกสร้างเรือนในหมู่เครือญาติที่ต้องมีแนวอาคารที่ตรงกัน ไม่ให้เหลื่อมกัน เนื่องจากความเชื่อของการเคารพซึ่งกันและกัน
- พื้นที่ระเบียงด้านหน้าบ้านที่เชื่อมกับทางสัญจรหลักของชุมชน ซึ่งคลุมด้วยหลังคาลาดเอียงหรือเทิบ

แบบแผนของการปลูกสร้างเรือนดั้งเดิมในตำบลบ้านเลื่อมเหล่านี้ ยังมีความคล้ายคลึงกับบ้านเรือนพื้นถิ่นที่พบในแหล่งที่เป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชาวลาวเวียงในที่อื่นๆ นอกเหนือจากจังหวัดราชบุรี เช่น ในบ้านจรัญเก่า ตำบลบ้านไช้ อำเภออุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นต้น (รูป 5-32)

รูป 5-32 เรือนพื้นถิ่นของชาวลาวเวียง ในบ้านจรัญเก่า ตำบลบ้านไช้ อำเภออุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี

นอกจากนี้แม้ว่าเรือนดั้งเดิมของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลื่อมจะมีลักษณะลำดับของที่ว่างตามแบบเรือนไทยภาคกลาง ซึ่งมีเรือนนอน (ประกอบด้วย ในเรือน และนอกเปิง) ระเบียง และนอกชาน แต่การใช้สอยที่ว่างในเรือน และการมีหิ้งคุณพระหรือหิ้งผีในพื้นที่นอกเปิง แสดงให้เห็นถึงการสืบทอดแบบแผนวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวลาวจากเวียงจันทน์

ส่วนการมีโครงสร้างไม้แป้นท่อนั้นยังเป็นข้อสงสัยว่าในอดีตบ้านเรือนไทยในแถบจังหวัดราชบุรีนี้จะมีลักษณะโครงสร้างไม้แป้นท่อนด้วยหรือไม่ เนื่องจากสังคมในอดีตเป็นระบบศักดินา อีกทั้งในอดีตไม่มีการใช้เฟอร์นิเจอร์ สถาปัตยกรรมจึงทำหน้าที่รองรับการใช้สอยที่มากับความเชื่อและระบบสังคมนั้นๆ ด้วย

อย่างไรก็ตามเนื่องจากการตั้งถิ่นฐานมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานมากกว่าสองร้อยปี บ้านเรือนของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลื่อมมีการปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น การเปลี่ยนแปลงของบ้านพื้นถิ่นของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลื่อม สามารถกล่าวแยกออกได้เป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มบ้านดั้งเดิมที่มีอายุมากกว่าร้อยปี และกลุ่มบ้านที่ถูกสร้างขึ้นในช่วง 40-60 ปี

กลุ่มบ้านดั้งเดิมที่เป็นเรือนไม้จริงที่มีอายุมากกว่าร้อยปีในตำบลบ้านเลื่อม ซึ่งเป็นเรือนหลังคาแฝด มีการเปลี่ยนแปลงในสองส่วน คือ การยังคงรูปแบบของโครงสร้างดั้งเดิมในบางส่วน และการดัดแปลงและต่อเติมเพิ่มองค์ประกอบเข้าไป ผลของการปรับเรือนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะของที่ว่างภายในเรือนของพื้นที่ชั้นบน และลักษณะโครงสร้างเรือนที่ส่งผลต่อรูปทรงโดยรวมของเรือนที่แตกต่างจากแบบแผนในอดีตค่อนข้างมาก

กลุ่มของเรือนที่มีอายุประมาณ 40-60 ปี จะพบความหลากหลายในลักษณะของการปิดล้อมและรูปทรงอาคาร เรือนในกลุ่มนี้สามารถจำแนกออกได้เป็นสองลักษณะ คือ เรือนที่มีรูปทรงภายนอกที่ยังคงแบบแผนของบ้านเรือนในอดีต โดยเฉพาะเรือนที่มีหลังคาจั่วแฝด และเรือนที่มีรูปทรงที่เรียบง่ายมากขึ้น โดยเฉพาะเรือนที่มีบริเวณเรือนนอนและโถงถูกล้อมด้วยหลังคาที่มีความลาดชันต่ำผืนเดียว

เรือนที่มีอายุในช่วง 40-60 ปีนี้ส่วนใหญ่ทำให้ถึงการสืบทอดลักษณะทางสถาปัตยกรรมจากเรือนในอดีตของท้องถิ่น ได้แก่ ลักษณะของการวางทิศทางของเรือน และองค์ประกอบหลักของผังเรือนในพื้นที่ชั้นบน ซึ่งประกอบด้วย ห้องในเรือน นอกเปิง โถง นอกชานที่ถูกเปลี่ยนเป็นระเบียง เป็นต้น นอกจากนี้ในบางเรือนยังมีระเบียงที่ถูกคลุมด้วยหลังคาลาดเอียง หรือเทิบ ด้านหน้าบ้านที่ติดกับทางสัญจรอีกด้วย

ส่วนในภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงของเรือนในกลุ่มนี้จะพบการหายไปของโครงสร้างไม้แป้นท่อน และองค์ประกอบหิ้งผี หรือหิ้งคุณพระในพื้นที่นอกเปิง นอกจากนี้ในบางเรือนยังมีการคงอยู่ของโครงสร้างเรือนคร่าวและยั้งข้าว แต่มีการดัดแปลงการใช้สอย หรือในบางหลังมีการรื้อถอนโครงสร้างส่วนนี้ออกไป การเปลี่ยนแปลงของเรือนส่วนใหญ่มีแนวโน้มในการสร้างห้องน้ำเพิ่มขึ้นในชั้นบนของบ้าน การต่อเติมพื้นที่ใต้ถุนบ้านด้วยการเทพื้นคอนกรีต การต่อเติมหรือปิดล้อมพื้นที่ใต้ถุนบ้านด้วยการก่ออิฐถือปูนเพื่อใช้เป็นห้องนอน และการย้ายพื้นที่ในการทำครัวลงมาอยู่ใต้ถุนบ้านนี้ด้วย ส่วนในบริเวณบ้านของแต่ละบ้านก็จะพบศาลพระภูมิที่ทำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงความเชื่อของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลื่อม และการล้อมรั้วที่ทำให้เห็นถึงความเป็นปัจเจกมากยิ่งขึ้น แต่ในขณะเดียวกันเนื่องจากการใช้วัสดุที่โปร่ง โดยเฉพาะในบริเวณบ้านวัดโบสถ์ (หมู่ 1) จึงทำให้ชุมชนมีบรรยากาศของความสัมพันธ์ทางสังคมที่เชื่อมโยงกัน

นอกจากนี้ในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างบริเวณหน้าบ้านและการต่อเติมหลังคาต่อเนื่องลงมาจากชั้นสองเพื่อปกคลุมพื้นที่ชั้นล่าง ทำให้เกิดที่ว่างแห่งความต่อเนื่อง (Transitional space) ระหว่างภายในและภายนอก และลักษณะของเรือนในภาพรวมเกิดสุนทรียภาพของการลดหลั่นกับสภาพแวดล้อม สร้างอัตลักษณ์เฉพาะให้กับชุมชน

เรือนพื้นถิ่นของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือกที่ปลูกสร้างในช่วงหลังเหล่านี้ ยังคงมีรายละเอียดทางสถาปัตยกรรมบางประการที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของชาวลาวเวียง โดยเฉพาะในเรือนหลังคาจั่วแปด และการมีพื้นที่ที่คล้ายระเบียงถูกคลุมหลังคาลาดเอียงหน้าเรือน ในขณะเดียวกันเนื่องจากการปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ของเรือนที่มีการผสมผสานกับลักษณะของเรือนไทยภาคกลางตั้งแต่ต้น จึงทำให้เรือนเหล่านี้มีความแตกต่างจากเรือนพื้นถิ่นของเวียงจันทน์อยู่หลายประการ การเปรียบเทียบเรือนพื้นถิ่นในทั้งสองสถานที่นี้จะพบว่าในภาพรวมเรือนพื้นถิ่นของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือก จะมีลักษณะของที่ว่างภายในที่โปร่งโล่งมากกว่า และมีลำดับของที่ว่างระหว่างภายในและภายนอกอาคารที่มากกว่า หรือมีที่ว่างแห่งความต่อเนื่อง (Transitional space) ที่ชัดเจนมากกว่า ที่ปรากฏในเรือนพื้นถิ่นของเวียงจันทน์

แนวโน้มในอนาคตของการปรับตัวของเรือนและสภาพแวดล้อมของชุมชนลาวเวียงในตำบลบ้านเลือกจะเป็นอย่างไร?

ตำบลบ้านเลือกเป็นท้องที่ที่อยู่ใกล้ศูนย์กลางความเป็นเมือง และการพัฒนาในพื้นที่ชุมชนเพื่อมุ่งสู่ความเป็นเมืองก็มีมากขึ้น รวมถึงการยกเลิกวิถีชีวิตในการทำอาชีพเกษตรกรรมของชาวบ้าน วิถีชีวิตและความเชื่อต่อองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของเรือนและสภาพแวดล้อมแบบดั้งเดิมก็ไม่อาจตอบโจทย์ความต้องการของคนในรุ่นหลัง ดังนั้นท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของกระแสสังคมและสภาพแวดล้อมแนวโน้มของการผลิตซ้ำหรือการปรับลักษณะตัวเรือนคงมีน้อย การดำรงอยู่ของเรือนพื้นถิ่นในชุมชนลาวเวียงในตำบลบ้านเลือกก็คงค่อยๆ ลดจำนวนลงไปเรื่อยๆ และเปลี่ยนมาเป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูนที่สร้างตามรูปแบบที่พบเห็นได้ในเมืองทั่วไป

ภูมิปัญญาที่มาพร้อมกับบริบทใหม่เพื่อการปรับตัวให้วิถีชีวิตและระบบนิเวศมีความสมดุล?

ภูมิปัญญา หมายถึงระบบความรู้ที่มนุษย์คิดขึ้นเพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมหนึ่งๆ ได้อย่างเหมาะสม ประคอง นิมมานเหมินท์ (2547: 18) อธิบายว่า ระบบความรู้ที่ถูกทำขึ้นนี้ก็เพื่อให้การดำเนินชีวิตมีความสะดวกสบาย ปลอดภัย และมีความรื่นรมย์ นอกจากนี้ยังควรจะต้องยึดบนรากฐานทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองด้วย ภูมิปัญญามีทั้งที่ปรากฏเป็นรูปธรรมและนามธรรม สำหรับการเป็นอยู่ของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือกในตลอดช่วงเวลามากกว่าสองร้อยปีที่ผ่านมาได้แสดงให้เห็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นในทั้งสองประการนี้

ในแง่ของภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรม ซึ่งส่วนใหญ่ปรากฏในเรือนพักอาศัยของชาวบ้าน โดยสามารถกล่าวได้เป็น 2 ส่วน ส่วนแรก คือ เรือนดั้งเดิมที่มีอายุร้อยกว่าปี แม้ว่าเรือนเหล่านี้จะถูกปรับเปลี่ยนไปมากแล้ว แต่ก็สามารถทำให้เห็นภูมิปัญญาในการปรับตัวของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือก แม้ว่าในอดีตการปลูกสร้างเรือนไม้จริงของชาวลาวเวียงในท้องถิ่นนี้ มักใช้รูปแบบของเรือนไทยภาคกลางแต่

สร้างให้เป็นเรือนแฝดเก้าเสา มีเทิบด้านหน้าเรือนที่ติดกับทางสัญจร และมีลักษณะการปิดล้อมของผังแบบโปรง รวมถึงผังที่พิจารณาจากทางกายภาพจะเป็นแบบแผนเรือนไทยภาคกลางเช่นกัน แต่มีองค์ประกอบหิ้งคุณพระบริเวณนอกเปิง ที่สัมพันธ์ไปวิถีชีวิตและความเชื่อของการใช้พื้นที่บริเวณเรือนนอนนี้ ทำให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการนำสัมภาระทางวัฒนธรรมมาผสมผสานกับการอยู่ในบริบทใหม่ นอกจากนี้แม้ว่างานวิจัยนี้ไม่ทราบได้ว่าการปลูกสร้างเรือนในลักษณะที่มีโครงสร้างไม้แก่นนั้นมีความเป็นมาอย่างไร แต่เรือนดั้งเดิมของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือกได้นำมาใช้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญส่วนหนึ่งของเรือน ซึ่งทำให้เรือนเกิดการระบายอากาศได้ดีเหมาะสมกับการใช้สอยและความเชื่อ ณ ช่วงเวลาในอดีตนั้น

ส่วนที่สอง คือ เรือนในที่มีอายุ 40-60 ปี เป็นเรือนที่ทำให้เห็นภูมิปัญญาการปรับตัวตามเงื่อนไขของบริบทที่เปลี่ยนไป โดยยังคงใช้แบบแผนโดยเฉพาะผังเรือนที่ปรับมาจากเรือนดั้งเดิมของชุมชน นอกจากนี้การต่อเติมพื้นที่ใช้สอยชั้นล่าง โดยมีหลังคาคลุมต่อเนื่องจากชั้นสองของเรือน โดยเฉพาะกลุ่มบ้านในหมู่ 1 ตามถนนเข้าวัดโบสถ์ ทำให้เกิดสุนทรียภาพการหลดหลั่นของอาคารกับสภาพแวดล้อม

ในแง่ภูมิปัญญาที่เป็นนามธรรมที่เกิดจากปรับตัวตามเงื่อนไขของสังคมและสภาพแวดล้อมที่แปรเปลี่ยนไป เห็นได้จากการปฏิบัติของชาวบ้าน ซึ่งกล่าวได้อย่างน้อยใน 4 ประการดังนี้ ประการแรกจะเห็นได้จากการปรับประเพณีในการทำบุญกลางบ้าน ซึ่งในอดีตชาวบ้านมักรวมกันประกอบพิธีกรรมด้วยกัน แต่เมื่อมีการแยกการปกครองเป็นหมู่บ้าน จึงค่อยๆ แยกกันออกไปทำงานบุญกันตามแต่ละหมู่บ้านทั้งนี้เพื่อความสะดวกและความคล่องตัว ประการที่สอง การคงไว้ของวัฒนธรรมประเพณีของชาวลาวเวียง ซึ่งโดยมากกระทำที่วัด และมีการรณรงค์ให้มีการแต่งกายแบบชาวลาวเวียงที่มีรูปแบบเฉพาะของราชบุรีในวันดังกล่าวด้วย ประการที่สาม เป็นการใช้กระแสของสังคมในการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก โดยส่วนหนึ่งมีเป้าหมายที่จะรักษาวัฒนธรรมของท้องถิ่น ปัจจุบันองค์กรนี้ได้ร่วมกับพระครูโพธารามพิทักษ์ (หลวงพ่อเขียน สิริมังคโล) เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ในปัจจุบัน ซึ่งนับเป็นผู้นำของชาวบ้านที่ดี ในการผลักดันให้เกิด “หอวัฒนธรรมลาวเวียง” ขึ้น โดยใช้ศาลาการเปรียญเก่าของวัดโบสถ์ เพื่อให้สถานที่นั้นเป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องราวความเป็นมา วัฒนธรรมประเพณีของชาวลาวเวียง ของลูกหลานในชุมชน รวมถึงผู้สนใจทั่วไป ประการที่สาม จากการที่พระครูโพธารามพิทักษ์ เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ในปัจจุบันเป็นผู้มีชื่อเสียงและเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านไม่เพียงเฉพาะในแถบท้องที่ตำบลบ้านเลือก แต่ยังไปถึงผู้คนในเวียงจันทน์ จึงทำให้เกิดการสร้างสายสัมพันธ์เชื่อมโยงกับผู้นำและประชาชนในเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในปัจจุบันได้มีการกิจกรรมเยี่ยมเยียนกันระหว่างผู้นำและประชาชนจากทั้งสองท้องถิ่นนี้ และโดยเฉพาะการก้าวเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียนกิจกรรมเชื่อมโยงสายสัมพันธ์นี้将会有มีการดำเนินการต่อไปและมีความแน่นแฟ้นมากขึ้น

แม้จะสรุปประหนึ่งว่าพัฒนาการทางภูมิปัญญาโดยเฉพาะทางด้านกายภาพของที่อยู่อาศัยจะมีแนวโน้มที่จะลบเลือนหายไป แต่ภูมิปัญญาผ่านวิถีในการปฏิบัติอย่างน้อยทั้งสี่ประการของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือกดังกล่าวข้างต้นทำให้เห็นเป้าหมายของการแสดงตัวตน การพิทักษ์รักษา การทำให้วัฒนธรรมประเพณีของตนเองเข้มแข็ง และเกิดการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป

บรรณานุกรมบทที่ 5

ภาษาไทย

- ฉลอง สุนทรวาณิชย์ (บก.). 2550. *สมุทรราชบุรี พ.ศ. 2468*. กรุงเทพฯ: สมาคมมิตรภาพไทย-ญี่ปุ่น.
- ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. 2547. *ทบทวนแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์ ชำมยุคลมัยกับการศึกษาในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ชนิดา ตั้งถาวรสิริกุล. 2541. *สื่อสัญลักษณ์ผ้าลาวเวียง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ณรงค์ อารังโชติ. 2502. *การสำรวจสถานภาพการเกษตรเพื่อทำการส่งเสริมในท้องที่ตำบลบ้านเลื่อ ตำบลบ้านฆ้อง ตำบลคลองตากุด อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศิลปกรรมและสัตว์บาลบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เต็ม วิภาคย์พจนกิจ. 2540. *ประวัติศาสตร์ลาว*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- บงอร ปิยะพันธุ์. 2541. *ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.
- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. 2547. *ราชอาณาจักรลาว*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. 2547. *มองภาษา: มองภาษาและมองภาษาในวรรณคดีท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: แม่คำผาง.
- พอพันธ์ อูยานนท์. 2546. *เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคกลาง*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจิตรศิลป์.
- พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ราชบุรี. 2544. *พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ราชบุรี และจังหวัดราชบุรี*. กรุงเทพฯ: บริษัท สำนักพิมพ์สมาพันธ์ จำกัด.
- เพ็ญศรี ตึกและนารี สาริกะภูติ. 2529. *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวลาวเวียงและลาวพวนในอำเภอพนมสารคามและอำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา* (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: โครงการไทยศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภูมิวิไล ศิริพลเดช. 2550. บทที่ 2 การพัฒนาในลาว. *เพศภาวะและการพัฒนาในสังคมชนบทลาว: กรณีศึกษาโครงการพัฒนาฝายน้ำต่าน*. เชียงใหม่: ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. หน้า 85-124.
- วิระณี แสงจันทร์. 2542. *การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในเขตเทศบาล นครหลวงเวียงจันทน์ ปี พ.ศ. 2526 และปี พ.ศ. 2534*. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (ภูมิศาสตร์การวางแผนการตั้งถิ่นฐานมนุษย์), บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. 2546. *แอ่งอารยธรรมอีสาน: แฉหลักฐานโบราณคดี พลิกโฉมหน้าประวัติศาสตร์ไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. 2553. *เรือนไทย บ้านไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- ศิริศักดิ์ คุ่มรักษา. 2541. *คนราชบุรี*. ใน *ราชบุรี*. กรุงเทพฯ: สารคดี.

ศูนย์อินโดจีนศึกษา วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา. ไม่ปรากฏปี พ.ศ. ที่ตีพิมพ์. *ข้อมูลพื้นฐาน
สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว*. ชลบุรี: ศูนย์อินโดจีนศึกษา วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ
มหาวิทยาลัยบูรพา.

สภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก. 2552. *เอกสารโครงการหอวัฒนธรรมลาวเวียง ตำบลบ้านเลือก – วัดโบสถ์
ตำบลบ้านเลือก อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี*.

สะท้อน เสงี่ยมหลัก. ไม่ปรากฏปี พ.ศ. ที่ตีพิมพ์. *เอกสารชุมชนบ้านขุน หมู่ 3 ต.บ้านเลือก อ.โพธาราม จ.
ราชบุรี*.

สิลา วีระวงศ์. 2535. *ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ-ประวัติศาสตร์ลาว*. สมหมาย เปรมจิตต์, ผู้แปล. พิมพ์ครั้งที่
2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. 2547. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มน้ำแม่กลอง บ้านโป่ง – เจ็ดเสมียน. ใน *ลุ่มน้ำแม่
กลอง: ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ “เครือญาติ” มอญ*. สุจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์มติชน. หน้า 109–242.

สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. 2554. *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มน้ำแม่กลอง ความหลากหลายของผู้คน ชุมชน และ
วัฒนธรรม บ้านโป่ง-บ้านเจ็ดเสมียน*. ราชบุรี: พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง.

สุวิทย์ ธีรศาสด. 2543. *ประวัติศาสตร์ลาว 1779-1975*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.

สุวิไล เปรมศรีรัตน์ สุจริตลักษณ์ ดีผดุง อภิญา บัวสรวง โสภณา ศรีจำปา อมร ทวีศักดิ์ เอกพงศ์ สุวรรณ
เกษร และคนอื่นๆ. 2547. *แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุ
สภาลาดพร้าว.

สุวัฒนา เลี่ยมประวัติ. 2545. *รายงานการวิจัย เรื่อง แผนที่ภาษาศาสตร์จังหวัดราชบุรี*. กรุงเทพฯ: ภาควิชา
ภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วีระพงศ์ มีสถาน. 2550. *คนราชบุรี*. ราชบุรี: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี.

อุทอง ประศาสน์วินิจชัย. 2551. *ซ่อนไว้ในลิ้ม ก-อ ในชีวิตอีสาน*. ฮ.เอื้อน. กรุงเทพฯ: บริษัท โฟล์คอิมเมจ
พรินติ้งกรุ๊ป จำกัด. หน้า 223-231.

Charpenter, S.C. and Clement, P. ไม่ปรากฏปี พ.ศ. ที่ตีพิมพ์. *เรือนลาว ในเขตเวียงจันทน์และหลวงพระ
บาง*. [Elements Comparatifs Sur Les Habitations Des Ethnies De Langues Thai] (เกรียงไกร
เกิดศิริ, ผู้แปล). โครงการศึกษาศิลปวัฒนธรรมในภูมิภาคอุษาคเนย์ หมายเลข 2. (ต้นฉบับตีพิมพ์ ปี
ค.ศ. 1990).

ภาษาอังกฤษ

Dovey, K. 1985. *Home environments*. In I. Altman & C. M. Werner (Eds.). *Home and
homelessness*. (pp. 33–64). New York: Plenum Press.

เว็บไซต์

ประพันธ์ อุบลธรรม. 2549. ไทยลาวเวียง มรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดราชบุรี. สถาบันพัฒนาการศึกษา
นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยภาคกลาง.

http://central.nfe.go.th/crnfe_php/center/lao_viang.html (สืบค้นเมื่อ ธันวาคม 2552).

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. 2554. ประเทศลาว. มูลินีวิกิมีเดีย. <http://th.wikipedia.org> (สืบค้นเมื่อ มีนาคม 2554).

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. 2554. อำเภอเขาชัย. มูลินีวิกิมีเดีย. <http://th.wikipedia.org> (สืบค้นเมื่อ มีนาคม 2554).

สอนสุพรรณ. 2554. เอกลักษณ์...วัดหนองฯ ๓ “ลาวเวียง”. บริษัท เนชั่น บรอดแคสติ้ง คอร์ปอเรชั่น จำกัด
(มหาชน). <http://www.oknation.net/blog/sornsuphan/2011/02/19/entry-1> (สืบค้นเมื่อ มีนาคม 2554).

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. 2554. เวียงจันทน์. มูลินีวิกิมีเดีย. <http://th.wikipedia.org/wiki> (สืบค้นเมื่อ ธันวาคม 2554).

เชิงอรรถที่ 5

¹ ในทุกๆ ปี จังหวัดราชบุรีจะมีการจัดงานประเพณีของ 8 ชนเผ่า ตำบลบ้านเลือกเป็นตัวแทนในการแสดงการรำแคน
ของชาวลาวเวียงในจังหวัดราชบุรี

² หนังสือ “เรือนลาว ในเขตเวียงจันทน์และหลวงพระบาง” เป็นหนังสือที่เกิดจากการศึกษาของ Sophie Clement-Charpenter
and Pierre Clement (โซฟี เคลมอนท์-ชาร์ปองเตียร์ และปีแอร์ เคลมอนท์) ซึ่งน่าจะเป็นช่วงราวปี พ.ศ.2511 และถูก
ตีพิมพ์ครั้งแรกเป็นภาษาฝรั่งเศสตีพิมพ์ในปี พ.ศ.2533 จากนั้นได้ถูกแปลมาเป็นภาษาลาวในปี พ.ศ.2546 ดร.เกรียงไกร
เกิดศิริ ได้ถอดความและอธิบายศัพท์จากภาษาลาวเป็นภาษาไทยอีกทีหนึ่งในช่วงหลังปี พ.ศ.2548 แต่อย่างไรก็ตามฉบับที่
ถูกถอดความเป็นภาษาไทยนี้ไม่ปรากฏปี พ.ศ.ที่ตีพิมพ์

³ ข้อมูลปี 2552 ที่มาทะเบียนราษฎร เทศบาลตำบลบ้านเลือก

⁴ ชาวบ้านอธิบายถึงความหมายของผ้าก๊วย โดยเฉพาะคำว่า ก๊วย ซึ่งหมายถึง การมาสานกัน หรือมาเกี่ยวกัน ลวดลายของผ้า
ก๊วยเป็นลายเทพนคร ซึ่งไม่ใช่ผ้าลายแบบลาว

⁵ วีรพงศ์ มีสถาน (2550:169) กล่าวว่า ชาวลาวเวียงในราชบุรี เมื่อต้นสมัยรัตนโกสินทร์ น่าจะมีการแต่งกายในแบบลาว
เวียงจันทน์ ซึ่งชาวบ้านจะมีการปลูกฝ้ายปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และทอผ้าใช้กันเอง ผลจากการพัฒนาประเทศที่มุ่งสู่ความ
เจริญและทันสมัย ชาวบ้านจึงหันไปแต่งกายตามสมัยนิยม จึงทำให้รูปแบบในการแต่งกายแบบดั้งเดิมหายไป ต่อมาจึงมีการ
พัฒนาเครื่องแต่งกายของชาวลาวเวียงในราชบุรีให้เป็นแบบเฉพาะที่เหมือนกันทั้งจังหวัดโดยผู้นำท้องถิ่นชาวลาวเวียง ซึ่ง
การแต่งกายในรูปแบบนี้ได้รับความนิยมมาจนทุกวันนี้

⁶ คุณพระ เป็นเสมือนตัวแทนของญาติผู้ใหญ่ที่ชาวบ้านยึดถือและเป็นเสมือนเทวดาอารักษ์ที่คอยดูแลรักษาเรือนด้วย หิ้งคุณ
พระไม่ได้มีจัดตั้งขึ้นในบ้าน บ้านที่มีหิ้งคุณพระส่วนใหญ่จะเป็นบ้านของผู้ใหญ่บ้านดั้งเดิม และลูกหลานก็จะสืบสานคุณพระ
ต่อๆ มา ใครมีเรื่องเดือดร้อนอะไร ทำผิดสิ่งใด หรือมีเรื่องใดๆ ก็จะต้องมาบอกกล่าวที่หิ้งที่บ้านนั้นๆ ตามสายการนับถือ
โดยปกติจะมีการเลี้ยงผีกลางเดือน 6 ซึ่งของไหว้ก็จะประกอบด้วย ขนมปะกิม ลูกโยน ปะโดน ขนมต้มขาว-ต้มแดง

บทที่ 6

ไท-ลาว(ครั้ง) คัง

การวิจัยทบทวนเพื่อสืบค้นทางประวัติศาสตร์

“กลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง” สู่ “กลุ่มชาติพันธุ์พลัดถิ่นสำเนียงหลวงพระบาง”

โครงการแผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล ปี พ.ศ. ๒๕๓๘ แจกแจงไว้ว่า กลุ่มคนลาวครั้งกระจายตัวอยู่ในภาคเหนือตอนล่างและภาคกลาง จำนวนประชากรแยกเป็นรายจังหวัดดังนี้ เพชรบูรณ์ ๗๕๑ คน กาญจนบุรี ๕,๓๗๙ คน กำแพงเพชร ๓๒, ๓๖๔ คน ชัยนาท ๗,๕๒๐ คน ตาก ๕๖๐ คน นครปฐม ๑๒,๓๗๓ คน นครสวรรค์ ๘๙๑๐ คน พิจิตร ๒๖๕๔ คน พิษณุโลก ๑๑๑๐ คน ราชบุรี ๔๒๕ คน ลพบุรี ๑๕ สุโขทัย ๑๓๕ คน สุพรรณบุรี ๑๗๔๙๔ คน อุตรดิตถ์ ๗๙๐ คน อุทัยธานี ๓๘๐๐ คน รวมประชากร ๙๔๑๓๕ คน¹

ชนัญ วงษ์วิภาค ได้ตั้งข้อสังเกตว่า กลุ่มชนลาวครั้งสามารถเลือกอพยพย้ายถิ่นไปมาได้อย่างอิสระเมื่อเทียบกับไพร่ทาสซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในช่วงพ.ศ. ๒๓๐๐-๒๔๐๐ โดยเฉพาะเมื่อประสบภัยกับธรรมชาติทุพภิกภัย จากการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ยังพบว่า ลาวครั้งกลุ่มใหญ่ที่บ้านเก่าคำเรียง(บ้านขาม,บ้านขามเรียง) อ.สองพี่น้อง จ.สุพรรณบุรี ต่อเนื่องกับ อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรีได้อพยพไป ยังถิ่นต่างๆ ต่อไปนี้ (บ.ลำไ้เสา บ.โคกแย้,บ.หนองปลาไหล บ.โกสูง บ.ทุ่งมะกรูด บ.ทุ่งไม้หลง บ.ลำเหย บ.เสืออีต่าง บ.รางมุก) อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม บ.โพรงมะเดื่อ อ.เมือง จ.นครปฐม บ.ทุ่งตาเปรี้ยว อ.พรหมพิราม อ.วังทอง จ.พิษณุโลก บ.เกาะน้อยฝั่งตะวันออก อ.ศรีษะเกษ จ.สุโขทัย บ.โค้งวิไล อ.แม่ลาด จ.กำแพงเพชร อ.วัดสิงห์ (ต่อมาแยกอ.หนองมะโมง); อ. หันคา(ต่อมาแยกอ.เนินขาม) จ.ชัยนาท, อ.บ้านไร่;อ.ทัพทัน จ.อุทัยธานี²

สำหรับกรณีกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวครั้ง-คัง นั้น การทบทวนวรรณกรรมพบว่าพื้นฐานทางประวัติศาสตร์กลุ่มชาติพันธุ์นี้อยู่ในสถานะที่ยังคลุมเครือกำกวมไม่คงที่ (Inconsistency, equivocation) สำคัญอันเป็นวัตถุประสงค์การศึกษาที่จะวิจารณ์ทบทวนต้นเหตุที่น่าสงสัย (questionable cause) ที่ว่า

“ลาวภูครั้ง ถิ่นฐานเดิมอยู่เมืองภูครั้ง ปรากฏในหลักฐานเพียงว่าตั้งอยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง กองทัพไทยเคยยกไป ตั้งมั่นชั่วคราวเมื่อสงครามกับเวียดนามในรัชกาลที่๓”⁴ (บังอร ปิยะพันธุ์ 2541: 4)

สืบค้น “ไท-ลาวคัง” จากจดหมายเหตุกรุงเทพฯ

การวินิจฉัยเอกสารจดหมายเหตุต่อไปนี้จะนำเสนอจดหมายเหตุทั้งสามฉบับมาทบทวนโดยละเอียดตามลำดับได้แก่

๑. สำเนาจดหมายเหตุรัชกาลที่๓ สมุดไทยดำ เลขที่(๑๘) ร่างตราเจ้าพระยาจักรี ตอบเมืองสุพรรณ จ.ศ. ๑๒๐๒ พ.ศ.๒๓๘๓ หอสมุดแห่งชาติคัดสำเนาสอบทานสำเร็จเมื่อวันที่ ๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๘

๒. สำเนาจดหมายเหตุสมุดไทยดำ(๑๔) บัญชีเบิกจ่ายพระราชทรัพย์และพระราชทานประจำเดือนในแผ่นดินสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จ.ศ.๑๑๗๗ พ.ศ. ๒๓๕๘ หอสมุดแห่งชาติคัดสำเนาสอบทานสำเร็จเมื่อ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๒๖